

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

A SÁTÁN FATTYA

Kárpátaljai Magyar Könyvek
285.

Sorozatszerkesztő és felelős kiadó:
Dupka György

Megjelenését támogatta
a Nemzeti Kulturális Alap

© Nagy Zoltán Mihály, 2019
© Intermix Kiadó, 2019

A borító Matl Péter grafikája alapján készült

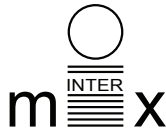
Szedés: **Dupka Nándor**
Lektorálta a szerző
Fedélterv, műszaki szerkesztő: **Dupka Zsolt**
A könyv elektronikus változata:
www.kmmi.org.ua (Adattár, könyvek)

Készült a Shark magánvállalkozásban

ISBN 978-615-5757-16-7
ISSN 1022-0283

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

A SÁTÁN FATTYA

INTERMIX KIADÓ

Ungvár – Budapest

2019

Ötödik kiadás

1944-ben,

december első vasárnapján, egészen kora reggel
tizenhárom szilasi asszony
hosszú útra indult,
a ködben rejtőző hegyek felé, amerre a jött-ment hírek szerint férfijainkat
hajtották a katonák,
én, Tóth Eszter,
asztalos Tóth Mihály hajadonlánya
tizennegyediknek csapódtam hozzájuk,
anyám szipogva kísért el a faluvégig,
hadd menne helyettem mégis ő,
hullatta könnyesen a szót,
tudta pedig, éjszaka ezen tanakodtunk,
a szomszéd faluig sem bírná el a terhet,
a hátikosárt, megrakva három ember számára súlyosan étellel, itallal,
erősebb voltam, nekem kellett mennem, vitt a vágy is, szaporáztam a lé-
pést bátorságosan,
Isten áldjon,
szólott anyám beletörődve,
rosszféle emberek bitangolnak mostanában, vigyázz magadra, óvakodj
minden idegentől,
Isten vele,
vigasztaltam,
ne féltsen engem, van magamhoz való eszem, legkésőbb harmadnapra ha-
zajövök, hozom a hírt édesapámékról,
otthagytam szegényt a sivár faluvégén, apró gyermekteste belegörnyedt az
aggodalomba, a nagykendő két sarkát fázósan szorította keresztbe a mellén,
addig nézett utánunk, amíg el nem enyészünk a ködben,
az én kockás nagykendőm melegítette riadt lelkét,
az övét, a feketét

a legócskább ruhával és fejkendővel
rám adta,
ne lássa férfiszem a fiatalságomat,
szokatlan volt a sötét viselet, de megbékéltem vele,
na,
mondta Marton Lenke néném,
kész vénasszony vagy, csak a ráncok hiányoznak az arcodról,
elnevettem magam,
ráncok, ugyan,
tizennyolc éves voltam, mejjes-faros nagylány,
nem árultam petrezselymet a bálokban, kézről kézre adtak a fiúk, vala-
hányszor a Rezes Matyi bandája ráhúzta,
amíg Székely Pista le nem kötött magának, lekötött, kerek esztendeje ud-
varolt már, mikor elvitték a férfiakkal,
három napra,
így mondták,
ha fát vágnak a hátamon, ennyit
akkor is kibírok,
mosolygott Pista az induláskor,
szekér vitte őket a városba, nótázva mentek el,
két hete,
az asszonyok közt gyalogolva eltűnődtem,
hol lehetnek, mit csinálhatnak, már haza kellett volna jönniük,
meglátom-e őket, a bátyámat, édesapámat, Pistának is tettem a hátikosár-
ba eleséget, üveg bort, dohányt,
amíg tartott a friss erő, gyorsan haladtunk,
de a teher egyre nehezebb lett, hát letettük, pihentünk egy keveset,
szekérrel kellett volna jönni,
páhogott Veres Berta néném,
ezen a hosszú úton kigyalogoljuk magunkból a lelket,
Marton Lenke rálegyintett,
mégse mertél te se befogatni,
mondta,
na hallod, mindenki félti a maga jószágát,
vágott vissza Berta néném,
hány gazdától elvették már a katonák a lovat útközben, hát csak az hi-
ányozna, nincs elég baja az embernek,

micsoda világ,
búsongott Béres Ilon,
ölnek, rabolnak az emberek, nem félnek Isten haragjától, a kárhozattól,
pedig az lesz a sok bűn vége, elkárhozik az emberiség,
a háború,
magyarázta Bíró Borbála,
az csinálja a bajt, a háború,
amiatt vitték el az embereket is, megmondta az én uram, azt mondta,
elvisznek minket az oroszok, mert ellenük harcoltunk a tizennégyes há-
borúban is, most is,
Veres Berta rábámult Borbálára álmélkodva,
de hisz az én emberem sose volt katona, puskát csak a cseh finác hátán
látott, mégis elvitték,
el,
bólintott Marton Lenke,
az én Géza fiamat is, épphogy betöltötte a tizennyolcat,
nem számít ezeknek, bosszút állnak, megmondta az uram,
fújta a magáét Borbála,
odafigyeltem minden szóra, de semmivel sem lettem okosabb, nem tud-
tam, kinek higgyek,
azt kérdezgettem magamban, magamtól
ha csakugyan munkára vitték el a férfiakat, ahogy a kisbíró kidobolta, ak-
kor
miért nem engedték már őket haza,
ötszörösen letelt a három nap,
nem találtam magyarázatot, hát annál inkább hevített a vágy, látni édes-
apámat, a bátyámat és Pistát,
sürgettem volna az asszonyokat, induljunk már,
nem merem, de nem is kellett,
csakhamar hátunkra vettük megint a kosarakat, nyakunkba az ország-
utat,
a halmosi állomáson másfél órát vártunk vonatra,
nem jött,
a guta üssön bele,
mérgeződött Szabó Vilma,
ő volt a legöregebb köztünk, nagyseggű vénasszony, saját magát alig bírta
cipelni, hát még így, megpakolva,

haragosan összeszidott bennünket, amikor meghallotta,
nem várunk tovább, nekivágunk a messzeségnek
gyalogosan,
elment a józan eszetek,
zsörtölődött,
holnap estig se értek oda, nem a szomszédban van az, egyikőtök se ismeri
az utat, eltévedtek,

beszélhetett, nagy volt bennünk az elszántság, ő ott maradt, mi elindul-
tunk,

hosszúnak hosszú volt az út valóban, többször megpihentünk még, aznap
meg se érkeztünk volna, de megsegített bennünket az Isten, a váraljai kisál-
lomáson sikerült felkapaszkodni egy vonatra, azzal érkeztünk meg a hegyek
közé,

ott már láttuk, nem egyedül vagyunk, jöttek a vonaton sokan más falvak-
ból is, összetársultunk velük, valaki megtudakolta az utat, arrafelé vettük az
irányt,

nem oszlott fel délutánra sem a köd, sűrűn homálylott, a nyirkosság átjár-
ta a ruhámat, nem törődtem vele, izgalom fűtötte a lelkemet, a közeli viszont-
látás reménysége,

csakhogy elakadt a menet, szögesdrót előtt toporogtunk,

két katona a túlsó oldalon hevesen mutogatott, kiabált,

vissza, vissza,

ne merjünk közelebb menni,

féltem, mégse hátráltam, álltam megátalkodott makacssággal,

nem értettem a katonák beszédét, de láttam, hallottam az ordítóaszt, a
fenyegető mozdulatokat, s elcsodálkoztam, miért dühösek ránk,

egy városi asszony értette a katonák beszédét, szólni is tudott hozzájuk,
sírós hangon rimánkodott szegény,

engedjenek be minket, messziről jöttünk, látni szeretnénk a rokonainkat,
zúgolódva álltunk mögötte, buzgón mutogattunk befelé, a szögesdróton
túlra,

nem és nem,

jött a válasz egyre ingerültebben, már öt katona állt sorfalat a kapunál,

édes jó Istenem, dolgom végezetlen kell hazamennem,

keseregtem magamban,

hát miféle törvény tilthatja meg, hogy lássam édesapámat,

nem fért a fejembe, indulatosan előrébb furakodtam,

tisztféle ember jött éppen sietősen, bokáig érő köpönyeg volt rajta,
odahívta, meghallgatta a tolmácsasszonyt, megbámult bennünket, aztán
megcsóválta a fejét, odaszólt a katonáknak, s ahogy jött, sietve elment,
mit mondott,
kérdeztem,
az asszony sírva válaszolta,
nem engednek be, nem láthatjuk őket, címezzük meg a csomagokat, név
és falu, itt kell hagyni, majd átadják nekik,
ha átadják,
csapott belém a gyanú, fellobbanó gyűlölettel néztem a katonákra,
megfordultam, vittem a hírt falubelijeimnek,
mit tegyünk,
kérdezte Marton Lenke,
én itt hagyom,
mondta Veres Berta,
valamennyit legalább csak odaadnak nekik belőle,
az is jobb, mint semmi, úgyse bírnám hazáig cipelni már,
én se,
sopánkodott Béres Ilona,
itt hagyom én is,
hát te, Eszter,
fordult felém Marton Lenke,
nem én,
fakadt ki belőlem a harag,
nem azért hoztam, hogy ezek falják fel,
mit lehet tenni,
próbált csillapítani Lenke néném,
lá-átzni akarom édesapámat és a bátyámat,
kiáltottam felzokogva,
nem tudtam a könnyeimet visszatartani, nagy volt bennem a csalódás,
az asszonyok körülfogtak, vigasztaltak, nem sok
meggyőződéssel, még kevesebb eredménnyel, aztán
összepusmogtak, beálltak a sorba,
kiürítették engedelmesen a kosarukat,
a könnyeim közt láttam, nagy halomba dobálják a katonák a kenyeres-
szalonnás csomagokat,

az italfélét külön rakták, hangosan csettintgetve, nevetgélve, húsz-har-
minc üveg sorakozott már a letaposott havon,
szentül hittem,
ámítás, család az egész,
alighogy elmegyünk innen, jól belakmároznak a hozott holmiból,
kipirultam nagy haragomban, s minél inkább dühített a tehetetlenség,
annál inkább elszállt belőlem a félelem,
mikor a falubelijeim kerültek sorra, nem bírtam tovább, felkaptam a kosa-
ram, odaszaladtam, neki egyenesen a kapunak,
eresszetek, pokolfajzatok, ott az apám, a testvérem,
elállták az utat, közrefogtak,
nazad, babuska, curukk,
röhögtek,
szembeszálltam velük, még inkább megeresztettem a hangom, ó, mennyi-
re gyűlöltem őket,
nem engedtek beljebb, visszafelé lökdöstek,
fejembe szállt a vér, nem is igen tudtam már, mit teszek,
szembeköpdöstem, leköpdöstem őket,
jaj,
csak
ezt
ne tettem volna,
kétfelől ragadták meg a karomat, ráztak, cibáltak, az egyik megütött,
lerántották hátamról a kosarat, lecsúszott a nagykendőm, a fejkendőm,
szép hajam kibomlott, meglibbent,
rögtön rájöttek, nem vénasszony vagyok,
már nem kifelé, be az őrszoba felé toloncoltak,
ellenálltam, kapálódtam, de hát
a lábam alig érte a földet,
belöktek a bódéba, elterültem a padlón, elhagyott az erőm, fekve hallga-
tóztam,
csak a katonák ordítózását lehetett hallani, azt se sokáig, elkergették az
asszonyokat, csakhamar elcsendesült a környék,
felálltam, tapogatózva körbejártam, ablakot nem találtam, az ajtó kívül-
ről bereteselve,
a bódé másik végében, az őrszobában szünet nélkül karattyoltak a kato-
nák, áthallatszott a deszkafalon,

egyre hidegebb lett, nagyon fáztam, újra és újra odamentem az ajtóhoz,
dörömbölni akartam, megtenni azonban
egyszer se mertem,
magamat átkoztam,
miért nem maradtam otthon, miért,
jaj, anyám, jaj Istenem,
miféle oktalan teremtes vagyok, hogy így nekimentem az öröknek,
ha leadom a csomagot, már útban lennék hazafelé, ahogy a többiek, vi-
gasztalt volna a remény, mégse jöttem hiába, valamennyit csak kiosztottak
volna az eleségből édesapáméknak, igaza volt Veres Bertának,
így, magamra haragítva a katonákat, szerencsétlenül lelepleződve
mire számíthatok, mire,
Istenem,
csak
azt
ne,
akkor inkább
meghalni,
borzalmas volt a gondolat, heves a vágy, meghalni inkább, most azonnal,
Isten másképp akarta,
egyszer csak
zörrent a retesz, nyílt az ajtó, zseblámpa fénye villant a sötétben, oda-
néztem,
elegednek, máshová visznek,
vagy-vagy,
mi lesz, Istenem,
remegett minden porcikám, belebámultam a vakító fénybe, alul a padlón
két fekete csizma orra,
megszólalt a katona,
nem durván, nem parancsolóan, mintha
hívogatóan,
egy kukkot nem értettem, hát csak álltam, vártam,
elindult felém a fény, kinyúlt mögüle egy kéz, a vállamnál fogva az ajtóhoz
tuszolt, kiléptem,
egészen besötétedett már, csak sejteni véltem, merre a kapu,
elengednek, hála Istennek,
dobolt bennem a megkönnyebbülés, nekiiramodtam,

a katona elibém állt, nem engedett, balra mutatott,
az őrszoba világoló ablakára,
meg akartam kerülni, elosonni mellette, de nem sikerült,
elkapta, hátracsavarta a kezem, feljajdultam a fájdalomtól, mit törődött
ő azzal,

behajított az ajtón, egy szempillantás alatt az őrszoba közepén találtam
magam,

katonák tekintete tapadt rám,

ültek, álltak, egyikük nekivetve hátát az ajtónak,

jóságos Isten, mit akarnak velem,

vedelik az elkobzott bort, pálinkát,

vigyorogva, sóvárogva bámulnak rám,

hirtelen mindent megértettem,

abban a pillanatban elfelejtettem Istent, el édesapámat a bátyámat, Pistát,

ordítva rohantam neki az ajtónak, belemartam a meglepett katona arcába,

ellöktem, feltéptem az ajtót,

ennyire jutott erő, idő,

a ruhám aljánál fogva rántottak vissza, letepertek a padlóra, szoroson fog-
tak, a számat betömtek valami rongydarabbal, petróize volt, majd megfúltam
tőle,

anyám fekete ruháját felhúzták a mellemig, ráborították a szememre,

a rémület újabb erőt adott, rúgkapáltam, viaskodtam,

kiszabadult az egyik kezem, megragadtam a combomról lecsúszó bugyit,
cibáltam volna vissza, szemérmemet eltakarni, hiába, letépték rólam,

a karomat, a lábamat szétfeszítették, megfogdostak, röhögtek,

oh ti, babuska-kraszavica,

és tehetetlenül éreznem kellett, katonanadrág tapad szúrósan a combom-
hoz, aztán

repszto fájdalom, testemben az idegen test,

alélтам volna el, hogy ne kelljen elviselni a mindig más és más, de egyfor-
mán utálatos szuszogást, a tudatot, hogy nincs menekvés, dolguk végeztével
helyet cserélnek, amelyik befejezte, megmarkolja erősen a lábamat, tartja, a
másik láthatatlanul rámdól,

nem adta meg az Isten ezt a kegyet, mindvégig eszemnél voltam, arcomon
a kartonruha, mint halottén a szemfedél, de ez az élőhalott meg-megvonag-
lott, nyögött, hörgött – hasztalan,

csak akkor szabadult, amikor az utolsó is kiélte magát,

akkor elengedték a kezem, a lábam, mutogatva parancsolták, öltözzek fel,
egy koszos alumínium csanakba bort töltöttek, ki kellett nyitni a számat,
szétpeckelték, a bort beleöntötték, aztán
kidobtak az ajtón, a kapun, sorsomra hagytak,

egyedül az éjszakában

mindegy volt már, merre indulok,
a gyalázatot nem viszem haza, ezt
megfogadtam,
lefekszem valahol az útszélen, reggelre biztosan megfagyok,
gondoltam üzőtten, csapzottan,
így lesz, másképp nem lehet,
kívántam a halált, semmi mást úgy azelőtt, nem tűnt már borzalmasnak,
majd csak megtalálnak, hazavisznek
eltemetni,

elsirat a falu, fiúk és lányok kísérek ki a temetőbe, menyasszonynak öltöztetve fekszem a koporsóban, mint a vízbefúlt Kajtár Zsófi az elmúlt nyáron, jaj,

nem érdemlem én már a menyasszonyruhát
se halva, se élve,
Pista, Székely Pista,
tönkretették, megcsúfolták fiatal életemet, a választottadét,
miért hagyta, Istenem,
miért hagyta el engem, mivel érdemeltem ezt a csúfságot,
igaz híved vagyok kis korom óta, így nevelt anyám,
konfirmáltam, áldoztam, a miatyánkot soha el nem mulasztottam, házad-
ba örömmel mentem, a perselybe jó szívvel, egész pengőkkel adakoztam,
mégis hagyta elveszejteni
ártatlanságomat,
várhat jó anyám, várhatja a híreket, ó,
dehogyan kerülök a szeme elé, belehalna a szégyenbe, inkább haljak meg én,
letértem az útról,
fagyos, kevés hóval borított őszi szántáson mentem, meg-megbotlottam,
el-elcsúsztam,
hányszor, jaj hányszor
elgondoltam,

kész, eddig és ne tovább, nem állok fel többé, jöjjön a fagyhalál, múltjék el tőlem a kín,

a csukára fagyott föld rideg közelsége elriasztott, feltápáskodtam, tovább mentem,

fekete kísértéként bolyongtam a ködös éjszakában, fogalmam sem volt, merre járok, nem érdekelt,

nagykendőm is, a fejkendőm is

ott maradt

azon az átkozott helyen,

hangosan vacogott a fogam, belül a csanaknyi bor émelyítő tüze nem melegített, letöröltem az arcomra ráhűlő nedvességet, vakon és céltalanul menekültem

minél távolabbra

attól a helytől,

éjfél van-e vagy már hajnalodik, honnét tudtam volna, nem érzékelttem az idő múlását,

a szántást elhagytam, fák közé keveredtem, hegynek fölfelé vitt az úttalan út, az erdőről farkasok jutottak eszembe, megtorpantam, kifulladásra, nyöszörgősen sírtam,

bármennyire kívántam a halált, elrettentett a gondolat,

az erdőben elevenen téphetnek szét a vadállatok,

visszafordultam, újra a szántáson botladoztam, hirtelen

az éjszakánál is sötétebb nagy tömeg terpeszkedett elém,

torkomba szorult a jaj, csak halkán, elfúlóan megnyikkanni volt erőm,

álltam, remegtem, figyeltem,

mi ez,

szalmakazal,

Istenem, csak egy szalmakazal,

megkerültem, körbejártam, nekidőltem, tépelődtem, mitévő legyek,

menjek tovább vagy húzzam meg magam a kazalban,

jártányi erőm nem lett volna már, feltámadt, munkált bennem egyre elevenebben az életösztön,

marokjával téptem a szalmát, lyukat vájtam a kazal oldalába, mint otthon a verebek

a szalmatető ereszébe,

bebújtam az odúba, a kitépott szalmát odakotortam a nyíláshoz,

összegömbölyödtem, vacogó állapot a térdemhez szorítottam, feszesen összezárt lábamat átölelve lehunytam a szemem, s bár tompán, mélyről felfelsejlett vádlón a gondolat,

mégiscsak gyáva vagyok a meghalásra,
ez a tudat fájdalmat már nem okozott,
mindennél fontosabb volt testemnek a pihenés, szinte jólesett a teljes
mozdulatlanság, a csend, amit csak a surranó egerek neszezése zavart meg
néha, nem törődtem velük, elaludtam,

legszebb álmodtam azon az éjszakán, ott, abban a nyomorúsá-
gos vacokban,

*szép zöld mező, tiszta vizű patak fölött repültem, két tenyerem volt a szár-
nyam, alig mozdítottam, máris szálltam, elúsztam a fák koronája fölött, emel-
kedtem, nyugalmas békességben kéklert az ég, csak itt-ott egy aprócska fehér fel-
hő, egyedül voltam, boldog voltam, aztán furcsa lett az egész, lent a mezei úton
magamat láttam hazafelé futni, lábujjaim közt pöffent fel a por, rózsaszínű kis
ruhácska volt rajtam, a hajamban búzavirág koszorú, kezemben fazékmadzag
edénnyel, édesapámnak vittem ebédre ciberelevest, most már vidáman kolom-
polt a kanál az üres szülkében, átszaladtam a hídon, a patakban csikászó fiúk
nagy tarka zöld békát hajítottak utánam, messze a hátam mögött huppant a
porba, csengősen felkacagva futottam tovább, eltűntem a saját szemem elől, is-
mét egyedül voltam a magasban, gólyaként köröztem a mező fölött, csodálatos
volt az a könnyű lebegés,*

annál szomorúbb az ébredés reggel,
egyik pillanatról a másikra felpattant a szemem,
megmozdultam és
megdermedtem,
megijesztett a szalma zörgése,
hüledezve néztem, hol vagyok, hogy kerültem ide,
elmúlt a kábulat hamar, meglevenedett a tegnapi nap szörnyű valósága,
sírva kezdtem a napot, ott bógtem a szűk odúban,
bebújt a tél a vacokba, nem volt előle menekvés, már éreztem a kezdődő

lázat, kifogott a hideg is,

kímásztam, bele a szemcsésen kavargó átkozott ködbe,
leráztam a törmeléket, ujjaimmal fésültem meg a hajam,
most merre,
haza, haza,
semmi másra nem tudtam gondolni,
hol volt már a tegnapi halálvágy, a nagy elszántság
a meghalásra, megszűnt, kiapadt a könnyeimmal,
haza, de merre,

egyszál-egyedül voltam égen és földön, csak az alattomos köd gomolygott körülöttem,
behallgatóztam a sűrűségbe, hátha jön valami zaj,
nagyon halkán, nagyon messziről kutyaugatást hallottam, arrafelé indultam el,
megismertem a falut, az utcát, keresztülmentünk rajta idejövet, egy kicsit megkönnyebbültem, jó irányba megyek,
korán volt még, nem jártak az utcán, csak hátul, a jószágok körül etettek-itattak a gazdák,
jó lett volna, többször gondoltam rá,
bekérezkedni valahová egy kis melegre, ételre, de hát idegen falu volt, nem tudhattam, kiben mi lakik,
nagyon fájt volna, ha lehajtanak az udvarról, mint ismeretlen, rosszféle nőszemélyt,
nálunk, Szilason is az a szokás,
ha idegen férfi vetődik a faluba, megtűrik, túlnéznek rajta,
de ha asszonyféle a szerencsétlen, azt már kiutálják, szóba se állnak vele,
erre gondoltam, ezért nem fordultam be egy udvarra sem,
a hidegtől reszketve, lélekben is dermedezve csak vittem, cipeltem testemben a gyalázatot,
a falu közepén járhattam, amikor bal felől, egy kis utca felől furcsa zajt hallottam,
sípolás, morgás, pőfögés,
de hisz ez mozdony,
azonnal betértem a mellékutcába, lélekszakadva rohantam az állomásig,
tehervonat állt ott, csupa zárt vagon, a mozdonyvezető szenet vételezett,
idős ember volt, szurtos-maszatos, rokonszenves bácsi, megszólítottam,
Halmosra mennék,
mondtam,
szívem a torkomban, úgy álltam ott, mint ágrólszakadt szerencsétlen, Istennem, hát az voltam már,
megnézett a bácsi, fejét csóválta,
kedves jányom, honnét szalajtottak téged, ilyen nyakócon akarsz elindulni, megvesz az isten hidege,
megvett már, jobban nem vehet,
akartam mondani,
de inkább azt suttogtam könyörögve,

ugye arra megy, ugye elvisz,
arra, jányom, arra,
dünnyögte,
nem férhetett a fejébe, hogy ilyen gyenge öltözetben lát egy fiatal lányt,
még hozzá feketében, hitetlenkedve vegetette rám a pillantását, de nem kér-
dezősködött többet,

felszállt ő is, a segédje is a mozdonyra, és amikor már azt hittem, otthagya-
nak sorsomra, akkor kihajolt a kisablakon, intett, másszak fel gyorsan,

nem kellett sok biztatás, megragadtam a feljárom hított hideg vasát, s bár hoz-
záragadt a kezem, buzgón felkúszküdtem magam,

áldottam jószágát annak az embernek,

elhozott Halmosig, ott csupán csak miattam megállította a szerelvényt,

megsejthette bennem a szerencsétlen sorsot, egész úton békén hagyott,
nem faggatott, türelmesen kerülgetett a szűk fülkében, megkínált feketeká-
véval, kormos-pizkos pohárból szürcsöltem mohón, azóta se volt a számban
olyan jóízű étel, amilyen az a kávé, rendes árpakávé tej nélkül, darabka zsíros
kenyérrel,

mikor a halmosi állomáson leszálltam, utánam szólt,

nesze jányom, vedd magadra, ezt el tudom kerülni,

olajfoltos ujjast adott a kezembe,

hálálkodtam nagyon, de ő csak legyintett, mint apró semmiségre szokás,

meglódult a szerelvény, elviharzott,

ott maradtam az üres állomáson, előttem majd tíz kilométeres út a fa-
lumig,

belebújtam az ujjasba, rögtön megéreztem az olajszagot, de nem fintorog-
tam,

mennyire más volt ez a szag, valóságos illat

ahhoz a petróízhez képest,

nem a vedlett, elrongyolódott anyag csekély melegsége esett jól, hanem
a tudat, hogy megsegített az Isten a jólelkű bácsi által, így éreztem, ezzel a
gondolattal indultam el, pedig tudtam, nem lehet már jóvátenni soha azt, ami
megtörtént,

nem,

azt

már

nem,

kopogott a gondolat,
most már csak ez járt a fejemben, ezzel emésztettem magam,
feltámadt a szél, elfújta a ködöt, elvitt már-már engem is, átfújta a ruhá-
mat,

elszoruló szívvel, meggémberevedve érkeztem a szilasi határba, egyik perc-
ben láz égetett, a másikon jeges borzongás szaladt a hátamra, a Kiserdőnél
egy pillanatra elmúlt tőlem a világ, kis híján összeestem, a lábam, mint két
érzéketlen fadarab, kétrét görnyedve küszködtem, elértem a falut,

homályosan láttam, ember alakú árnyak jönnek, megnéznek, kérdeznek,
de semmit nem hallok, nem figyelek, csak az ösztön vezet, fel a pataki átjá-
rón, haza, haza, a kiskapu nyitva, végigvonszoló magam az udvaron, sújt a
láz, a szégyen, fog a hideg, felkapaszodom a tornácra, nyúlok a kilincshez,
nyílik az ajtó, anyám kitért karjába zuhanok, futó fényvillanás valahol belül,
suhanó gondolat, itthon vagyok, megérkeztem, és semmi több, rámszakad a
csillagos ég,

ágyban, párnák közt

ébredtem,
anyám keze a homlokomon,
pillantásom fent a magasban, a mestergerenda ismerős erezetén, meg se
rebben,

szavak, kedvesek, simogatók,
Eszter, kislányom, Eszterkém,
oda kellett néznem, bele a szemébe,
csakhogy, végre, hála Istennek,
anyám keze összekulcsolva,
fölém hajolt, aggódva figyelt, kicserélte a vizes ruhát,
magas a lázad, ülj fel, vedd be ezt a pilulát, lekvárba tettem,
édes volt a lekvár, keserű a tablettá, még keserűbb a szó,
elmondtam anyámnak
mindent,
kikerült szemmel, elborzadva nézett rám,
vártam, hogy
elátkozz,
túrtem volna szótlánul, de

egy szóval meg nem bántott,
csak odaborult a mellemre, sírt, sírt keservesen,
együtt sírtunk,
ő eltorzult hangon jajgatva, fel-felhördülve, én már csak némán kipergő
könnyekkel, viselve a tudatot,
nem leszek,
nem lehetek
soha többé
az a mosolygós-kacagós Tóth Eszter,
aki voltam,
megszakadt, elpattant valami a lelkemben örökre,
két hétig ápolt anyám, nehezen vergődtem ki a tüdőgyulladásból,
Iren kishúgom sokszor odaszökött mellém, bebújt a dunyha alá, hozzám
simult, törleszkedett, akár egy kiscica,
tehetta, nyolcéves se volt, semmit nem értett a világból,
Jóska öcsém betöltötte a tizenegyediket, ő kezdte felfogni a dolgok
ágabogát, csak hát nem tudott mihez kezdeni a maga kis tapasztalataival, be-
leláltam a lelkébe, tudván tudtam, épp oly ügyetlenül rakosgatja kerek fejé-
ben az ismereteket, mint kezét a térdén, valahányszor odaült az ágyam szélé-
re, gyakran odaült, nagyokat hallgatott, mint esti pipázás közben valamikor
Pista papó, a nagyapánk,
jöttek látogatók, főleg asszonyok és lányok, elhozta őket a kíváncsiság, só-
hajtoztak az ágyam körül,
melyikük indíthatta el a szóbeszédet, melyikük lehetett az a gyalázatos,
tartottuk a titkot anyámmal, mégis odakerültem, ott voltam mihamar

a falu száján,

azt beszéltek az asszonyok, külön csapódtam tőlük, bementem a katonák-
hoz, s hát odabent,
ugye,
ki tudja, mit csináltak velem,
több nem kellett, megindult a szóbeszéd, elterjedt a hír,
a katonák szeretője lettem,
kés volt ez a szívemben, de
mit tehettem, tőrni kellett,
amikor Székelyné megüzente,

felejtsem el a fiát, ő bizony nem fogad a házába katonakurvát,
akkor fordult meg velem a szoba,
elakadt a lélegzetem, kivert a verejték, napok hosszát csak sírtam, haszta-
lan próbált vigasztalni anyám,
még inkább folyt a beszéd, amikor édesapám huszadikán reggel
hazajött,
lábadoztam már, elmosogatni is volt erőm, azt csináltuk éppen a kishú-
gommal,
kiesett kezemből a tányér, darabokra törött, de hát ki törődött azzal,
sikoltva öleltük, csókoltuk édesapámat egyszerre mind a négyen,
bőr és csont volt szegény, alig állt a lábán,
tele vagyok tetűvel, hagyjatok,
mondta,
vizet melegítsetek, tiszta ruhát adjatok,
megfürdött a mosóteknőben, felvette a tisztát,
anyám a tetveset mindjárt forró vízbe rakta, kifőzte,
éhes vagy, egyél, mit adjak, mondjad,
serénykedett boldogan édesapám körül,
csak egy kis meleg tejet, Ágnes, ha van,
hogyne lenne, de hát mi az, egy kis tej, egyél csuszát is, estéről maradt,
megmelegítem,
nem, nem, csak tejet adj most,
ejtette a szót édesapám,
a nadrágját fel se vette, gatyaszárban ült az ágy szélén, kornyadozott a feje,
a szeme majd leragadt, nagyon ki lehetett merülve,
megitta a tejet, lefeküdt,
másnap reggel beszélte el, nagy transzportot indítottak a gyűjtőlágerből,
a jó Isten tudja, hová, azt nem mondták meg, a transzportba beleestek mind
Szilasiak, Ferenc, a bátyám és Pista is,
neki és még néhány idősebb, beteges embernek megkegyelmeztek, haza-
engedték őket, Szilasra kettőjüket, rajta kívül Patkós Andrást,
űröm keveredett a nagy örömbé, sirattuk Ferencet,
én titokban Pistát is, így is, hogy az anyja elátkozott,
vajon hová kerülnek, melyik tájára annak a nagy országnak,
és újra meg újra a kérdés, miért,
miért viszik el őket,
három napról beszéltek,

a választ édesapám se tudta, nem mondta,
azon a napon valóságos búcsújárás volt nálunk, egymásnak adták a kilincset az asszonyok, mindenki eljött érdeklődni, akinek odavolt valakije, s hát majdnem minden családból odavolt valaki,
nekiestek édesapámnak, mondjon valami hírt,
magasra felpolcolta anyám a párnát, úgy kívánta édesapám, csupa-csont keze élettelenül a dunyhára ejtve, szőrös kézfejen az erek ijesztően kidagadva,
sose volt bőbeszédű ember, most még szűkebben mérte a szót, de azt úgy lesték a szájából, mint Isten szavát,
megnyugvás volt sokak számára hallani, hogy él a fiuk, az emberük, az apjuk, csak éppen útban van a keleti tájak felé,
majd csak hazakerülnek, hazasegíti őket a Jóisten,
vigasztalták egymást az asszonyok, túl a retteneten, sűrűn pityeregve,
mások azonban
jajveszékelve tántorogtak ki a házunkból,
akiknek azt mondta édesapám csendesesen,
húzásátok meg a harangot, meghalt a fiatok, az uratok, szemem láttára tették a közös sírba,
közben híre jött,
Patkós András nem türtőztette magát, tegnap este jóllakott, pukkadásig jóllakott sült hússal, a hetek óta üres gyomor nem bírta a megterhelést, Patkós András még az éjjel
borzasztó kínok közt
meghalt,
öt halottnak csendült meg azon a napon a szilasi harang,
Patkós András mellett Gál Bélának, Hegedűs Jánosnak, Kajtár Vincének, a vízbefűlt Zsófi apjának és Szabó Imrének, a Vilma néném fiának,
szép sugár emberek voltak mind,
Imre széles-vállas nagydarab legény, valóságos csendőrtermet, úgy is hívtuk, Csendőrimre,
nem értettem, hogyan pusztulhattak el, s miért éppen ők,
édesapám megmagyarázta,
lányom, fiam,
úgy hullottak ott az emberek, mint ősszel a legyek,
és leginkább ezek, a legderekbak, a nagyétkűek, akik
megszokták itthon a bőséges étket, jaj, hát ti nem láttátok, én láttam, pár nap alatt összecsuklottak, akár a colstok, nem volt ott rendes étel, fagyos ré-

pából főzték a levest, félliternyit adtak belőle napjában, de hányszor volt úgy, semmit nem kaptunk,

ha nem ő mondja, tulajdon édesapám, hát

sose hiszem el,

az ő szavát elhittem, el kellett hinnem, hiszen ott volt, látta, átélte,

elmondta azt is,

a hazai csomagot megkapták, már, aki megkapta,

akadt ember, akit az éhség aljasságra kényszerített, elorozta a másét,

a csomagok szétosztásánál az volt a rend,

a katona kikiáltotta a címzett nevét, annak pedig rá kellett felelnie a falu nevét,

ha egyezett a falu neve, akkor átadta a csomagot,

csakhoggy voltak elvetemültek, akik valamely ismerős név hallatán rávág-
ták gyorsan az ugyancsak ismert falunevet, így megkapták a más csomagját,

ágálhatott a valódi címzett, könyöröghetett akár térden állva, közel se en-
gedték az elosztáshoz, hoppon maradt,

ezen a módon megszerezték az elhaltak csomagját is, azt főként maguk a
falubeliek,

ez így volt,

mondta szomorúan édesapám,

nagy úr az éhség, lányom,

egész idő alatt moslékon tengődünk, lesóványodtunk, megbetegedtünk,

akiket bezártak valamilyen épületbe, azok még szerencséseeknek mond-
hatták magukat, ha fűtetlen helyiségben, ha egymás hegyén-hátán is, de csak
zárt helyen, fedél alatt éjszakáztak,

de ezerszám virrasztottak emberek a szabad ég alatt, kevesen bírták a tal-
ponállást reggelig, s akik erejük fogytával ledőltek a földre, azok közül sokan
ott maradtak, beverte őket a hó, reggel húszasával hányták őket szekérre, akár
az ölfát, vitték az előre megásott gödörbe,

megállt az eszem,

jóságos Isten,

gondoltam az édesapámat hallgatva,

miért van ez így,

miért az a hazugság a három nappal,

mennyi gyanútlan embert becsaptak, elpusztítottak,

hej, ha megtudják idejében az igazat, dehogy ment volna el egy is, még-
hozzá

nótázva,
elbujdostak volna, mint Jakab Zsiga,
annak az egynek volt esze, nem hitt a kisbírónak, nem az oroszoknak,
a dobszó után rögtön eltűnt a faluból, azt suttogták, a budaháti tölgyesben
rejtőzött el,
milyen is az élet,
a fél falu feketébe öltözött, halottait siratta, mi pedig anyámmal nem
győztünk hálálkodni a Jóistennek, hogy hazamentette édesapámat,
lábujjhegyen jártunk, ápoltuk, pátyolgattuk, mint egy kisgyereket, anyám
szinte megfiatalodott az örömtől,
csak én szorongtam attól a perctől, amikor édesapám is megtudja, hiszen
meg kell tudnia
a rajtam esett gyalázatot,
megszaporodtak az irigyek, már a Patkós András temetésén pusmogták
az asszonyok,
azért engedték haza édesapámat, mert lefeküdtem a katonáknak,
voltak, maradtak jóemberek, elmondták ezt nekünk, édesapámnak is,
elcsodálkozott, ideges lett,
észrevette, hogy kerülöm a tekintetét, hát nekem szegezte a kérdést,
Eszter, csak nem igaz tán,
torkomon akadt a szó, mukkanni se tudtam,
anyám feltalálta magát, gyorsan kituszkolt a tornácra,
menj csak, majd én beszélek, lecsillapítom,
akkor már bírta magát édesapám, órák hosszat elbabrált a műhelyben,
megcsinált egy-egy nyújtófát, sótartót, fejszenyelet,
azelőtt sose tette rám, egyikünkre se a kezét,
ha rosszak voltunk, anyám püfölt el a két apró öklével, édesapámtól elég
volt egy szemrehányó pillantás, azzal hatott ránk, a nézésével, volt a tekinte-
tében valami csendes szomorúság, ami büntudatot keltett bennünk, szégyent
és megbánást, anyám verése múltó fájdalmat okozott, hamar elfelejtettük,
édesapám korholó tekintetét nem, így nevelt,
de akkor,
hogyan anyám tudtára adta a titkot,
micsoda indulattal rohant a műhelybe,
Eszter, ide gyere máris,
kiáltotta,

anyám biztatott,
fussak, rejtőzsek el,
hová, édes,
tördeltem a kezem,
hová bújjak ezen a világon, ha a szülőházban nem lehet nyugodt maradá-
som,
odamentem engedelmesen édesapámhoz,
lerántotta a lábajtós esztergapad szíját, azzal csapott rám,
álltam a verést, nem védekeztem, csak az arcomat, a szememet takartam
el a tenyeremmel,
szótlanul ütött édesapám, de teljes erőből, a hátamat, a mellemet, a fáro-
mat, a combomat, ahol csak érte, meg-megperdültem a fájdalomtól,
egy könnyet nem ejtettem, a lelkem zokogott, elfúló hangon csak mond-
tam, mondtam,
üssön édesapám, verjen agyon, úgyse ér az én életem már semmit,
az igazat mondtam, valóban úgy éreztem ismét,
nincs értelme az életemnek, megrontódott az, megváltás lenne a halál,
anyám állt közénk feljajdulva,
Miska, hagyj abba, vagy üssél engem is, én engedtem el utánatok,
még akkor se szólt édesapám, de a verést abbahagyta,
leengedtem a kezem, ránéztem,
sápadtan állt, zihált, a válla leroskadt, tágra merevült szemmel bámult,
arcán végigsorgott a könnye, sose láttam ennyire szájalomra méltónak,
apám, édesapám,
letérdeltem eléje, átöleltem a térdét, és
akkor szakadt ki belőlem a sírás,
őt sajnáltam,
megérezte a szívem, mit él át,
rített anyám is, köténye aljába törölte a szemét,
Istenem, de szerencsétlenek voltunk mind a hárman ott a műhelyben,
felfelsejlett bennem a tudat, hogy
vétlenek vagyunk,
valami idegen, förtelmes akarat tört ránk érzéketlenül, rontó szándékkal
befolyásolja az életünket, s mi csak ezt tehetjük, megverjük egymást, szóval,
szíjjal, balga módon gyötörjük egymást, hagy aztán együtt kibőgjük magunkat,
megvert, elhagyott minket az Isten,
ezt gondoltam ott, édesapám előtt térdelve,

neki is errefelé járhatott a gondolata,
talpra állított, elküldött, anyámhoz szólt,
Ágnes,
mondta,
hozz bort, adj most bort,
összetöpörödvé ücsörgött a butélia mellett, zavaros lett a szeme, tétovák a mozdulatai, leitta magát, aggódva néztünk össze anyámmal, féltünk, újra kitör belőle az indulat, de nem, elnyúlt hangtalanul a kiságyon, aludt reggelig, anyám a nagyujjast terítette rá,
éget hátamon a verés nyoma, mégis,
egy rossz gondolatot nem gondoltam édesapámról, dehogy, tudtam én, éreztem én, igazából nem engem ütött, hanem azt a valamit, azt a megfoghatatlan szörnyűséget, ami miatt megtörténhetett a rettenet, lázadás volt az ő indulata szerencsétlen helyzetünk ellen,
nem vetett meg engem az én édesapám, nem tagadott meg, de a szokottnál is szótlanabb, komorabb lett, elzárkózott a műhelybe, ott töltötte az idejét, akár volt megrendelés erre-arra, akár nem, ilyenkor a szerszámait élezte meg, újakat csinált, lefoglalta magát,
kikopott házunkból a mosoly, a kacagás, hordtuk a magunk keresztjét,
az élet

azon a télen

semmiben sem hasonlított a megszokotthoz, nyugtalan volt a falu, felbolydult, az emberek arcára felhő borult,
micsoda karácsonyunk volt, Istenem,
megsütöttük a kalácsot, megfőztük az ünnepi húslevest, körülültük az asztalt,
de ízetlen volt a foszlós kalács, az étel,
Ferencre gondoltunk,
él-e, hal-e,
jut-e neki kenyér legalább, ha fekete is,
vajon együtt vannak-e még, Ferenc és Pista, itthon testi-lelki jóbarátok voltak,
nem lehetett a sírást elkerülni az ünnepi asztalnál, édesapám is lehorgaszott fejjel ült, a két gyermek riadtan hallgatott,
szentestén felállítottuk a karácsonyfát,

aranypapírba csomagolt diót, apró kockára vagdalt krumplit aggattunk rá cukorka helyett, alma került, néhány törékeny, díszesen csillogó gömböcske is, ajándék egymásnak semmi, csupán Irén kishúgomnak új kócbaba, örült neki,

elmaradtak a betlehemes fiúk, nem volt, aki mókázzon, az itthon maradt idősebbek már restelték, a suhancok még nem értették a módját, maradt az ének,

könnyes szemmel énekeltük anyámmal a Mennyből az angyalt, nem szállt le akkor közénk, nem hozott békeséget, szeretetet a világba, szomszéd a szomszédhoz elment kántálni, de tovább, végig a falun, mint más esztendőkbén, senki,

bor mellé telepedtek, elpanaszolták egymásnak a család, a falu, a világ baját, a cigányasszonyok jártak házról házra, mint a régi időkben, kikönyörögtek egy-egy karéjt a karácsonyi cipóból, faradarabot a rétesből, óbégatva panaszolták, elvitte az orosz az ő embereiket is, ez azonban

nem egészen így volt,
elbeszélte édesapám,

kevés cigányember akadt a foglyok közt, annak a kevésnek is jobban ment a sorsa, felügyelőfélék lettek, kigúnyolták, üzgérelték a magyarokat, a maguk fajtáját is, husángokkal verték az embert, a szerencsétlen Rác Palit, azt a szegényt megverte az Isten cigánytól szokatlan, világos bőrrrel a képén, nem hitték az oroszok, hogy valóban cigány az istenadta, seggberúgták, belökték a többi közé, osztozott a magyarok sorsában, kikötöttek rajta a fajtabeliek is, nem sokáig bírta az ütlegelést, az éhezést, a hideget, egy reggel csukára fagyottan hajították a halottasszekérre, onnan a gödörbe, volt-nincs, kipipálták a listából,

nem felejtette el édesapám ezt a bánásmódot, Rác Palit éppúgy sajnálta, mint a magafajta falubelieket, haragosan lekergette a cigányasszonyokat az udvarról, kivált az ismeretleneket, a más faluba valókat, azt mondogatta indulatosan,

ki tudja, melyiknek az ura vagy a kölyke hajkurászta a sírba Palit, csúnyán beszélt velük, meg se állhattak előtte a szerencsétlenek, átkozódva kotródtak el,

de hát milyen az asszonyi szív,

anyám utánuk vetett lopiban egy kis eleséget, talán az átkaiktól való félelmében, talán a rongyos purdék miatt, akiket az anyjuk betanított szokás szerint holmi ügyefogyottan hízelgő karácsonyi köszöntőre és elmondatta velük,

jöttek nagyobbacska cigányfiúk is hegedűvel, ráhúzták kéretlenül minden udvaron, énekeltek hozzá, s kivárták a jutalmat türelmesen, alázatosan,
így telt el a karácsony, azután
ránk szakadtak a hétköznapiak,
tették a munkabíró férfiak dolgát minden háznál
kölyökfiúk, öregemberek, asszonyok,
falun a dolog télen kevés,
a jószág gondozása, etetés, itatás, fejés, kitrágyázás,
nekünk két tejelő tehenünk volt, hozzá egy pár ökör,
három disznó, malacok,
a lovakat édesapám negyvenhárom végén eladta, nehogy elkönfiskálják,
mint a tizenégyes háborúban,
szekér, szán és más felszerelésünk volt, különb a másénál, édesapám készítette magának,

befogtuk Jóska öcsémmel az ökröket, kivittük a trágyát a földünkre, nem sok volt, három kishold tölgyes a Budaháton, ugyanannyi nagyhold szántó a Palajon, ide hordtuk a trágyát, öcsém nógatta az ökröket, szórtlanul ültem mellette, megmosolyogtam a buzgalmát, ahogy az idősebbeket utánozva szerénykedett,

jó volt melegen felöltözve a fogaton ülni, nézni a nyugalmasan ballagó ökrök szarva közt a havas domboldalakat, el-elméláztam, milyen csend és békesség a fehér mezőben,
mintha nem lenne háború, gond és baj, szerencsétlen sors,
egy ilyen alkalommal láttuk Jakab Zsigát,
két puskás ember kísérte a falu felé,
Seres Bálint és Varga Márton,
kiadta valaki Zsigát, akadt rá ember, megtalálták, elfogták,
lehajtott fővel jött velünk szemben, kopasz fején késezlila színt játszott a bőr, keze a háta mögött, megkötözve, így is kétfelől tartották rá a puskát,
Seres Bálint és Varga Márton,
alja ember mind a kettő,
mit műveltek már a csehek és a magyarok alatt is,
a cseheknél,
elbeszélte édesapám,
fenenagy kommunisták voltak,
gyűléseztek, sztrájkot szerveztek, agitáltak, csak a munka nem fért a nyakuk közé, a földjüket elkótyavetyélték, a napszámot rühellték,

harmincnyolcban fordult a világ, magyarok lettünk megint,
fordítottak ők is a köpönyegen, micsoda nagy magyarok lettek egykettőre,
vitték, lobogtatták vivátozva a háromszínű zászlót,
a falu népe elnázta volna tán a pálfordulást, miért ne, az a fontos, magya-
rok lehetünk újra, volt, ami volt, felejsük el a múltat, kinek-kinek a vétkét,
így gondolták sokan,
de nem a hatóság, a csendőrök,
mihamar kutakodni kezdtek Seresék viselt dolgaiban, leleplezték a kétku-
lacsosságot, lecsukták őket, egy évre, kettőre, aztán újra és újra,
azt hitték ezek ketten, lehet csak úgy tengni-lengni bele a világba, mint a
cseheknel, vagyon nélkül, munka nélkül, a szájukat jártatva csupán,
hát persze egy ideig lehetett csalni, hazudni, lopni,
Istenem, erre már én is emlékszem,
hogy rávetették magukat a halmosi zsidók itt hagyott vagyonára, ember
olyan rablást világos nappal még nem látott, széthurcoltak mindent, ruhát,
bútort, edényt, lábbelit, terményt, jószágot,
magasságos Isten,
micsoda különbség ember és ember közt,
mikor kezdték összeszedni a zsidókat, Grósz Ervin magához hívatta édes-
apámat, azt mondta neki,
Mihály, maga esztendőig becsülettel szolgált nálam, azóta sincs az ura-
dalomban ilyen jó kezű mesterember,
igazán megbecsültem magát, nem tagadhatja le,
nézze, minket elvisznek, a vagyonunk ebek harmincadjára jut, s ki tudja,
visszakerülünk-e még erre a tájra,
itt ez a csomag,
pénz és egyéb érték van benne, magára bízom, rejtse el, őrizze meg, ha
Isten segítségével visszatérhetünk, akkor megfelezzük, ha pedig odaveszünk,
legyen mind a magáé,
meghökölt édesapám, nem fogadta el az ajánlatot,
keressen valaki mást, az úr, aaz én lelkemet ne égesse az a pénz,
megvan nekem már a magam kis földje, igazjószág jozzá, van mesterség-
gem, el tudom tartani a családomat tisztességgel, a másé nem kell,
erősködött a zsidó, kérve kérte édesapámat, de ő nem engedett,
azt felelte, meneküljön el az úr, miért hagyja magát elvitetni, vagy bújjon
el, húzza meg magát valami biztos helyen, amíg a zavaros idők elmúlnak,
ilyen ember volt édesapám,

cask azt értékelte, amit a két keze munkájával teremtett, szerzett,
anyám egyetlen egyszer szólta el magát előtte, mikor a halmosi zsidótól
üres kézzel hazajött,

élhetetlen ember vagy te, Miska, más ember két kézzel kapott volna az
ajánlaton,

ennyit mondott, éppen csak kicsúszott száján a gondolat, szemrehányás
nem volt benne, mégis,

hogyan nézett édesdapám, majd fellökte a tekintetével, leszidta nagyon,
a Seres-félék kaptak az alkalmon, ölükbe hullott a zsidószajré,
úgy igaz, Seres akkor katona volt, negyvennégy elején kapott sasbehívót,
Varga Mártonék meg a hozzájuk hasonlók szedték meg magukat a zsidók
vagyonából,

Seres Bálint a frontról küldözte haza a rablott holmit, azt írta a feleségé-
nek,

becsülje meg a portékát,

sok kis muszka kölyköt a kerékagyhoz csapott érte, szuronyra húzta a böl-
csőben fekvő csecsemőt is,

szóbeszéd lett volna ez is, nem lehetett tudni, de elterjedt, tartotta magát
a hír, állítólag maga Seresné kotyogta el a dolgot,

Seres októberben megszökött a frontról, hazajött,

Vargát a börtönből hozták ki az oroszok, mert odakerült lopásért és vere-
kedésért,

elámították mind a ketten az oroszokat azzal, hogy ők régi kommunis-
ták, Varga politikai fogolynak tüntette fel magát,

az oroszok elhitték, azt mondták nekik,

na, ha így van, a mi embereink vagytok, ezután rátok bízunk a rendet Szi-
lason,

adtak nekik karszalagot, fizetést, a vállukra puskát,

csak ez hiányzott nekik, ők lettek az urak a faluban,

minden tisztességes világban a bíró az úr, ő parancsol a faluban, itt meg-
fordult a dolog,

az öreg Héj Balázsból csináltak bírót,

Héj Balázs,

olyan volt az a nyamvadt kis ember valóban, mint a belül rothadt alma,
amit a hitvány héja fog össze,

semi emberi tartása,

ijedtében vállalta el a bírói posztot,

azért esett rá a választás, mert ő tényleg régi csékápés volt, október elején lelkendezve újságotla édesapámnak a műhelyben,

jönnek az oroszok, Mihály, most már az isten se állítja meg őket, de ne búsulj, ezután lesz csak jó világ, majd meglátod,

harmincnyolctól dugdosta a pártkönyvét, meghúzta magát, mintha a világon se volna, de mikor átment rajtunk a front, nagy büszkén elővette a könyvét, jelentkezett vele,

és mivel vagyontalan volt világeletében, napszámból tartotta el a családját, hát mindjárt megbecsült ember lett az oroszok szemében, bírót csináltak belőle, Seresék azonban levegőnek nézték, azt csináltak mellette, amitakartak, ha kedvük szottyant jó lakomára a kiküldöttel, csak bezörgettek valamelyik portán,

na, ide a legszebbik sódart, a korsóba bort, az még a jobbik eset volt, ha elvitték magukkal az orzott holmit, mert megtörtént többször, hogy a halálra ijedt háziakkal süttették meg a pecsenyét és ott helyben zabálták fel, jót ittak rá, ezzel el volt intézve,

s ahogy lenni szokott, evés közben megnőtt az étvágyuk, már nem volt elég egy-egy sódar, hízott szárnyas, oldalszalonna, kezdték elevenen lehajtani a portákról a kiszemelt jószágot,

december végén meghalt Barta Áron, az öreg húszholdas gazda, ki volt terítve a tisztaszobában, körülötte a gyászoló család, rokonok, szomszédok, halottlátó asszonyok, ahogy illik, mikor

Seres Bálint odaállított, elkötötte az ólból a tehenet, levezette az udvarról, fényes nappal, mindenki szeme láttára, egyedül,

nem volt, aki szólni mert volna,

emberemlékezet óta nem tapasztalt ilyen gazságot a falu,

hát még a másnapi eset, Istenem,

szedték akkoriban a jószágot mindenütt, odaát a magyar oldalon is, hajtották csordaszám a katonák és az arra kényszerített civilek Halmos felé,

egy kelecseyi tizenhét éves fiúcska megmakacsolta magát a szilasi határban, azt mondta,

neki elég volt idáig, hajtsa a jószágot tovább más,

a katona ráijesztett a puskával,

davaj, jappaju maty, davaj,

de a fiú megfordult, szaladt a mezőn vissza, hazafelé,

a katona belelőtt a levegőbe, szitkozódott,

sztoj, igyi szuda, szopljak,

ez a Seres Bálint ott volt, rákáromkodott a katonára,
hé, az anyád úristenit, nem úgy kell azt, hanem így,
lekapta a válláról a puskát, letérdelt, megcélozta és keresztüllőtte a fiút,
ott esett össze holtan a havas mezőben,
és a haja szála se görbült Seresnek, elsimult az ügy,
annyi becsület volt az oroszokban, elvették tőle a puskát, ennyi volt a büntetés,
hajcsárnak, fogdmegnek továbbra is alkalmazták,
ezek a dolgok kiszorították a pletykát, az én biztosra elkönnyelt kurválkodásomat,
a közös rettenetbe belebénult a falu, én már nem voltam szóban, nem számítottam,
nem is tudta senki,
csak én döbentem rá szilveszter napján, hogy decemberben
nem jött meg,
karácsony utánra vártam, nem szokott késni,
boldogságos Isten, nem lehet igaz,
nem büntethetsz így,
kővé váltam a rémülettől,
most mi lesz, erre
nem számítottam,
mindig úgy tudtam, beszéltek a barátnők,
akkor fogan a gyerek, ha a nő is örömét leli az együttlétben,
én akkor
a kínok kínját éltem át,
hogyan lehet, hogy
mégis,
meg kell jönnie, meg kell jönnie,
hajtogattam magamban mániákusan,
egész januárban reménykedtem, Istenhez fohászkodtam, könnyörüljön rajtam,
hiába,
kimaradt januárban is,
tudomásul kellett vennem, állapotos vagyok,
anyám felfigyelt a búskomorságomra,
mi lelt, Eszter,
kérdelte,

nem kellett szólnom, csak ránéztem, máris kitalálta,
mit tehet két szerencsétlen nő ilyen helyzetben, újra kisírtuk magunkat,
tehettük, édesapám a Budaháton fanézőben, öcsém nyulat csapdázni, Irén
kishúgom meg nem értett semmit,
adott anyám tanácsot,
üljek felváltva forró és hideg vízbe, vessem le magam magas helyről, igyak
ezt, igyak azt,
mind megcsináltam naponta, a szuszékről ugráltam le s fel, egész február
folyamán, hasztalan,
akkor anyám mást gondolt,
elmegyünk Terkához, babrálja ki belőled,
mondta,
beavatta édesapámat is, nehogy mástól tudja meg véletlenül,
azon a napon édesapám
ismét berúgott, letaglózva dőlt a kiságyra, nem szólt,
esti sötétségben siettünk Lila Terkához, ő volt a bába, sovány, hórihorgas
asszony,
nem csodálkozott,
szedte mindjárt a fényes szerszámait, belemártotta forró vízbe, azután be-
lém nyúlt, közben
be nem állt a szája,
nem te vagy az első, nem is az utolsó,
motyogta,
ha tudnád, hányan jöttek már hozzám, hajjaj, egy árkus papírt kitöltene a
névsor, még hozzá olyanok, akikről álmodban sem gondolnál ilyet,
de hát így van ez,
az
abba való,
csak hadd csinálják a buta fiatalok, én járok jól, egy kaparás, egy véka búza,
ne félj, Tóth Eszti,
kitakarítom én belőled a kis muszkát, nyoma se marad,
na, hát mégiscsak igaz a beszéd, összeadtad magad velük,
így beszélt, nem bírtam
elviselni,
úgy felugrottam a haragtól és a szégyentől, mint akit parázs éget, eszem
nélkül rohantam hazáig,
anyám a nyomomban, hogy meg ne hallja valaki, lefojtott hangon szólíttatott,

Eszter, várjál, térj észhez, tőrjél,
nem én,
inkább legyen meg Isten akarata,
megszülöm,
csak ezt nyögtem megátalkodottan később is, valahányszor szóba hozta
Terkát,
édesapám nem tudott semmi okosat mondani, hát hallgatott, szenvedett,
mondhattam bármit, iszonyú volt a gondolat, hogy
lányfejjel szülni fogok,
napokig őrlődtem kétségbeesetten,
ellenálltam a kísértésnek sokáig, de az ördög unszolt, ösztökélt, nem talál-
tam jobb kiutat a kínból, egy vasárnap délután
belevetettem magam a kútba,
jaj,
ha a kishúgom észre nem veszi,
percek alatt megszűnt volna minden átkos gondom, keserűségem, eltűn-
tem volna ebből a bűnös világból,
de Irén kishúgom felverte az udvart,
édesapám, édesapám, Eszter beleesett a kútba,
szaladó léptek dobogását hallottam odafentről, édesapám áthajolt a ká-
ván, lenézett rám,
bolond,
mondta,
bolond,
ismételte meg,
leeresztette a kútostort a kampóval, rámparancsolt,
kapaszkodj bele,
lebegtem a jéghideg vízben, húzta már a görcs a lábamat, a szívemen, a
lelkemen nagy, nehéz kövek, nyomtak, taszítottak lefelé a mélybe, el-elsülly-
lyedtem, felbukkantam, lassan kihültek, megmerevedtek a gondolataim is,
édesapám leengedte a kampót mélyen a vízbe, a lábamig,
állj rá, kapaszkodj a rúdba,
mondta,
valahogy furcsán nyugodt volt a hangja, nem éreztem benne se ijedtséget,
se izgalmat, talán az agyam fásult már el, nem tudom,
nem álltam rá a kampóra, nem kapaszkodtam meg a kútostorban, igazán
elszántam magam a halálra, húzott a mélység, elmúlt tőlem a világ,

arra eszméltem,
ellenállhatatlan erő emel a magasba, már messze alattam a víz törött
tükre,
a ruha rajtam felcsúszva a hónom aljáig, megfeszülve szorítja, bevágja a
testemet,
a kampót akasztotta édesapám a ruha aljába, megrántotta, a hátam köze-
péig felhúzta, ott a kampó átszakította a szövetet, így emelt fölfelé,
ráztam magam, mint hal a horgon, sírva hánykolódtam,
ne húzzon ki,
nem akarok élni,
nem kell nekem az élet,
úgyis elveszejtem magam,
mit gondolt édesapám, nem tudhatom, nem szólt egy szót sem, amíg ki
nem húzott a kútból,
az ölében vitt be a házba, csorgott rólam a víz végig az udvaron,
hogyan estél bele, Eszter, miért nem vigyáztál,
csipogott körülöttem a kis tudatlan,
hallgass,
mordult rá édesapám,
letett a kiságyra, odadobott egy száraz ruhát,
máris öltözz át,
parancsolta szigorúan,
nem ment ki, nem fordult el, azt hiszem,
abban a percben fogta fel igazán, hogy valóban
meg akartam halni,
Eszter,
mondta eltompult hangon,
Eszter, mit vettél a fejedbe,
az a legkönnyebb, eldobni az életet, de hát
Isten ellen való vétek,
ő adja, neki van csak joga elvenni, az ember tűrjön, erre rendeltetett,
értem én,
megtörtént veled a baj,
szégyelled,
de hisz
Isten előtt ártatlan vagy,
állni kell a megpróbáltatást,

mások is szülnék lányfővel a saját könnyelműségük miatt, bűnös módon,
mégse hajítják el maguktól az életet,
te nem vétkeztél, tiszta a lelkiismereted, hát értsd meg,
élni kell, élni
muszáj,
azt mondja a parancsolat, ne ölj, ne ölj,
és te ölni akartál,
nemcsak magadat,
azt az ártatlan kis életet is a testedben,
azt hiszed, az a gyermek tehet valamiről is, az nem, hát
a tiéd is,
a te véred az ő vére, a tested táplálja,
hogy vethettél keresztet az életére, kérjed az Istent, bocsássa meg neked,
nem gondoltál miránk se, pedig tudod, van elég bajunk, oda a bátyád, ki
tudja, mit él át, ki tudja, él-e még egyáltalán,
elcsuklott a szava édesapámnak, már csak a szeme beszélt, megtelt szomo-
rúsággal, szemrehányással,
nem álltam a pillantását, oldalt fordultam a kiságyon, sírtam keservesen,
élni kell, élni
muszáj,
milyen megfellebbezhetetlen szigorral mondta édesapám, örökre belém
ivódott az a szentekéhez mérhető meggyőződés a szó igazában,
megbékéltem hát,
nem engedtem többé a csábításnak, hívott pedig a halál, nem egyszer, nem
kétszer, többször, sokszor,
törékeny volt a lélek békéje bennem, nagy a szégyenem, csak a sírás könny-
nyított rajtam a nehéz órákban,
napokban és hetekben,
eltelt március, elment a hó, az árkokban piszkos habot verve csoborásztak
a lefutó vizek,
április közepén, egy álomtalan éjszakán
megmozdult bennem

a muszka fattyú,

rátettem kezemet a hasamra és
Pistára gondoltam rögtön,

arra,
nem leszek,
nem lehetek
a felesége,
nem kellek neki ezután,
derék legény Pista, dolgos is, módos is, akad
akár mind a tíz ujjára lány,
miért venne el
borjas tehenet,
olyan világos, olyan érthető,
miért nevelné a más kölykét,
idegen vérű fattyút, akinek az apját
én magam se ismerem,
melyik lehet az öt közül, nem tudhatom,
hát nem mindegy,
verje meg az Isten mindet, legalább annyira, mint engem megvert,
átbögtem azt az éjszakát is, hiába csillant fel egy-egy pillanatra könnyeim
közt a remény,
tán elvesz Pista mégis, így is,
hiszen szeretjük egymást,
már az esküvő is szóba került,
abban állapotunk meg, majd a háború után, egyszer csak vége lesz, hely-
reáll az élet rendje,
hasztalan próbáltam beleélni magamat a reménységbe,
eszembe jutott Székelyné üzenete, elűzte a csöppnyi bizakodást, tudván
tudtam,
elmarja a fiát tőlem mindenáron,
még ha valóban el akarna is venni,
ez a sorsom,
megszülni a kölyköt Isten rendelése szerint,
rendes családra, normális életre nem számíthatok,
emésztettem magam napról napra,
égő arccal, lehajtott fejjel jártam az utcán, így is ritkán, hacsak tehettem,
otthon húztam meg magam,
pedig nemigen köszörülték rajtam már a nyelvüket az asszonyok, meg-
szokta mindenki, hogy nagy hassal járok, legfeljebb oda súgták egymásnak,
na ugye, felcsinálták a katonák Tóth Esztit,

csak Irén kishúgom csodálkozott rám,
Eszter, mi van a hasadban, mitől olyan nagy,
kíváncsiskodott,
mit gondolsz, mitől,
kérdeztem vissza csendesen,
hát azt nem tudom, de nem a jóllakástól, az biztos, olyan keveset eszel
mostanában,
az igaz, mert nincs étvágyam, hányingerem van,
mitől vagy finnyás, a hasadtól,
attól,
nahát, amióta kevesebbet eszel, azóta hízol, milyen érdekes, de mondd
meg már, mi van a hasadban, mondd meg, Eszter,
majd megtudod,
mikor, most akarom, most mondd meg,
az ölembe bújt, piszkált, nógatott,
mondjad már, Eszter,
baba, Irénkém, kisbaba,
jé, olyan, mint az enyém, amit a Jézuska hozott,
nem húgocskám, ezt
a gólya hozta,
emberbaba, olyan, mint a Kisbéci anyjának van,
olyan,
jaj, de jó, jaj de jó, hadd tapogassam meg, ugye szabad, Eszter,
szabad, kicsim, szabad,
és mondd, mikor fogjuk meglátni a kisbabát,
majd
nyáron,
csak előbb még ennél is nagyobb lesz a hasam,
ennél is nagyobb, miért,
mert megnő benne a baba,
és akkor kimászik, ugye,
ki, hát persze, de most már menj, játssz magadnak, jó, és édesnek el ne
mondd, amit tőlem hallottál,
miért, ez titok, hiszen úgy is tudja, látszik az, nézd meg,
persze hogy tudja, de éppen ezért, hiszen nem örül neki,
te örülsz, ugye,
menjél, Irénkém, hagyjál,

mondd, hogy örülsz, mondjad már,
jól van,
örülök,
csak menj már,
mondd azt is, hogy nem leszel szomorú többet és a kútba se esel bele,
na,
elég volt,
hagyjál békén, dolgom van,
rápaskoltam a popsijára, elküldtem,
fájdalmat kavart a buta kérdéseivel, de nem tudtam haragudni rá, hogyan
is lehetne egy oktan gyermekre megharagudni,
a testemben mozgolódó kis idegenről se gondoltam már rosszat, beláttam
édesapám igazát, hogy felerészt
az én vérem,
akaratlanul is az,
készítettem esténként a babakelengyét, el-eltűnődtem,
fiú vagy lány lesz-e,
kislány legyen,
kértem az Istent, teljesítse kívánságomat,
ennyi kegyben részesüljek legalább,
de valahányszor eszembe jutott, augusztusban
tényleg szülni fogok,
nem úszhatom meg,
akkor, bármilyen munkát csináltam éppen,
beleejtettem két kezemet tétlenül az ölembe, elbambulva néztem a világ-
ba, mintha
onnét várnék segítséget nagy bajomban,
csakhogy megvolt a világnak, a falunak
a maga baja,
hiába várták haza a férfiakat,
hír se róluk,
mindenki arról beszélt,
hogyan lehetne
hazahozatni őket,
itt a tavasz a nyakunkon, szántani kell, vetni kell, munkáskéz kell,
meghallottuk,
Halmoson leveleket írnak a hatóságnak, hazakérik a férfiakat,

összesúgott a szilasi nép, megkezdték ők is a leveleket írogatni, mondván,
próba, szerencse, ártani nem árthatunk nekik vele,

volt egy tüdőbajos diák, az Illés tanító úr kisebbik fia, ahhoz ment el
édesapám és anyám, vittek fizetségül egy kendermagos tyúkot, megírta Jenő
a levelet, úgy mondvá az apja helyett, mert hát a tanító urat is elvitték az oro-
szok, felvitte az írást édesapám Héj Balázsnak, nála gyűlt össze az egész, ő
továbbította,

Varga Márton ott lebzsel az előljáróságon, csúnya szóval támadt édes-
apámra,

nem sül ki magának is a szeme, mi az isten faszát akar, tán lusta a föld-
jét fölszántani, azt hiszi, az első füttyentésre mindjárt hazaengedik a fiát, azt
ugyan várhatja, jó helyen van ott, ha lerombolták az országot, akkor tegyék is
rendbe, jól mondta Sztalin elvtárs,

volt esze édesapámnak, nem állt vitába vele, csak annyit mondott neki,
kenyér kell a népnek idén is, ahhoz pedig vetni, aratni kell, ez mind férfi-
munka,

igazából édesapám kételkedett a levelek hasznában, azt mondta,

kár volt azért a tyúkért, Ágnes,

nem lesz a dolognak látatja, legfeljebb ha

csoda történik,

nem lett csoda, nem történt

semmi,

elnyelték a hivatalok a leveleket, haza viszont

senkit nem engedtek,

nem lehetett várni a tavaszi munkával,

Ferenc nélkül munkáltuk meg a földet,

édesapám félretette a szerszámait, bezárta a műhelyt, odaállt az eke szar-
vához, szántott napok hosszát, Jóska öcsém vezette az ökröt, elvetették a ta-
vaszi magot, beboronálták, meghengerelték,

nagy segítség volt édesapámnak Jóska, a korához képest felnőttesen ko-
moly, szorgalmas legényke, valósággal örült, amikor édesapám átadta neki az
ekét néhány fordulóra, egyre többször, hosszabb időre,

mi anyámmal húsvétra kimeszeltük a házat, öcsém ebből is kivette a ré-
szét, segített a bútorokat tologatni, megmosta a padlást, megreparálta a kerít-
ést, felásta a kiskertet,

szakasztott mása volt édesapámnak, a fúrás-faragást is hamar eltanul-
ta tőle, gond nélkül össze tudott ütni egy vizeslócát, akármi kisebb dolgot,

édesapám hagyta, biztatta, csinálja csak, tanulja meg, hasznát veszi majd a mesterségnek,

kitavaszkodott egészen,

megteltek az udvarok zajjal, kalapács beszélt a szeggel, fejsze a forgáccsal, hátul a jószágudvarokban lármáztak a szárnyasok, a hosszú téli bezártság után jó kedvvel viháncoltak a szabadjára engedett süldők,

az emberek megélenkültek, tették a dolgukat, ki belefeledkezve egészen a munka örömébe, ki meg azért, hogy bújáról, bajáról elterelje a figyelmet,

ahol maradt férfi a háznál, idősebb ember vagy kisebb suhanc, mint nálunk, ott csak elboldogultak a munka nehezevel,

de ahol nem maradt férfiember, ott az asszonyokra hárult minden dolog, s ők nem bírták, nem értették a módját,

Istenem,

mennyi rosszat összebeszéltek rólam,

bemocskoltak aljas rágalommal,

mégis,

mikor láttam,

kifordul kezükből az eke szarva, tisztességes munka helyett csak feltúrják a földet, sírva küszködnek,

tiszta szívből megsajnáltam őket,

lehetett is, hogyne lehetett volna sajnálkozni rajtuk,

Bartáéknál egy szál igavonó jószág nem maradt, anélkül kellett megmunkálniuk a földet, s hogy, édes Istenem,

saját magukat fogták az eke elé, nézni is rossz volt a kínlásukat,

a húsz hold jó fele így is műveletlen maradt, nem bírták, nem győzték,

elgondoltam magamban,

ha ezt látná Áron bátyám, biztosan

megfordulna a sírjában,

elátkozná a világot, el az oroszokat, velük Seres Bálintot,

Seres Bálint,

ó, hogy gyűlöltem azt az embert,

nem éppen Istennek tetsző kívánság, de én azt kívántam,

lakoljon meg még itt a földön, ne legyen nyugta a sírban se majd, vesse ki magából a föld,

aztán eszembe jutott a magam baja, befelhözte sötéten az arcomat, nem találtam örömet semmiben, a húsvétom is milyen volt, a templomon kívül sehová sem mentem, otthon gubbasztottam a négy fal közt,

hová mentem volna,
tán a kapuk előtt ücsörgő asszonyok közé,
gondoltam erre többször, de előre tudtam, bármi kerüljön szóba, a nagy
hasamat látva akarva-akaratlan az járna a fejükben,
eladta magát ez a Tóth-lány, megesett, ezzel büntette az Isten,
erre gondoltam, ezt képzeltem, hát inkább le se mentem az udvarról,
egy kicsit mégis más volt a húsvét, mint a karácsony,
jöttek kisfiúk cifrabottal csapatosan, bementek a lányos házakba, elmond-
ták a verset, megkapták a hímes tojást, szépen meglocsolták a lánykákat illa-
tos kölnivízzel,
ez jó volt, szép volt, elgyönyörködtem bennük,
Irén kishúgomat illően felkészítettem az ünnepre, festettem neki tojást,
kipingáltam csicsásra mindet, volt rá időm, kevés kedvem is hozzá, párjával
osztogatta a kislegényeknek, odatartotta komolykodva fejét a kölnizéshez,
Jóska öcsém összeverselt egy szakajtóra való hímet, a legszebbeket kiválo-
gatta, külön rakta, fel a szekrény tetejére a szobában,
ezeket megőrzöm,
mondta,
te fiam, úgyis elapad mind, eszegesd meg inkább,
figyelmeztette anyám,
nem baj, kívülről akkor is szép lesz,
makacskodott Jóska,
ráhagytuk, teljék benne kedve,
lement a húsvét, nap nap után,
májusban híre jött, az oroszok
bevonultak Berlinbe, vége
a háborúnak,
kidobolta a kisbíró, kiprédikálta a pap,
na végre, hála Istennek,
könnyebbült meg a nép,
rebesgetni kezdték mindjárt friss reménységgel,
most aztán hazajönnek a férfiak a lágerből is, a frontról is,
a vérmesebbje haragos kárörömmel jósolta,
jöjjenek csak haza az emberek, lesz nemulass a kiskirályoknak, elhúzzák a
nótájukat, majd meglátjátok,
édesapám a fejét csóválta,
kötve hiszem én azt,

mondta,
megnyerték az oroszok a háborút, ők az urak fél Európában, senki nem
kényszerítheti őket a foglyok hazabocsátására, ott tartják ezek az embereket
még sokáig, ameddig jónak látják,
a békeszerződésig biztosan,
mert nem elég abbahagyni a háborút, meg kell kötni a békét vesztesek meg
győztesek közt, hogy megszűnjön a hadiállapot, meg hogy a vesztesek fizessék
a hadisarcot, és az mindig úgy van, a győztesek szabnak törvényt, úgyhogy
korai az öröm, meglátjátok,
beszélhetett,
ott csillogott a boldog várakozás a szemekben, az ő intő szavát figyelmen
kívül hagyták,
tiszelték pedig édesapámat a faluban, elismerték a világ dolgaiban való
jártasságát, tudtak róla, nemcsak a Szent Bibliát olvassa, hanem mindenféle
újságokat, könyveket is,
s bár a könyves ember furcsa szerzetnek számított Szilason, az olvasás af-
féle bolondériának, ami a földet túró falusi ember számára elkerülhető, feles-
leges időpocsékolás, mindenképpen idegen szokás, édesapám mégis
megkapta a tiszteletet, hiszen
asztalos és kerégyártó mester úr volt, amellet hozzáértő gazdálkodó em-
ber,
a leveleket is vele akarták megíratni, ezt azonban nem vállalta, azt mond-
ta,
nehéz a keze a betűvetéshez, meg kell azokat a leveleket írni szép egyenes
sorokban, kalligrafikusan,
nem értették ezt a kalligráfiát, rákérdezni meg restelltek, ahogy a béke-
szerződésre való hivatkozását se firtatták, magyarázná meg tüzetesebben,
könnyebb volt, jobban esett újra reménykedni, hazavárni a távollévőket,
csupa lázas várakozás volt a falu,
Seresék májusban valahogy meghunyászkodtak, kezdtek szépen beszélni
a néppel, váltig hajtogatták,
így meg úgy, nekik az oroszok parancsolnak minden lépésükben, muszáj
engedelmesnek lenni,
csakhogy
eltelt egy hét, kettő, el az egész május, maradt minden változatlanul, nem
jöttek haza a férfiak,
akkor félretették a szép szót,

Seres Bálint megint csak kimutatta a foga fehérét,
megígérte egy városi hivatalnok családjának, átcsempészi őket a határon
minden mozdítható ingóságukkal együtt, felvette előre a jutalmat,

akkor már le volt zárva a határ, párosával cirkáltak a katonák, szögesdrót
viszont még nem volt, csak a füves trianoni árok, kis óvatossággal át lehetett
menni a magyar oldalra, vagy onnan ide,

Seresnek persze esze ágában se volt megtartani az ígéretét, elszedte a me-
nekülő család bőröndjeit, őket meg bekísérte a kaszárnyába, átadta a kato-
náknak hetvenkedve, hogy szökés közben fogta el őket,

egy sápadt asszony volt meg a lánya, két szerencsétlen teremtés, a Pesten
rekedt családfőhöz akartak kimenni,

na hiszen, jóra bízták magukat,

mondhattak akármit, egy szavukat sem hitték el,

Serest viszont

megdicsérték, jutalmat kapott, az összecsődített nép előtt adták át neki, a
puskáját is visszakapta, egy tiszt buzgón magyarázta,

legyenek a szilasiak mind ilyen éber hazafiak, fogják el vagy jelentsék be a
szökevényeket, minden gyanús idegent a határzónából, rendnek kell lenni, a
nagy Szovjetunió határai sérthetetlenek,

nesze neked,

meresztette szemét az értelmesebbje,

nagy Szovjetunió, mi a fene,

ezer éve magyar föld ez, hogy jön ide az orosz határ,

csak nem itt akarnak maradni végleg, hát

milyen jogon,

akkor inkább a csehek, azokat legalább ismerjük már, azok nem vitték el
a férfiakat,

volt a gyűlésen tolmács, lefordította a sokféle beszédet,

micsoda ellenséges hang ez,

mennydörögte a tiszt,

a népbizottságok kongresszusának küldöttei elfogadták az újraegyesü-
lésről szóló manifesztumot, a szovjet és a csehszlovák kormány eleget tesz a
kérésnek, az egyezmény megkötve, örüljenek, hogy a nagy Szovjetunió állam-
polgárai lehetnek,

ezt hallva

még inkább tátva maradt a szánk,

álmélgodva néztünk egymásra,

miféle küldöttek, miféle kongresszus, miféle manifesztum,
egy páran elmondták,
volt a városi moziban valami gyűlés tavaly novemberben, nem sokkal az-
után, hogy az embereket elvitték,
mozi,
legyintettek ingerülten sokan,
ez nem mozi,
a sorsunkról van szó,
ki küldte abba a moziba a képviselőket, a mi falunkból ki volt ott, ki írta
alá azt a papírt, ki volt az a marha,
mi az a népbizottság és mit akar,
hogyhogy a csehek meg az oroszok megegyezése,
húsz évig ugyan a csehek voltak itt, ennyi volt nekik adva, letelt, kimentek
szépszerivel, harmincnyolctól magyar világ lett megint, hát
vajon nem a magyar állam lett volna jogosult az egyezkedésre,
ahá,
azzal nem tárgyaltak, mert az nem lett volna bolond lemondani rólunk,
innen fúj a szél,
hej, a keserves istenit,
újfent kibabráltak velünk, akárcsak Trianonban,
az idősebb emberek beszéltek így hazamenőben, mert a gyűlést mihamar
szélnek eresztették, parancsba adva,
sehol semmilyen gyülekezés,
de hát így, hazamenőben
csak folyt a beszéd,
Halász Károly nem győzte magyarázni édesapámnak,
tudd meg, Mihály,
megfutottak a magyar seregek tavaly nyáron, a románok meg átpártoltak
az oroszokhoz, ez a baj, hacsak egy kicsit is tartják még a frontot a Kárpátok
túlsó oldalán, akkor az angolok jöttek volna be, és a helyzet egészen más len-
ne,
édesapám csak dűnnyögött,
cseh vagy német, orosz vagy angol, egykutya
ezt a földet akarja mind,
kapós ez a szerencsétlen vidék, mindenkinek fáj rá a foga, akadna már a
torkukon egyszer,
Halász hevesen tiltakozott,

az angolok,
mondta,

az angolok, az derék nép, gazdag nép, a tenger közepén laknak, azoknak nem kell ez a föld, azok adtak ennivalót az orosz hadseregnek is, hajón szállították a sok konzervet, mert ezeknek, az oroszoknak fekete kenyérből se volt elég,

csöszd meg az angoljaidat,
fakadt ki édesapám,

miért nem jöttek be, ha annyira vártad őket, hamarabb is partra szállhattak volna, miért vártak, mire vártak, na ugye, le se basztak bennünket, hej, Kári, ki van ez találva jól, nem hallottad, parancsba adta a tisztt, örüljünk, hogy oroszok lehetünk,

Halász hápogott szokása szerint, homlokát ráncolta,
ne izélj már, Mihály, hát te tán örülsz,
de mennyire, majd kibújok a bőrömből,
de komolyan, Mihály,
gondolkozol te azon, mi lesz itt most,
kolhoz,

vágta be a kiskaput édesapám, s csak úgy, a lécfölött odalökte még,
kolhoz, Kári, az bizony, ide a kést a nyakamra, ha nem igaz,
otthagytta a hitetlenkedő Halászt, sietett a házba, anyámmal
bort hozatott,

megint leitta magát, megint ruhástul nyúlt el a kiságyon, és anyám megint betakarta a nagyujjassal, meg ne fázzon hajnaltájt,

az én szememre nem jött álom, sokáig faggattam a sötétséget,

miért van így,

miért nem úgy,

ahogy a szilasiak szeretnék,

miért nem maradhat magyarnak a magyar

saját hazájában,

az orosz pedig a magáéban,

egyik se különb a másiknál,

vannak köztünk is gonosztevők,

vannak az oroszok közt is biztosan jó emberek,

miért veszik el hát egymás földjét,

mit kerestek a magyar bakák Oroszországban,

miért kell ez a kis hegyaljai vidék az oroszoknak,

enélkül is akkora az országuk, akár a fél világ, láttam az iskolai térképen,

újraegyesülés,
kiabálta a tiszta,
hát mikor tartozott ez a vidék az oroszokhoz,
másról van itt szó,
úgy lehet az országok közt is,
többhöz több kell,
ezért veszik el a másét,
a németeknek is csak erre volt gondjuk, minél többet elfoglalni, ebbe buktak bele, az egész világra
nem teheték rá a kezüket,
és az oroszok nem okulnak tőlük, éppúgy
fel szeretnék falni a világot,
jól mondta édesapám, egyformák ezek,
nem ok nélkül vetemedett arra a csúnya szóra, azelőtt nem beszélt így,
ő csak tudja, eligazodik a világ dolgaiban,
még akkor is, ha arról a kongresszusról
most hallott először,
honnán tudhatott volna róla, a lágerben biztosan nem kötötték az orrukra, pedig az lett volna a törvényes, ha beleszólhatnak abba a kongresszusba a férfiak, ki más dönthetett az ő megkérdésük nélkül, jó Isten,
csak nem azért vitték el a férfiakat, hogy ne tudjanak erről a mesterkedésről,
ne szóljanak bele, ne lázadjanak fel ellene,
így van, biztosan így van, hiszen
csak a magyarokat vitték el, a ruszinokat nem, azok itthon maradtak, s hát persze, megszavazták az oroszokhoz való csatlakozást, elbolondították őket a kommunisták, nem lehet másképp,
jól kifundálták, verje meg őket az Isten, most már oroszvilág lesz, ki tudja, milyen lesz, csúnyán bemutatkoztak már,
mi lehet az a kolhoz,
annyira megrémült tőle Halász Károly, csak úgy gúvadt a szeme, édesapám is úgy beszélt róla, mint valóságos istencsapásról,
ez lehet az a közös valami,
ami az oroszoknál van,
azt beszélték októberben a visszavonuló honvédek,
bújjanak el a lányok és a fiatalabb asszonyok, mert az orosz katonák megbakolják őket, náluk minden közös, a
nők is,

kigyúlt az arcom a sötétben,
átfogtam a hasam, belenyögtem az éjszakába,
én már sorra kerültem, én már sorra kerültem,
villámzott bennem a gondolat, újra átéltem azt a szörnyűséget,
attól kezdve kétszeresen megnehezült a terhem, egyformán sújtott a más-
állapot és a mindünkre szakadt veszedelem,
az egyik a lelkemet nyomta, nyomorította, elárasztott félelemmel,
a másik a testemet is elcsúfította,
kifoltosodott az arcom, a hasam mindegyre nőtt, nagyobbodott, toltam
a hegyet szégyenszemre magam előtt, étvágyam szinte semmi, hányingerrel
néztem a máskor jóízű ételekre, nem kellett a csíklé, a köménymagos leves,
letudtam a napot egy kis tejről,
de sokszor óhajtottam kínomban,
lennék már túl rajta,
teljesedjék be Isten akarata minél előbb, azután
lesz ahogy lesz,
fordul megint a sorsom valamerre,
és eljött a nap,
augusztus másodikán

két kéve közt a Palajon

világra hoztam a fattyút,
búzát arattunk, fél holdnyi volt még,
édesapám elől a kaszával, anyám a markot, öcsém a kévét szedte, kötötte,
én hordtam, keresztbe raktam,
anyám az előtte való napon próbált rábeszélni,
maradjak otthon, bármilyen sürgős a dolog, valahogy boldogulnak nél-
külem,
legfeljebb főzzem meg az ebédet, vigyem ki nekik, ennyi éppen elég lesz
tőlem, hiszen
már-már kiesik belőlem a pulya,
nem pászolt ez nekem, tudván tudtam,
el vagyunk késve az aratással, egy kaszával szaporátlan az, valósággal be-
legebedtek már a hajszába, hogy minél előbb kazalba kerüljön a búza, ez a
legfontosabb, akkor már nyugodtan várja az ember, amíg sorra kerül a csép-
lőgépnél,

sajnáltam mindhármójukat, azt gondoltam, legalább így, a kereszttrakással
könnyítsek rajtuk, értettem hozzá, férfiember se különbül, az én keresztjei-
met sose bontotta meg a szél,

szó szót követett, megmakacsoltam magam, anyám ugyanúgy, mindaddig
osztokodtunk, amíg édesapám meg nem unta,

milyen tyúkeszű vagy te,
mondta anyámnak,

ha Eszter itthon marad és rájön a szülés, mihez kezd egyedül, az egész falu
a mezőn, semmi segítség nem lesz mellette,

főzzétek meg az ebédrevalót most este, kivisszük reggel magunkkal, jó
lesz az úgy is, Eszter csak hadd legyen kint velünk, akár hordja a kévét, akár
nem, mégiscsak a közelünkben lesz, na, majd menetben felszólunk Terkának,
legyen felkészülve, ha hívni kell,

ezzel a vita el volt döntve, hálásan pillogtam édesapámra, anyám elhallga-
tott, nemigen szokott ellentmondani neki,

kettesével hordtam a kévét a döglesztő forróságban, közben el-elmentem
a csecses cserépkorsóval a Méneskútra, örömmel néztem, milyen jót isznak az
enyéim a friss vízből, rájártam magam is sűrűn a korsóra,

harmadszor állt meg édesapám a kaszáját megfenni, amikor
teljesen váratlanul

mintha kést vágtak volna a hasam aljába,

kis híján elszedültem a fájdalomtól, éppen a keresztet kötöttem le, úgy
maradtam, lehajolva,

kezem a hasam alatt, felnyögtem, elcsodálkoztam,
az első pillanatban nem tudtam mire vélni a sajgást,

fogalmam se volt arról, hogy

így kezdődik, ilyen hirtelen fájással,

nem tartott sokáig, egy percig talán,

lekötöttem a keresztet, hordtam a kévét tovább,

de az agyam kereke már csak azon forgott, mikor jön

a következő fájás,

ne érjen váratlanul, legyen erőm azt is szóttanul elviselni,

kettőt bírtam még ki mukkanás nélkül, éppen csak belefeszült meggör-
nyedve a testem, a jajkiáltást magamba fojtottam,

a harmadik oly élesen hasított belém, rögtön felsikoltottam, a kéve kicsú-
szott a kezemből, kínomban leguggoltam,

ott történt anyám szeme előtt,

elejtette a markot, összecsapta a kezét, felkiáltott,
jó Isten, kezdődik,
édesapám a közelben állt, de anyám hangosan kiáltott neki, mintha a tábla túlsó végén lett volna,
Miska te, megmondtam én, Eszternek fájása van,
lehunytt szemmel nyögdecselem a két kéve közt, múltán hallottam édesapám hangját, anyámat korholta,
mit óbégatsz, felvered az egész határt, hallom így is,
aztán öcsémhez szólt,
neked jó lábad van, szaladj Terkához, hívd ide, monddj neki, Eszter szülni fog, na lódulj, mit bámulsz,
anyám lekuporodott mellém, megsimogatott, biztatott,
ne félj, lányom, tőrjél, muszáj tűrni,
csak bólogatni tudtam, arcomon végigfolytak a könnyek,
édesapám tanácstalanul toporgott mellettünk, nem tudta szegény, mihez kezdjen,
le kéne feküdni Eszternek,
szólalt meg később,
nem jó az úgy, kétrét göbeszkedve, hát feküdjön le,
megcsinálta a fekhelyet kévékből, a szekérdérékből valami rongyot terítették rá anyámmal, de anyám egyre csak sopánkodott,
itt szülje meg a tarlón,
hát van még idő, fogd be az ökröt, vigyük haza, ugye lányom,
nem tudtam már szólni, rémülten éreztem,
megnyílik a testem, ömlik belőlem a víz, már csupa lucsok alattam a nyomorúságos vacok,
a fájások egyre sűrűbben jöttek, ordítva markolásztam a kévét, a csatakos tarlót, nem láttam, nem hallottam semmit, belefeszültem a meg-megújuló rohamokba,
meg kell halni, meg kell halni,
csak erre tudtam gondolni, és arra,
történjen már meg,
legyek túl rajta,
valaki felhúzta, behajlította a lábamat, óriásira tágult a testem,
ökleimet a kín magasba dobta, pattanásig megfeszült minden porcikám,
és akkor
egy megváltó

meleg csusszanás,
ami után,
mintha elvágták volna,
megszűnt a fájdalom,
megkönnyebbülten ernyedtem el, a fejem oldalra billent,
a semmibe zuhantam, nem érzékelttem a környezetemet, a tudat egy darabkája pedig rendben működött, hangokat hallottam, talán anyámét, talán édesapámét, nem tudtam, nem érdekelt, zuhantam és lebegtem, mintha azt az álmot láttam volna újra, minden csupa sejtelem, valahonnan mélyről, távolról eget hasogató gyermeksírás, betöltve tért, időt, végül csak a semmi mozdulatlan árnyai,
szekérzörgésre ébredtem, anyám hangjára,
ne aludj, Eszter, most nem szabad, majd otthon, hallod lányom,
ott ült fejtől az aljdeszkára szórt szalmán, ölében a fehér vászonba bugyolált, szüntelenül síró-vartyogó cseppség,
az én gyermekem,
a szemem bután, hitetlenkedve rátapadt,
itt van hát,
gondoltam,
itt a muszka fattyú, megérkezett,
bömböl törvény szerint, hangja messzire elhangozhat a határban, aki hallja, biztosan nem állja meg szó nélkül, odamondja a többinek,
halljátok, követelözik a kis muszka, magyar csecset kíván,
ráérősen ballagott a két ökör, édesapám meztelen felsőtesttel ült a deszkán, szeplős hátát perzselte a nap, hajoltában kicsúcsosodott a hátgerince,
ne ide te, Samu, hé,
noszogatta az ökröket,
meg-megdöccent a kerék, nyikorgott az aljdeszka alattam, néha egy-egy kíváncsi szempár lesett át a bérfa oldalán, édesanyám állandóan beszélt,
el ne aludj, lányom,
bírad még egy kicsit, könnyű szülésed volt, csakugyan szinte kiesett belőled, nem is kérded, fiú vagy lány,
fiú, Eszter, fiú,
jó nagy gyermek, biztosan megvan négy kiló, és életrevaló, hallod, hogy sivalkodik, apád ingébe göngyölttem, semmi más nem volt kéznél, na, nézd már meg, hát az anyja vagy,

odatartotta elém a mocsoktól úgy-ahogy megtörölt, vöröslilás öklömnyi
arcot, behunyt szemmel hunyorgott a fényben,
csak rápillantottam, máris
lefordult róla a szemem,
utálatot keltett bennem a kis vakarcs,
világosan éreztem, ebben a percben akkor is gyűlölködve gondolnék
rá, ha
kislány lenne,
amit
szerencsétlen helyzetemben oly sokszor kívántam csekély vigaszul,
valósággal dörömbölt bennem a rettenet, világgá akartam kiáltani,
semmi közöm ehhez a fattyúhoz,
idegen vér, kígyó a keblemen,
miért
nem halva
született,
miért akarja
tönkretenni az életemet, hiszen
nincs kiút, fel kell nevelnem,
nem tekerhetem ki a nyakát, nem csaphatom
kerékagyhoz,
anya,
anya lettem
akaratomon kívül,
az Isten akarta így, de miért, miért,
miért ez az undor, ez a gyűlölet bennem, aki kihordtam, világra hoztam,
anyám arcán pedig, hiszen látszik,
majdnemhogya a nyugalom békéje, már-már öröm, éppúgy tartja, óvja
még a rázkódástól ezt a vakarcsot, mintha magunkvérű, régóta áhított
unokája lenne, sehol az a macacsság, amellyel folyton ösztökélt egész tén-
len,
Eszter, el kéne menni mégis Terkához,
szabadulj meg a terhedtől, nekünk is az, gondoldj bele, menj el,
mi okozhatta ezt az átváltozást benne, el nem tudtam képzelni,
döcögve haladt a szekér, édesapám
egyetlen egyszer hátra nem fordult, nem kérdezett, nem mondott semmit,
öcsémrel és Terkával a faluvégén találkoztunk,

megállt a szekér, Terka fölém hajolt, fél percig mustrált, aztán a gyermeket, anyámtól kérdezett ezt-azt, utána felkapaszkodott édesapám mellé, átvette a gyermeket, fényes feketebőr táskáját anyám ölébe tette,

Jóska öcsém a szekér mögött kullogott hallgatagon, néha pillantást vetett rám komoly arccal, de amikor összeakadt a tekintetünk, azonmód alábuktatta szeme fényét az út porába, ki tudja, mire gondolt,

otthon anyám rőzsét lobbantott, a nagyfazékban vizet melegített,

Terka megfürdette, bepólyálta a kis vakarcsot akkurátusan,

mintha csak erre várt volna a cseppség, abbahagyta a sírást, elcsendesedett,

megtisztálkodtam én is, segítettek letörölni a testem meleg vizes ruhával,

anyám elrendezte az ágyat, lefeküdtem, Terka a gyermeket mellém rakta,

na látod, Tóth Eszti,

motyogta,

ha a télen nem szaladsz el tőlem, most nyugodt lehetnél,

már mindegy, te akartad így, hát viseld gondját, most már ne számíton, ki az apja, ne félj, köztetek nő fel, magyar ember válik belőle, még hozzá derék, nagyfájú ember, már most milyen ducskó kis legény,

elaludhatsz, Eszti, pihend ki magad, utána majd szoptasd meg a kicsit, holnap este megint eljövök,

hé, gazda,

fordult édesapámhoz,

ha nincs itt az apa, nyomja ki mejjét a nagyapa,

tartsuk meg a jó szokást, igyunk az újszülött egészségére, hol a pucupálinka,

hozta anyám a butykost, édesapám töltött a poharakba, ketten ittak, Terka kétszer, aztán elment,

édesapám Jóskaival behozta a bölcsőt,

ugyanazt, amelyben valamikor minket ringatott anyám,

elhelyezték az ágyam mellett, édesapám

téblábolt egy ideig a házban, kiment, bejött, ide-oda állt, végül öcsémhez szólt,

menjünk, fiam,

miránk itt már szükség nincsen,

levágunk még valamennyit, ne teljék a nap hiába,

öcsém szó nélkül kilépett az ajtón, elmentek,

anyám fáradhatatlanul jött–ment, tette a dolgát, az ágyamnál meg-meg-
állt, biztatott,
aludj már, miért nem alszol, a szekéren úgy kellett ébren tartani, most me-
red a szemed, mint a vasvilla, aludj csak, a gyermek is alszik,
rajzolt az agyam, akár a méhkas, én sóhajtoztam, a sorsom felől gondol-
koztam, mégse esett nehezemre szót fogadni, elaludtam,
estefelé lárma ébresztett,
a gyermek torkaszakadtából ordított mellettem, szinte belekékült a fület
repezető visításba,
forró haragban hevülve néztem, egy ujjal hozzá nem nyúltam,
anyám mindjárt ott termett,
éhes,
mondta,
meg kell szoptatni, hallod Eszter, szoptasd meg, mire vársz,
nem moccantam, rábámultam a vakarcsra nagyon is kifejező arccal, anyám
megrettent tőle, megmozgatta a vállam, felemelte a hangját,
szoptatni kell, nem érted, mi van veled, mit mereszted a szemed,
nem,
hördültem fel,
nem én, soha,
anyám elszörnyedt, nem hitt a fülének,
Eszter, mit beszélsz, tán elment az eszed,
vigye innen, ne is lássam, vigye már,
megragadtam a pólját, kiemeltem a dunyha alól, odahengerítettem utál-
kozva az ágy végébe, lábtól,
honnan volt ereje anyámnak,
fél kézzel a gyermeket kapta el, le ne essen, a másikkal engem, a hajamnál
fogva egy rántással felülтетett, ölembe helyezte a fattyút, tartotta,
mindezt pillanatok alatt, egyetlen szó nélkül, vasakarattal,
mire feleszméltem, a kutakodó kis szörnyeteg
megtalálta a mellemet,
mohón rátapadt
és már
szívta, szipolyozta belőlem kíméletlenül az életet,
megbabonázva
tűrtem, csak

a könnyeim csorogtak arcom mindkét felén bő patakban, rá a párnára, a pólóra, a dunyhára,

anyám az ágy szélén ült, lassan elengedte a pólóját, rám bízta, mozdulatlanul ült, csend volt, sokáig csak a pici falánk száj cuppogását lehetett hallani, aztán anyám szipogását, sírtunk mind a ketten szótlánul, szégyentelenül, szerencsétlenül, megbékélve

Isten akaratával,

búval bélelt békesség

volt ez,

mosolyra nem futotta belőle, legfeljebb torz ajakrándulásra, illemből a rokonok előtt, akik meglátogattak a gyermekágyban, elhozták a kötelező köménymagos levest, savanyúlé, oltott tejet, tejbekását, fánkot, Marton Lenke néném

töltött káposztát is, jókora darab főtt sódarhússal a tetején,

a régi barátnők közül csak Balogh Irma jött el, restelkedve bontotta ki a munkáskendőt, megszokott halk hangjával kínálta rám az ételt, eszegettem belőle a kedvéért, el is beszélgettünk egy ideig, már-már jólesett a tapintatossága, csak az zavart, hogy igen sokszor hosszan, furcsán

rajtam felejtette csodálkozó két szemét,

mint aki idegennel ül szemben, mint aki nem hisz a szemének,

biztosan a régi viháncos kedvű Esztert kereste bennem, kereshette,

folyton azon töprengtem, kit szólítsak meg keresztanyának,

biztosra akartam menni, elkerülni az esetleges visszautasítást,

anyám szerint

ugyan ki venne a lelkére ilyen kegyetlenséget,

de hát ő

figyelmen kívül hagyta, nem a szokásos meghívásról van szó, hanem egy megesett, idegen vérű porontyot világra hozó leányasszony

leendő komaasszonyágáról,

ő nem,

én el tudtam képzelni,

kibújhat bárki a meghívás alól, nem sok becsületes maradt a faluban,

ezen töprengtem napok hosszát, sorra vettem a barátnőket, vártam, hogy eljönnek, s talán kifordul a szóból a dolog, de Irmát kivéve nem jöttek, maradt a gond,

Irmát megkértem volna biztosan, ha nincs az a furcsaság a tekintetében,
elriasztott vele, nem akartam őbenne is csalódni,
édesapám váltig hajtogatta,
ha már így alakult, legyen mind a két keresztszülő a családközből, Jóska
keresztapa, Irénke a keresztanya,
anyám szokatlan csökönyösséggel kikelt ellene,
te Miska, mi jut eszedbe, hát alig nyolc év köztük a különbség, ilyenre
nem volt még példa,
furcsállottam volna én is
Irén kishúgomat, mint keresztanyát,
gyermek volt még maga is,
egy Jóska öcsémhez korban hozzáillő lányt szerettem volna, a rokonok
közt ilyen nem volt,
a kelekótya Bözsi,
Szabó Jóska nagybátyám lánya korban megfelelt volna, de hát születésétől
fogva hígeszű volt szegény, írni-olvasni se tanult meg, nem vették fel az isko-
lába, papírt adtak róla, nem beszámítható,
Mező Marinál állapodtam meg, őhöz küldtem el édesapámat,
ez a Mari Ferenc testvérem kedvese volt, őt mulattatta az utolsó bálokon,
haza is kísérgette már,
tizenhat éves volt, nem tartozott a barátnőim közé, de jól ismertem, s az
öztönöm azt súgta, ő nem fog nemet mondani,
és igazam lett, elvállalta egy szóra, édesapám megvidámodva jött tőlük haza,
megkönnyebbült a lelkem, egy gonddal kevesebb nyomta,
nem csaptunk nagy keresztelőt, csak a legközelebbi rokonokat hívtuk
meg és Mari édesanyját, na meg Lila Terkát, őt muszáj volt szokásból,
nem volt nóta, amolyan csendes beszélgetés, a bajokról, a távollevőkről,
azután
elmentek a vendégek szépen haza, el Terka is, amikor összeszedték a bá-
bapénzt,
magunkra maradtunk, magamra maradtam
István fiammal,
apai nagyapám nevét adtam neki, Isten nyugosztalja Pista papót, kenyérre
kenhetően jó ember volt, méltó arra, hogy megörökítsem nevét a családban,
a háború harmadik évében halt meg, szép halála volt, csak elaludt az ágyban,
s többé nem ébredt fel,
megszoktam

az anyaságot lassan, tettem a kötelességem, szoptattam, tisztába tettem Istvánkát, éjjel, ha felsírt, zokszó nélkül keltem, hol a bölcsőben, hol az ölemben ringattam el, csitítottam, senki nem hányhatta szememre, hogy nem tördtem vele, anyám,

észrevettem én, eleinte utánam figyelt, hogy bánok a gyermekkel, biztosan attól félt, kitör belőlem megint a harag, az indulat, kárt teszek benne, azután, hogy ilyen szándéknak nyoma se látszott rajtam, megnyugodott, nem vette észre, fásultan teszem a kötelességem, lerí rólam, a mozdulataimból a szeretetlenség, anya voltam anyai örömök nélkül, soha egy halovány mosoly, csak a befelé forduló magányos, elgyötört lélek szomorúsága, pedig

Istvánka szemlátomást nőtt, növekedett, már felragyogó szemmel ismert rám, valahányszor följe hajoltam, két kis kezével izgett–mozgott, kaparászott, játsszál vele,

biztatott anyám,

arra én képtelen voltam, inkább egyéb dolgom után néztem,

anyám számtalanszor megtette helyettem, odahajolt a kibontott pólya fölé, ahol érte, incselkedett vele, beszélt hozzá, játékból a pucuját is bekapta, csak úgy visongott jókedvében Istvánka,

Irén kishúgom is pesztrálta szorgalmasan, próbálta utánozni anyám kedveskedését,

nem tördtem velük, végeztem a dolgom a házban, a ház körül, lefoglaltam magam,

október végén, egy szerdai napon

Erzsike néni, a postás

felkiabált az udvarunkra,

Tóth Eszter, gyere gyorsan, gyere már,

már az első kiáltást meghallottam, futottam azonnal a kiskapuba,

levél Pistától,

mondta Erzsike néni mosolyogva,

ki-i-itő-ő-ől,

nyüszített bennem az öröm,

Pistától, Székely Pistától,

nyomta kezembe a zörgő papirost,
édes Istenem,
futotta el szememet a könny,
hát levél valóban,
köszönöm, köszönöm, Erzsike néném, az Isten áldja meg magát,
az anyjának is írt,
újságolta elmenőben Erzsike néni,
és Fejes Géza, Mándi Gábor is küldött levelet, úgy látszik, valami változás
van, lehet, hazajönnek hamarosan, ha már levelet írhatnak, eddig biztos nem
hagyták nekik,

motyorászhatott a drága kis öregasszony, egyik fülelen be, a másikon
ki, minden figyelmem a zörgő papirosra tapadt, hitetlenkedve forgattam a
kezemben, a címzést néztem, idegen betűkből volt az írás, nem tudtam elol-
vasni,

vitt volna be a lábam a házba, de a kezem gyorsabban járt, feltéptem a
levelet, éppen csak vigyázva, nehogy a címzés megsérüljön,
barna,

ropogósan kemény csomagolópapír volt benne, rajta már az ismerős írás,
mindjárt felül a dátum,

kelt levelem 1945. október 10-én,

kissé lejjebb a nevem,

kedves Eszter,

nem tudtam tovább menni, nekidőltem a kiskert kerítésének, belefeled-
keztem az olvasásba,

Kedves Eszter,

*kívánom neked a messze távolból, hogy levelem sokkal jobb egészségben
találjon téged, mint amilyenben engem hagyott, tudatom veled, ide a messzi
Uralba hoztak bennünket vonaton, itt dolgozunk egy nagy gyárban, amelyben
vasat olvasztanak, tizenkét órát dolgozunk napjában, pedig olyan gyengék
vagyunk és soványak, a szél is elvinne bennünket, de ez nem számít, reggel be-
hajtanak a katonák és este visszakísérnek a lágerbe, rongyosak vagyunk, éhesek
vagyunk, a koszt nagyon rossz, hatvan deka kenyér egy napra, az is nyúlós, fe-
kete, hozzá valami lébelötty, kása vagy két vaskanálnyi, most megengedték a
levélírást, hát küldök levelet édesanyámnak és neked, bár sok jót nem írhatok,
jól becsaptak bennünket, három hétig hoztak a vonaton idáig, közben csak vagy
ötször adtak enni, víz helyett havat löktek a vagonba, azt ettük, a vonatban
már sokan meghaltak közülünk, volt aki az éhségtől, volt aki betegségtől, szilasi*

is meghalt kettő, Simon Ignác és Veres Miklós, mi a többiekkel kibírtuk valahogy, januárban érkeztünk ide, azóta itt vagyunk, kedves Eszter, ha tudnád, miféle ételt adnak itt nekünk, otthon a disznó különbet eszik, de meg kell enni, muszáj fenntartani magunkat, nagyon sokszor gondolok rád, a barakkban ha lefekszem este a priccsre, mindig azt kívánom, hogy veled álmodjak, azt mondja a zsoldár, minden elmúlik egyszer, hát gondolom, a mi kínládásunk is itt, előbb-utóbb csak hazamehetünk, de azt még nem tudjuk, mikor, kedves Eszter, ha három esztendő lenne is abból a három naphól, amit nekünk hazudtak, akkor is megvársz, ugye megvársz, én vigyázok magamra, hogy élve maradjak, hazakerülhessek, otthon majd helyrejön az egészségem, és akkor megesküszünk, jó nagy lakodalmat csapunk,

lakodalmat,

nagy lakodalmat,

ütötte szívemet ez a szó, Pista gyanútlan reménysége, könnybelábadt a szemem,

kedves Eszter, várj meg, az Istenre kérlek, igaz, nem is nagyon kezdhethnél mással, elhozták a legényeket mind, csak a pulya meg az idősebb emberek maradtak otthon, édesapád hogy van, őt meg Patkós Andrást hazaengedték még a gyűjtőből, mi itt úgy szerepelünk mint hadifoglyok, pedig jómagammal együtt sokan azt se tudjuk, mi a front, a háború, a parancsnokok már kétszer elbolondítottak bennünket, azt mondták, megyünk haza nemsokára, csak előbb ezt meg azt a munkát fejezzük be, én az építőknél hordom a követ, betont, téglát, maltert, mert akármilyen nagy ez a gyár, ezek még nagyobbat akarnak csinálni belőle, sok magyar van itt, már aki megmaradt élve, tíz hónap alatt vagy ezren meghaltak, kedves Eszter, bocsássa meg nekem a Jóisten és bocsáss meg nekem te is, de rossz hírt kell tudatni veled, azért nem tudattam már az elején, mert attól féltem, akkor nem tudom befejezni a levelet, kedves Eszter, a bátyáddal, Ferencel egészen idáig együtt voltunk, együtt érkeztünk ide, így hozta a szerencsénk, amikor a vagonból kihajtottak bennünket az állomáson, én már alig álltam a lábamon, a bátyád tartott, össze ne essek, neki köszönhetem az életemet, a hátán vitt be a kórházbarakkba, ahol semmiféle orvosság nem volt, csak egy kicsit jobb étel, úgy érte, hogy legalább meleg étel volt, szinte jólesett, és ami a fő, a betegeket nem dolgoztatták, ez volt a legnagyobb orvosság, a pihenés, egy hónap alatt Isten segítségével összeszedtem magam kicsit, mikor a lázam megszűnt, rögtön kiírtak munkára, előbb csak itt a lágerudvarban dolgoztattak az ókásokkal, a gyengélkedőket és a lábadozókat hívják itt így, utána pedig beosztottak az építőkhöz, a kórházból való kikerülésem után kerestem Ferencet, de

sehol nem találtam, a halmosi fiúk mondták, hiába keresem, egy részeg katona szíven lőtte a többiek szeme láttára,

ja-a-aj,
szíven lőtte, szíven lőtte,
a többiek szeme láttára,
összefutottak a betűk, a sorok,
megállt bennem, körülöttem az idő, ott helyben lerogytam a kerítés tövébe, magasra emelt fejjel, behunytt szemmel dőltem neki a fakó deszkának,
nem, nem,
ingattam a fejem,
ilyen nem létezik, ezt nem lehet, ezt nem szabad elhinni,
van Isten az égben, nem tűr el ilyen szörnyűséget, mi oka lenne rá, mit vétett neki a bátyám,

tovább olvastam a levelet,

Virág Laci mondta ezt, ő valóban a saját szemével látta, de látták mások is, és elmondták, az egész úgy történt, hogy egy transzportot vittek innen egyebüvé, belekerült Ferenc is, az indulás előtt be akart jönni hozzám elbúcsúzni, de a katona belekötött, mit mászkál itt, nem engedte be, hiába magyarázta Ferenc, hogy öt perc csak, szívo pjaty minut, amíg elbúcsúzik, nem hatott a szép szó, erre Ferenc, hiszen ismerted, milyen dacos fajta, lekáromolta a katonát, szóval nem tágitott, összeveszett vele, az meg fogta a puskát, keresztüllötte,

ja-aj,
hát
mégis
igaz,
kopogott szívemen a szó,
megérett bennem a bizonyosság, hogy az a való, amit Pista ír, különben nem írná, miért írná,
úristen,
nincs többé bátyám, Ferenc
meghalt, meghalt,
meg-öl-ték,
jaj, Istenem, anyám, édesapám, kis testvéreim,
hiába várjuk már haza, hiába, hiába,
sírhattam sokáig, egyedül voltam otthon, a két férfi vetni, anyám Halmoson, Irén kishúgom valamelyik szomszédban,

átázott kezemben a barna papír, szinte megfeketedett a nedvességtől,
újra és újra megpróbáltam végigolvasni, de a rettenetes szó,
keresztüllőtte, szíven lőtte,
megakasztotta, nem engedte tovább futni a pillantásomat, nem is láttam
tisztán a betűket,

kedvesen sütött rám az október délutáni nap, meg-megcirógatta az arcom,
éreztem gyenge melegét, mégis borzongott a testem, belülről áradt a jeges ré-
műlet, beledermedt a lélek, csak a gondolataim vergődtek nyöszörögve,

hogyan lehet egy embert csak úgy

megölni,

ártatlanul,

Isten nem akarhatta így,

de ha mindent lát és mindent tud, miért

hagyta, hagyta,

ki mondja meg,

nem,

nem hagyhatta ezt az Isten,

megölték ezek az átkozottak

Istent is,

elfordultak tőle a bitangok, kiérdemelték az Úr haragját, a gonoszok miatt
hagyta sorsára az egész emberiséget, nincs jóság, nincs igazság, az Antikrizs-
tus uralkodik, elveszejteti az emberiséget,

már nem zörgött a papír, csupa lucok volt a könnyeimtől, alig tudtam
elolvasni,

*kedves Eszter, nagy fájdalom ez nektek, tudom én, nem is akartam meg-
írni, de az még rosszabb lett volna, ha majd otthon tudatom veletek, nekem
is nagyon fáj, húzassátok meg a harangot Ferencért, azén drága cimborámért,
bár sose lettünk volna ennyire jó barátok, akkor nem akart volna mindenáron
elbúcsúzni tőlem, és most élhetne, reménykedve velem együtt a hazatérésben,
kedves Eszter, nem tudok most többet írni, a papír is betelik lassan, Isten áldjon,
tiszteltetem édesapádat és anyádat, mind a szilasiakat, mi újság otthon, írjál
magadról erre a címre, édesapád meg tudja címezni a levelet, ismeri az orosz
betűt, írjál sok mindenről, itt mi semmit nem tudunk az otthoni dolgokról,
türelmetlenül várom a választ, írjál hamar, na Isten veled, Eszter,*

feltápáskodtam,

vakon, öntudatlanul botorkáltam be a házba, ráborultam az asztalra,
többször beleolvastam még a levélbe, s éreztem, mindinkább éreztem,

nagy harag gyűl a szívembe,
gyász
és
harag,
bátyám gyilkosának halálát kívántam, akartam,
azét az ismeretlen részeg katonáét,
katona, katonák,
dübörgött az indulat,
katonák hajtották őket a veszedelembé, katonák álltak élém a szögesdrót-
nál, katonák rontották meg az életemet, katona a gyermekem apja,
gyer-me-kem,
nem,
nem és nem,
muszka fattyú, a gonosz ivadéka,
meg,
meg kell,
meg kell ölnöm,
nem táplálhatom önnön testemmel, Isten ellen való véték,
gonosznak gonosz az ivadéka, pusztuljon el, pusztuljon
most azonnal,
oly egyértelműen fogamzott meg a szándék, szinte égi parancsként fog-
tam fel, indultam
sietve
a műhelybe, pillanatnyi habozás nélkül megragadtam édesapám faragó-
ját, két marokra szorítottam a nyelét, trappoltam az udvaron át vissza a házba,
nincs kegyelem,
nincs, nincs,
suhogott a gondolat,
meg akarom ölni és meg is ölöm, széthasítom, darabokra aprítom, a disz-
nók elé hányom, ha
a világ ilyen kegyetlen,
nekem is
azzá kell lennem,
erősnek és gonosznak, jöjjön, aminek jönnie kell, mi jöhet, nem jön sem-
mi, igazságot teszek és
felakasztom magam,
ennyi az egész, semmi más nem fontos, nem érdekel, drága Pista,

nem
lesz
lakodalom,
nem leszek a menyasszonyod, a halálnak adom magam, jobb így, csak így
jól, a menekülés egyetlen útja ez, nem bírom már, ja-aj, Pista,
nem
bírom
tovább
a kint, a gyalázatot,
ütött az óra, betelt minden mérték, boldogulj ezen a bűnös világon nélkü-
lem, ha tudsz, vagy gyere, gyere a másvilágra utánam, Ferenc
már ott van, semmi gondja-baja, látom, hiszen látom, fűtyörészve jár-kél az égi
nyugalomban, megyek, kedves bátyám, megyek én is már, ez az átkozott fattyú
a pokolba kerül,
az ilyenek ott a helye, minden fajtájának,
megtorpantam a bölcső előtt, rábámultam az alvó kölyök arcára,
először
a homlokát hasítom ketté,
döntöttem el egy pillanat alatt,
azután
felaprítom az egész testét, fel,
fel én,
feszült bennem a szándék, de a kezem
nem mozdult,
nem engedelmeskedett,
csak tartotta a faragófejszét változatlanul két marokra szorítva,
na,
biztattam magam,
emeld és vágj, mire vársz,
a bosszú perce ez, a bátyáért, magadért, a megrontott, bűnös világért,
s hiába,
nem,
nem bírtam felemelni a kezem, csak szorítottam tehetetlenül a szerszám
nyelét, beleféhéredtek az ujjaim,
talán ha
ébren van és elevenen nyüzsög a kölyök, rám lobbantja átkozottul ragyogó
két szemét, és gagyogva kacag vagy mosolyog, akkor talán

gondolkodás nélkül belevágok a képébe, agyonverem, miszlikbe szabdalom,
de így,
hogy semmit nem sejtve, moccanatlanul, álmában sem mosolyogva aludt,
egyszerűen csak aludt előttem,
így
nem tudtam ráemelni a gyilkot,
elhagyott a lélek és a test ereje, csak néztem torz hangon fel-felnyikkanva
az alvó gyermeket, s amikor végképp megértettem, nincs erőm
ölni,
menten összezsugorult bennem a szándék,
meglazultak az ujjaim, elejtettem a fejszét, összeroskadtam,
másodszor azon a napon, immár egészen

eszméletlenül,

attól kezdve
mintha áttetsző hártýába burkolódzott volna minden megszokott és szokatlan tárgy, esemény, maguk az emberek, s főleg a dolgok értelme,
ez a hártýa kirekesztett a világból, le a mélybe, ismeretlen mélységbe taszított a lélekre nehezedő iszonyatos súly,
dolgoztam én,
a rám háruló teendőket sorban elvégeztem, de részvétlenül, érzéketlenül, akár egy gépember,
várhatta Pista a választ,
arra az egyre, levelet írni képtelen voltam,
asztalhoz ültem sok éjszakán,
odakészítettem papírt, tintát, tollat,
de csak a lámpa lángját bámultam órákon keresztül, nem tudtam el se kezdeni a levelet,
elnyelte minden épkézláb gondolatomat az örvény, a rettenetes tudat,
hogy
ha írok Pistának,

meg kell írnom az igazat,
nem az a Tóth Eszter vagyok már, akivel ott a messzeségben álmodni kí-
ván,
akinek lakodalmat ígér,
az volt lehetetlen, leírni fehér papírra a sötét valóságot,
a katonákat, az örökké visszajáró kínt, testemben az idegen testek mocs-
kát, és
a muszka kölyköt, aki
ordítva, követelődzve,
vérben és mocsokban
betolakodott az életembe,
nem,
ezt
nem lehetett,
nem volt szabad megírnom Pistának,
szened úgyis eleget, miért terhelném a baját ezzel is,
szomorú vigaszként biztosra vettem, Székelyné
úgyis
kitálalt a fiának mindent,
persze,
a maga módján,
elhiszi neki Pista, katonakurva lettem, miért ne hinné el, a saját anyjának
csak hisz,
itt az eleven bizonyíték a bölcsőben, lehet hivatkozni rá, Székelyné ahogy
mulasztja el,
tán jobb is így,
ha Pista valóban elhiszi, ezt hiszi el,
így legalább
megundorodik tőlem, könnyebben viseli el a csalódást, mintha levélben
magyarázkodnék neki, de hisz meg se tudnám magyarázni, nem,
ne tudja meg,
foggal-körömmel ragaszkodnék hozzá, hiszen
szeretem, szeretem,
de sorsom a sorsához nem köthetem, válasszon mást, akivel boldog lehet,
velem már nem, milyen szemmel nézne a kölyökre és
rám,
nem,

ezt nem
akarom,
vége,
legyen vége a szép álmoknak,
ezt sugallta nekem éjszakákon át a hunyorgó lámpafény,
üresen maradt a levélpapír, aztán
eljött az az este, amikor
elő se vettem, nem ültem oda az asztalhoz, csak hánykolódtam az ágyban
a megváltó álom pillanatáig,
ennyi jó volt az életemben, aminek örülhettem, az elalvás,
néhány órára megszabadított a nehéz felhőktől, nem borultak súlyosan a
lelkemre,
álmaim nem voltak, az alvásom nem volt nyugodt, az éjszaka közepén
gyakran arra ébredtem, teljesen váratlanul
egész testem megremeg,
megfeszülve szétrebben, megrándul a kezem, a lábam, egy pillanatra csak,
fájdalom nélkül, de ijesztő hirtelenséggel és minden éjszaka,
egykedvűen tudomásul vettem, megszoktam, mi egyebet tehettem volna,
éltem, tettem a dolgom,
a munkába menekültem, az embereket elkerültem, magamba zárkoztam,
becsukódtam,

Halottak Napján

a temetőbe kellett menni,
gyertyát gyújtottunk
Pista papó és Máli mama sírján, körbeálltuk a pici fényeket, de én, mint egy
kőszobor,
egyetlen szó és sóhaj nélkül, pedig
sokkal több gyertyát égettünk, mint azelőtt szoktunk,
Ferencnek is
hadd égjen,
lehelte a szót anyám a csendes estében,
még otthon kettévagdalta a gyertyákat, hogy több darab legyen, fényesebb
a sír, körbehajolta a gondosan ápolt halmot, elhelyezte a hideg rögök közt a
világoló csonkokat, édesapám és Jóska adogatta a kezébe, már meggyújtva,
én csak néztem,

rajtunk kívül nem sokan jöttek ki a temetőbe, tíz-tizenöt család, mégis fénybe borult a környék, volt, aki három-négy sírt kivilágított, sejtelmesen kerekedtek a frissen csináltatott koszorúk a hallgatagon álló fejfákon, tulajdonképpen szép volt az egész, szép és

iszonyú,

Patkós Andrásné magából kikelve, magáról elfeledkezve siratta az urát, első hallásra szokatlan macskanyávogásnak véltem eltorzult hangját, szinte sértette a fülemet, egyáltalán nem hatott meg,

anyámat igen, őt bosszantotta,

jó asszony,

mondta,

a tiéd legalább itt van, hazajött meghalni, ott állhatsz a fejfájánál, mit mondjak én, aki nem tudhatom, merre nyugszik a fiam,

Fe-erenc, jaj, kedves fiam,

elakadt a szava, sírásba fulladt, ugyanúgy jajveszékelt már ő is, mint Patkósné,

eleredt a könnye Jóskának is, szégyellte talán, mélyre lehajtotta a fejét,

édesapám lecsüngette a kezét tehetetlenül, gyúrte-gyömögte fekete kalapját, felnézett rám, láttam, kicsordul szeméből a fájdalom,

az én szemem szárazon égett, nem tudtam már sírni, elapasztotta Isten a könnyeimet,

súgta pedig az ösztön, jobb lenne

ugyanazon a síró macskahangon kiadni magamból a kínt,

ám hideg fejjel gondolkodva megértettem ott, a szilasi temetőben,

hogyan a könnyek

hajítófát sem érnek,

csak a balgák hitegetik magukat a benne megtalálni vélt vigasszal,

dagadhat tengerré a könny, nem fullad bele a világ gonoszsága, él és uralkodik, megszabja az emberek sorsát a maga önkénye szerint, öröktől fogva így van, így lesz,

ámít a zsoltár,

minden elmúlik egyszer, minden véget ér,

csak a hús-vér test mulandó, az elenyészik törvény szerint, a gonoszság szelleme

örök, örök,

mindig születnek elvetemült emberek, hatalmak, hamis próféták, pontosan úgy, ahogy édesapám mondja,

gyermekeim,
a hazug, a gonosz
mihelyt lelepleződik, máris új arcot ölt, elámít, gúzsba köt, vérünket veszi
megint, nincs melegség, Heródesek kezében vagyunk,
milyen igaz,
és
mégse,
mert nem szabad,
nem lenne szabad
sohasem
megbékélni,
a gonosz csak akkor erős, ha félelmükben behódolnak neki az emberek,
aki
nem fél, és
nem békél meg vele alázatosan, annak megadatik
a küzdelem esélye,
a küzdelemé, amelyben a sorsa
lehet-e más,
pusztulás,
de legalább
tisztá lélekkel, abban a tudatban hullik el,
hogy nem érheti gyáva megalkuvás vádja, övé az egyetlen elégtétel, meg-
próbálta
a lehetetlent,
ha nem a világot,
önnön lelkének tisztaságát
megmenteni,
erre tanít a Szentírás,
pályánkat tisztességgel megfutni, hitünket vasakarattal megtartani,
akkor,
csak akkor
tehetetlen a gonosz,
megtörheti a testet, megszabhatja minden lépésünket, de a lélek fölött
nincs, nem lehet diadala,
így töprengtem
nagyszüleim valóságos,
bátyám ideképzelt sírja mellett

a feltámadó november-esti hideg szélben, tetőtől talpig újra
és
fogadalmam szerint
immár örökre
feketében,
hirtelen jött a gondolat, szinte belém csapott a felismerés,
hogy én, Tóth Eszter,
asztalos Tóth Mihály megesett lánya,
akinek
ártatlanságát erőszakkal veszejtették el a bitangok,
akinek
megadatott a kín, önnön testével táplálni és világra hozni a sátáni ször-
nyetegek valamelyikének ivadékát,
akinek
fajtáját birkamód terelték idegen katonák idegen földre idegen érdekek
prédájaként elemészteni,
akinek
jó testvérét megölte, meg-öl-het-te ártatlanul egy hatodik emberszörnyeteg,
én
mi másra rendeltettem,
csakis a sötét viseletre,
nem ölthetek többé
búfelejtő tarka ruhát
meggyalázott testemre, ördögi kéjjel megtaposott, gyászba borított lel-
kem fölé,
keserű megnyugvással töltött el ez a felismerés, úgy éreztem,
rejtélyes erő emel magasba,
fajtam, falubelijeim mindennapi fájdalma fölé,
s bár ugyanúgy érzékelem a kimondhatatlan kint, mint ők,
már
külön világban létezem,
másként látok, másként gondolkodom,
helyettük, őértük, és
magamért,
magamért is,
néztem a világot elfogyó gyertyacsonkok pislá fényeit,
azt képzeltem ősi szokás szerint, hogy odalent a sírban

szintén apró fények égnek, fölfénylik a koporsón belüli világ, Pista papó és Máli mama szendergő arca a kereszt alakban kivágott szemfedél nyílásában,
és
valahol messze,
az idegen föld mélyén
Ferenc halott arcát is
fények lobogózzák körül ebben a percben,
nem lehet másként, holtában is érzékelnie kell a feléje áradó szeretet melegét,
Istenem, vajon,
vajon tettek-e föléje fejfát, padmalyt vagy bárkát,
ráírták-e a koporsójára,
élt tizenkilenc évet,
meghalt ártatlanul, védtelenül,
vagy koporsó nélkül, sebtiben kaparták el, mint a döglött kutyát,
ki tudja,
be kell érni ennyivel,
volt,
nincs többé,
hát lehet,
lehet valóban
könny nélkül siratni
holtat, élőt, gyászbaborult sorsot,
mikor a lélek
remegő gyenge ágára
nagy sötét madár száll,
uralkodik karmosan a test érző porcikáin,
meginogtam,
megcsapott a madár fekete szárnya,
szétrepedt a szívós, áttetsző hártya, görcsbe rándult az ajkam, torkomba
öklömnnyi gombóc szorult, már-már kitört a zokogás, nem hagytam,
makacsul
szorosra zártam a számat,
akkor, abban a percben tanultam meg

összeszorított foggal

élni,
rabok élhetnek így,

semmi jót nem remélve a földi életben,
Szilason mindenki így élt,
soha annyi kifakult, megtört szempár azelőtt, kiült a szomorúság minden
arcra, befelhőzta a legapróbb örömet is, miért lett volna öröm
az istenadta termés,
be kellett szolgáltatni jó részét
fillérékéért,
parancs volt rá,
még a gyermekágyban feküdtem, mikor elmondta édesapám,
a falu közepére, Kelemenék háza elé állították a cséplőgépet, oda kellett
hajtani a kévékkel megrakott szekereket, ott várta a kiküldött, a kicsépelte ter-
ményt lemérte és

Halmosra vitette,
ahonnan vagonszámra szállították tovább, az Isten tudja, merre,
a gazdák vihették bekazlazni
az üres szalmát,
és
ez nem volt elég,
előjöttek a békekölcsönnel,
Istenem,
hányféle módon csikarták ki a pénzt
kíméletlenül,
Rózsa Feri szerencsésnek mondhatta magát, épkézláb hazakerült a front-
ról, csak a fél szeme maradt oda, a lágert megúsza,
a kölcsönt nem,
mikor nősülni akart,
azt mondta a kiküldött,
addig esküvő nem lesz, amíg
a vőlegény és a menyasszony külön-külön ötezer pénzre kötvényt nem
vesz,

muzsikaszó mellett zúgolódott a násznép, Rózsa Feri megütődve forgat-
ta maradék fél szemét, Molnár Kati, a menyasszony keserves sírásra fakadt a
községi hivatalban,
s nem volt mit tenni,
el kellett indulniuk a rokonokhoz, összekunyerálni a pénzt, házról házra
jártak, sikerült, mások is adtak,
megvették a kötvényt, megesküdhetek még azon a napon,

járt a kiküldött is a faluban Seressel és Vargával, agitálta a népet,
nagyok a háborús károk, sokba került a helyreállítás,
pénz kell az államnak, hazafias kötelesség hozzájárulni az ország újjáépítéséhez,
vegyenek kötvényt, idővel visszafizeti az állam,
beszélhetett, nem sok foganatja volt,
nem hittek neki az emberek, nem tolakodtak a pénzükkel, kivált azután,
hogyan kitudódott, elkottyantotta Seres,
előre meghatározták a magas hivatalok, mennyi kötvényt kell Szilason az emberekre rásózni,
a betyáros istenit,
dühöngtek a szókimondóbbak,
hát be van tervezve, mennyi pénzt szedjenek ki a zsebünkből, még ilyet,
nem házalt tovább a kiküldött,
pecsétes írást küldött a kisbíróval minden portára, jelenjenek meg a családfenntartók a községi hivatalban, ne várják meg, hogy a hatóság emberei kísérjék fel őket,
édesapám is megkapta az idézést,
fűjt egy nagyot, hümmögetett, aztán
kifényesítette a bokszcizmáját, belebújt a nagyujjasba, felment,
neve,
kérdezte a kiküldött,
Tóth Mihály vagyok,
háromezer, itt írja alá,
ne siessen az úr, nincs nálam pénz,
miért nincs, az idézés úgy szólt, hozza magával,
különben én magának nem vagyok úr, elvtárs vagyok, ideje megtanulni,
nem vagyunk egy elven, kérem,
maga a pénzemet akarja, én meg nem akarom adni, hát hogy lehetnének elvtársak,
maga ne gúnyolódjon, hallja, hozza a pénzt és vigye a kötvényt,
nem kell az nekem, ez az egész nem kötelező,
de jól tudja,
dühöngött az apró kis ember,
mi is tudjuk ám, hogy maga a falu asztalosmestere, a bőre alatt is pénz van,
magának kutyakötelessége az államot segítenie,
én,
mondta nyugodtan az édesapám,

ennek az államnak kárt nem tettem, nekem a másé sose kellett, a kezem munkájáért járó fizetség pedig engem illet, arra szükségem van, el kell tartani a családomat,

szóval nem,

hát nem, kiküldött úr,

a másét nem akarom, a magamét nem hagyom,

ez az utolsó szava,

ha felakasztanak miatta, akkor igen,

Seres,

csapott felbődülve az asztalra a kiküldött,

vigye ezt az embert a többi közé, a hűvösön majd csak megjön az esze,

lekísérték édesapámat a paplak pincéjébe, oda zárták a makacskodó gazdákat,

a valóságban nem parókia volt az már, lefoglalták a községi hivatal számára, úgy nézett ki a dolog, felül a szép szobákban Héj Balázs, a kiküldött Seresékkal, alul a pincében édesapámék,

két napig tartották ott őket, s csak azért nem tovább, mert nem látták értelmét a további konokságnak, attól féltek, az engedetlenség miatt

végképp bebörtönözhetik, lágerbe vihetik őket is,

kifizette a háromezret édesapám,

ráment az egyik tehén ára,

el kellett adni, honnan vertünk volna annyi pénzt,

még hogy a bőrünk alatt is, dehogy,

ami megrendelése akadt édesapámnak, egy-egy kerék, szántalp, lőcs, ilyesmi,

nem sok pénzt hozott a házhoz, túlságosan lágyszívű volt ő ahhoz, hogy drágán megkérje az árát, és úgy volt az, sokan hozomra csináltatták a munkát, aztán elfelejtették vagy nem tudták megadni a tartozást, tulajdonképpen a fél falu adósunk volt,

öcsémet más fából faragták, ő kikötötte szigorúan előre a fizetséget, volt úgy, egy fejszékért és kaszanyélért többet kapott, mint édesapám egy szekérkerékért, de hát őhöz a ritkán fordultak, amolyan kisebb dolgokkal csupán,

felborult az élet rendje, kevés nyugodt percünk akadt,

mikor már azt hittük, békén hagynak, a tél közepén új parancs jött,

menni kell a beregi erdőre fát kitermelni,

mihózzánk Varga Márton hozta a parancsot, azt mondta édesapámnak,

na, vén isten,

maga vagy a fiú, válasszon,
és ha nem,
köpte szemébe a szót édesapám,
olyan isten nincs, egyiküknek mennie kell, holnap reggel indulás,
jelentette ki Varga, s becsapta maga után az ajtót,
belevágta édesapám a fejszét mélyen a tuskóba, szitkozódott,
mi jöhet még, mit akarnak még, rabszolgának nézik az embert,
csikorgatta a fogát sokáig, nehezen csillapodott le,
este azon tanakodtak,
Jóska vagy édesapám,
melyikük menjen,
melyikükre van nagyobb szükség itthon,
édesapám a gazda, neki itthon volna a helye, kell a felnőtt férfi a házba
ilyen időkben,
már csak azért sem lehet hetekig távol a háztól, mert a megmaradt tehén
elless előtt áll, a gazda szeme rajta kell hogy legyen,
csakhogymég
Jóska tizenöt éves alig múlt, szinte gyerekember még, hogy fogja bírni a
nehéz munkát, hóban-fagyban, tapasztalatlanul,
ebbe nem volt könnyű belenyugodni,
édesapám,
miért nem mehetnék el én,
mondtam,
tulajdonképpen csak hangosan gondolkoztam, anyám máris rám förmedt,
úgy hát, micsoda ész, tán vinnéd a kicsit is magaddal, vagy én szoptassam
helyetted, hogy gondolod,
elválasztjuk,
erősködtem csakazértis,
nem hal bele, más pulyát is elválasztottak már féléves korában, ott a Kis
Elza fia, elapadt a tej, el kellett választani, mi baj lett belőle,
beszélj,
zsörtőlődött anyám,
ott muszáj volt, itt más a helyzet, nem lehet csak úgy hirtelen, egyik napról
a másikra elválasztani,
mit kell ezen vitázni,
húzta ki magát legényes büszkeséggel Jóska,
elmegyek én,

ha Tótik Jancsi kibírja, akkor én is,
én már egymagam feltettem az ekét a szekérre, látta édesapám,
láttni láttam,
bólintott édesapám,
de a fakitermelés nehéz munka, szokatlanabb munka, rönköket kell emel-
getni, ahhoz fiatal vagy,
akkor is hadd menjek én,
csökönyösködött Jóska,
hát jó, menjél,
egyezett bele édesapám,
egy hétig ott leszel, s ha nem fogod bírni, felváltalak, más megoldás nin-
csen, Eszter csakugyan ne menjen, legyen a pulyával, amúgy sincs semmi ke-
resnivalója a férfiak közt,
elpirultam,
szíven ütött édesapám szava, pedig nem volt abban célzás, éreztem én,
csak azt akarta mondani, hogy annyi férfiember közt furcsán nézne ki egy nő,
nem sejthette, mennyire megbánt a szóval mégis,
felkavarta a lelkem, meglevenítette a rossz emlékeket, megalázó helyze-
temre figyelmeztetett,
mintha leforráztak volna, elhallgattam, lehajtottam a fejem,
édesapám a műhelybe ment, behozta a fűrész, egy fejszét Jóskának, meg-
élezte a lámpafényben, közben okította őt az erdővágás veszélyeire, a lelkére kö-
tötte, nagyon vigyázzon magára, hacsak lehet, kímélje magát a megerőltetéstől,
anyám húst süített, kenyeret, szalonnát csomagolt,
másnap reggel elment Jóska,
üresebb lett a ház, komorabbak a napok, az arcok,
pedig még azon a héten üszőt ellett a tehén, megörvendeztetett bennünket,
jó az Isten hozzánk,
mondta édesapám,
felneveljük, megint két tehenünk lesz,
nehéz ellés volt, egész éjszaka virrasztott édesapám, jött-ment az ól meg
a ház között, ledőlt pár percre ruhástul, de semmit nem aludt, nem hagyta a
nyugalanság, hajnalban úgy húzta ki a tehénből a borjút,
fecet főztünk, jóllaktunk belőle, szerette édesapám is,
miről juthatott eszébe, vacsora után váratlanul megkérdezte tőlem,
Eszter, írtál már Pistának,
Pál apostol leveleit olvasta az asztalnál, abból emelte rám a pápaszemét,

hogyhogy nem,
mondta szemrehányóan,
hát tudod te, milyen helyzetben lehet, mennyire várja a leveledet, írnál
neki, ne halogasd,
micsoda, nem tudsz mit írni, ilyet ne mondj,
az igazat, lányom,
ahogy volt, ahogy van, hadd tudja mihez tartani magát, jobb, ha tőled
tudja meg,
nem,
na hiszen,
akkor írok neki én, adjatok tollat, papírt, hol a cím,
nehéz keze volt a betűvetéshez valóban, nem boldogult a tollal, elhajlítot-
ta a hegyét, a plajbászt vette elő, azzal róttá a sorokat,
ne félj,
dünnyögte,
én majd tudom, mit kell írni, hogy kell írni,
megmagyarázom a valóságot, aztán
majd kisül, mihez kezd,
ha van benne hajlam a megértésre, akkor nem fordít hátat,
ha meg az anyjára hallgat, mint te gondolod, akkor
keresek én neked jóra való embert, másik legényt,
nem élhetsz így, múlik az idő, mi anyáddal öregsziünk, egyszer csak nem le-
szünk, Jóska majd megnősül, ki tudja, milyen asszonyt hoz a házhoz, megtúrne-e
téged, vagy folyvást veszekedne veled, az nem élet, férjhez kell menned most, amíg
fiatal vagy, tizenkilenc éves, a legszebb kor, később már nehezebb lenne, az a kisfiú
nem számít, jóézésű ember nemcsak azt nézi, ha Szilason nincs ilyen, akkor talál-
lunk Halmoson, Csonkásan vagy más faluban, el kell rendezni a sorsod,
megkövülten hallgattam édesapám szokatlan beszédét, idegenül, könyör-
telenül súlyosan hullottak szavai a szívemre, ijesztett ez az eltökéltség, mi
mást gondolhattam,
így, zabi kölyökkel a nyakamon
ingatag a helyem a családban, máris amolyan megtűrt, lerázható teher va-
gyok, akitől ajánlatos minél előbb megszabadulni,
nem volt még elég a rosszból, ezt is meg kellett érnem,
nem jött fel bennem a szó, magamba roskadtan ültem, édesapámat ismer-
ve biztosra vettem, nem a levegőbe beszél, amit egyszer a fejébe vesz, attól nem
lehet eltéríteni, és az a szörnyű,

valahol a dolgok mélyén
tulajdonképpen igaza van,
most is, mint mindig,
könnyen megtörténhet, a Jóska majdani felesége pokollá teszi az életemet,
hiszen azok közül kerül ki, akik most, csitri fejfel minduntalan azt hallják az
anyuktól, bárkitől, Tóth Eszti a katonák szeretője volt, bűdös kurva,
rajtam a bélyeg,
a Jóisten se mossa le,
hallgass a nevem,
jussom a megvetés,
ez valóban nem élet,
változtatni kell rajta, de nem így, ahogy édesapám gondolja,
hozzámenni bárkihez csak azért, hogy legyen uram, hogy itthon
ne legyek láb alatt,
tán éppen olyan emberhez, akit sose láttam, semmi közöm hozzá,
hát ez iszonyú,
ezzel
nem lehet megbékélni,
ez nem könnyít a sorsomon,
anyámtól azt vártam, mellettem szól, szelíden a pártomat fogja,
ehelyett
neveket sorolt,
falumbeli agglegényekét,
úgy tűnt,
közömbösen, érzéketlenül, szinte gonoszul,
még édesapámnak kellett gondolatban megköszönnöm, hogy félbeszakí-
totta anyámat,
nem kell most ezen rágódni, előbb lássuk, Pista hogy nyilatkozik, tetszik
nekem az a fiú, elfogadnám szívesen vőmnek,
Pista,
ó, Istenem,
ha megértő tudna lenni valóban,
milyen szépen elrendeződne minden,
ha nem is lenne nagy lakodalom, megvolnánk egymással békeességben,
nyugalomban, lesném minden kívánságát, kiszolgálám boldogan, zokszó
nélkül túrném a szeszélyeit, túl a szereteten
halálomig hálás lennék neki,

de hát ez csak álom, valóság dehogy lesz belőle,
írhatja édesapám azt a levelet helyettem, nem jön arra válasz, vagy ha még-
is, nem lesz benne köszönet,

szorongó szívvel azon az estén annyit szerettem volna legalább, elolvasni
édesapám levelét, túltéve magam a fonák helyzeten, hát az volt,

én az idegentől fogant kölyökkel bibelődtem, a térdemen ringattam, csi-
títgattam, hagyná el már a sírást,

ő meg, édesapám,

a lett-volna vőlegényemnek magyarázkodott a plajbásszal,

keserves érzés volt ez nekem, nem kívánom senkinek,

nem adta ide a levelet édesapám, hiába kértem, azt mondta,

ha nem voltál képes megírni, akkor ne érdekeljen,

fejbevágott ismét a szava, elnémultam,

összehajtogatta, lezárta, megcímezte,

elment a levél,

négy nap múlva pedig,

péntek délután

válasz helyett

hazajött

Pista,

nem egyedül,

többedmagával,

azt a boldogságot, azt a könnyáztatta, régóta várt, esztendei kétségbeesés-
sel megszolgált örömet

csak elképzelni tudtam,

részesülni belőle nem

kétfelől sújtott belém a kés,

Ferenc

nem jön haza,

nem jöhet, fogja az idegen föld,

Pista megjött, hála Istennek, de

mitévő lesz

velem,

eljön,

szól hozzám,

vagy pillantásra se méltat,
két ség mardosott, nem volt egy helyben maradásom, zaklatottan bóklásztam az udvaron, a házban, nem fogott a dolog,
tehettem-e mást, minden reménységemet Isten könyörületességébe vetetem, elmondtam napjában hússzor a Miatyánkot, összegondoltam a magam gyarló esze szerint
mindenféle más fohászkodást, csak hogy kedves legyek Istennek, hogy az elviselt büntetés után igazítsa el már a sorsomat, kösse össze a Pistával, hiszen Istennél jobban senki azt nem tudja, abban a szörnyűségben, amely velem megesett, makulátlanul ártatlan vagyok,
meghallgatta Isten a szavamat, elvezette Pistát az udvarunkra,
adódott rá
iszonyú alkalom,
nem bírta ki Jóska öcsém az egy hetet a beregi erdőn, üzenet jött, menjen érte édesapám, hozza haza, dologra alkalmatlan a fiú, megtört, összeesett egészen, napok hosszát a havas-fagyos rönkökön ücsörgött elkeseredetten, felfázott, tüdőgyulladásba esett, negyvenfokos lázban hánykolódik a szálláson,
minden egyéb dolgot elhajtva azonnal útra kelt édesapám, hazahozta,
alig ismertem rá az én kedves Jóska testvéremre, már csak az árnyéka volt korábbi hamvas-piros önmagának, hiába szoltunk hozzá, egy értelmes szava nem volt, félrebeszél,
mi mindent elkövettünk, hogy levegyük a lázát,
adtak tanácsot az asszonyok, főzött anyám mindenféle füvekből teákat, azzal itattuk, pároltuk Jóskát, és nem szűnt a láz, nem tért magához a drága betegünk,
Terka erélyesen sürgette anyámat,
ne hallgasson senki vénasszony szavára, csak az övére, vigyünk öcsémet sitve a kórházba, mert itthon megöli a láz,
megrémült anyám,
lófogatért szaladt édesapám,
későn,
az indulás előtt, már a fogaton,
egy alig hallható könnyű sóhajjal
kiszakadt Jóskából a lélek,
szemtanúja voltam a rettenetnek, Jóska feje az ölemben, az arcát simogattam, becézgettem mind az utolsó percig,

mikor az a sóhaj elszállt az ajkáról, egy pillanatra kinyitotta a szemét, tágra kerekítette, rám nézett, és mintha halványan elmosolyodott volna, megdobbant a szívem az örömtől, kiáltásra nyílt a szám, hogy hála Istennek, magához tért végre, de ahogy elszállt a sóhaj, lecsukódott ismét a szeme, a feje ernyedten oldalra billent a tenyeremben, nem mozdult, csak az ajka maradt nyitva picit, mintha mondani akarna valamit, percekbe telt, amíg rádöbbsentem, sohasem fogja már kimondani azt a valamit, hogy holtan fekszik az ölemben, elborzadtam a halál közelségétől, ordítva ugrottam le a szánról, kezemet a fejemre kulcsolva jajveszékelttem, összecsendült az utca népe, az asszonyok sokasága ájult anyámat vette körül, őt élesztgették, édesapám kiemelte Jóska testét, az ölében vitte be a házba, segíts, lányom, mondta valószerűtlenül remegő, halk hangon, honnan volt erőm, tiszta lepedőt húztam az ágyra, elhelyeztük rajta Jóska engedelmes testét, egy asszony levette lábáról a cipőt, egy másik kendőt kért, felkötötte az állát, megbabonázva, dermedten néztem, tele volt a szoba síró-sóhajtozó asszonynéppel, egy-két férfi csupán köztük, anyám magához tért, széket tettek a halottas ágy mellé, arra ültették, ráborult jajongva Jóska mellére, torkaszakadtából üvöltözött, ölelte, hívta, csókolta, édesapám szó nélkül állt, ő már erőt vett a könnyein, de láttam, akaratosan szorosra zárt száját és oldalt az arcát rángatja az indulat, hallani véltem fogainak csikorgását, kora délelőtt volt, édesapám nem vesztegette az időt, engem a bíróhoz, a paphoz küldött, rám bízta a lócák összeszedését, ő meg a műhelybe ment, elkészíteni a koporsót, elmenőben hallottam még, Szabó Vilma néném a lelkére próbált beszélni, azt hajtogatta, meg ne próbálja édesapám, nem szokás az, ilyenre nem volt példa, csináltassa meg a halmosi asztalossal,

édesapám egy kurta szóval beléfojtotta a szót,
tudom, Vilma, de a halmosi asztalos még
Szibériában van,
micsoda érzés lehetett,

koporsót csinálni az édes gyermekének, még hozzá sietve, hogy a sötét festék estig valamennyire megszáradjon rajta,

engem lefoglalt a számtalan sürgős tennivaló,

a bírónál és a papnál bejelentettem a halálesetet, szóltam a harangozóknak, húzza meg a harangot, a kántornak, jöjjön el az esti virrasztásra, összeírtam a rokonokat, akiktől elbúcsúztatja testvéremet majd a pap, közben elszaladtam az alégre Csaba Juliskához, koszorút rendeltem, aztán szóltam néhány legénykének, öregembernek, segítsenek kiüríteni a tisztaszobát, berakni a lócákat, üzentem a távolabbi községekben élő rokonoknak, Marton Lenke néném vállalta a fiatal fiúk és lányok gyászmenetének elrendezését, megköszöntem neki,

mindeközben beesteledett, édesapám elkészült a koporsóval, behozták, feltették a kihúzó asztalra, belefektették Jóska elnehezült testét, eligazították a fekete leplet, a fehér csipkét, a szemfedelet, a koszorúkat,

körüültük a koporsót, édesapám a vőlegényi öltönyét vette magára, naftalinszaga volt, elkeveredett a koporsó félszáraz festékének szagával,

a falubeli rokonok csüggedten üldögéltek, Kis Elza magához vette Istvánkát, ne sírjon bele a virrasztási énekbe,

sötétedés után jöttek a virrasztók, elsőként Bakó Dezső bátyám néhány magakorabeli öregemberrel, elhelyezkedtek fejtől a koporsó mellett, csendesen beszélgettek,

hamar megtelt a szoba emberekkel, be se fért mindenki, a konyhai és az udvaron sorba rakott lócákon is sokan ültek, mi, házbeliek a rokon asszonyokkal a hátsó szobába szorultunk, csak édesapám jött-ment, intézkedett kívül az udvaron, belül a házban, ahol kellett,

csikorgó hideg volt, az udvari lócákra duplán terítettünk pokrócot, meg ne fázzon valaki,

anyámnak csillapító szert adott a halottlátó orvos, elbambulva, álmatagon ült köztünk, a rokon asszonyok káposztát töltöttek a hátsó házban, elfásulva adogattam kezükbe a szükséges edényt, fűszert, ami kellett, átvitték a teletöltött nagyfazekat Kis Elzához, magára vállalta a főzést is, igazán hűséges, segítőkész szomszédasszonynak bizonyult,

és felzendült az első ének,

rögtön elszorult a szívem, keserves sírásra fakadtam az asszonyokkal együtt, Lenke néném szép szóval csitított bennünket, hasztalan, csak akkor hagytunk fel a zokogással, mikor ő is bekapcsolódott a férfiak énekébe, alábukott fejfel hallgattam, értetlenül báméskodó kishúgom az ölemben, az ő vállára hajtottam a fejem, Jóskára gondoltam, a néhány napja még elevenen nyüzsgő, örökmozgó testvéremre, ahogy fúr-farag, barkácsol a műhely sarkában, sürgölődik a jószág körül, ahogy játszó kedvében hógolyót dob a háztetőre, ahonnan a kis gömb meghívva, széles-talpas kerékként gördül alá és szétloccsan az eresz alatt, pontosan tudtam, mindez már csak emlék, megisméltódni nem fog többé, hiszen Jóska meghalt, örökre megmerevedett kezekkel fekszik a koporsóban, holnap magába fogadja a föld, és mégis, hihetetlennek tűnt az egész, megbabonázva gyakorta azt gondoltam, a következő percben Jóska felül a koporsóban, rácsodálkozik a virrasztó emberekre, szokása szerint jót nevet, és leugrik a ravatalról, szégyelltem magam a buta gondolatok miatt, próbáltam tudomásul venni a koporsófesték-szagú valóságot, ahogy így viaskodtam önmagammal, egyszer csak ráéscsméltem, hogy a Pista hangját hallom, kellemesen búgó baritonja szépen vitte az éneket, a többiek hozzá igazodtak, a kántor diktált szava után ő kezdte nagy-nagy biztonsággal, messze hangzó, fájdalmas gyönyörűséggel zengte, Istenem, hát itt van, eljött, remegtem bele a gondolatba, percekre megbénult az agyam, a kipányvázott gondolat ön maga körül forgott,

itt van, eljött, itt van, eljött,
nem tudtam megakadályozni, megfogamzott a vágy a lelkemben,
látni, látni Pistát,
belepirultam a bűnös vágyba, erőnek erejével próbáltam kivetni a szívemből,
de hát ez lehetetlen volt, egyre sürgetőbbben, egyre türelmetlenebbül ösztökélt ez a vágy,
fel kellett állnom, félretolni kishúgomat, s kerülve az asszonyok tekintetét elindulni a konyhán át a szoba felé,
csak egy pillantást
vetek rá az ajtóból,
ez volt a szándékom, ezt hajtogattam mániákusan magamban,
de amikor megláttam gesztenyebarna haját, megnyúltan sovány beesett arcát,
nem tudtam visszatartani magam, egy elnyújtott metsző sikollyal, elfelejtve a végtisztesség kötelező illedelmes áhítatát
odarohantam hozzá,
megöleltem, elhalmoztam könnyes szavakkal,
drága Pistám, mennyire vártalak, nem ilyen viszontlátást reméltem, jó az Isten,
hazahozott téged, de hol van Ferenc bátyám, Jóska öcsém, miért kellett meghalniuk,
miért, ja-aj, Pista, mivel érdemeltem a temérdek kínt, nem bírom elviselni,
meg akarok halni, meg akarok halni,
utólag elmondták, tisztára megbolondultam akkor, eltorzult hangon kiáltottam,
hol Pista nyakában csüngtem, hol a koporsóra borultam, öcsémet költögettem,
Ferencet hívtam,
megszakadt az ének, az emberek megütődve néztek rám, egy kicsit rosszallással,
egy kicsit megértően,
én magam csak arra emlékszem tisztán, hogy édesapám a kezemet fogva,
félíg átölelve visszavezetett a hátsó szobába,
Eszter, légy erős, ne csináld a feltűnőséget, megítél a világ,
engedelmesen leültem a nyikorgó székre, megfogadtam édesapám szavát,
ígértem, nyugton maradok, erős leszek,
a valóságban nem bírtam volna akárcsak felállni a helyemről,
elgyötörtén ültem a virrasztás végéig, aztán egész éjjel, küldtek a rokonok aludni,
nem mentem, nem jött volna álom a szememre,
másnap eltemettük Jósokát,
sorkezdő sír lett az övé, nagyon szép munkát végeztek a sírásók,
takaros gödröt ástak, odalent a kis sírt is hozzáértően kimunkálták,
nem szorult be a kötél, amikor leengedték a koporsót,
nem kellett lemenni a sírba, felemelni a koporsót,
hogy a kötél kiszabadulhasson, a fejfát vaskos tölgyből bárdolta

édesapám, fénylett a fekete festék rajta, elolvastam az írást, egyszerű szöveg volt, megszokott,

Tóth József volt a nevem, e sötét sír fedti testem, korán eljött Jézus értem, 15 évet éltem, megpihenni ide tértem, b. p.,

az a közbeékelt sor,

tizenöt évet élt,

az volt a szívszakasztó,

és ahogy a fagyott föld dübögve a padmalyra hullott,

nekibuzdultak a sírásók mind az öten, kapálták, lapátolták Jóska fölé a földet, mint akik jól tudják, minél hamarabb elkészül a sírhalom, annál hamarabb elcsitul a hozzátartozók fájdalma, csendes könnyhullatással szelődül,

Pista a sírásók közt volt,

hatalmas, szőlőfedésre használt kapáját kezdetben erőteljes mozdulatokkal merítette a földre, fél talicskányi agyagot fordított egy mozdulattal a gödörbe, aztán lelassult, elerőtlenedtek a mozdulatai, szakadt róla a verejték, a közelemben sürgölődött, jól láttam a gyöngyöző cseppeket az arcán, a homlokán, halottam a lihegését,

Istenem,

tűnődtem el egy pillanatra,

az a tizennégy hónap

hogyan kiszikkasztotta belőle az ifjú erőt,

idő kell hozzá, hogy a hazai koszton újra kiviruljon az életereje, arcának egészséges pirossága,

Bakó Dezső bátyám szava megállította a sírásókat, szépen megfogalmazott verses végbúcsúszót mondott, biztosan erre az alkalomra írta és tanulta be az éjjel, pissenés nélkül hallgatta mindenki, a félkörben álló fiúk és lányok egy emberként lesték szájából a szép szót, testben és lélekben didegve, borzongva mindahányan, de tiszteletteljes áhítattal odafigyeltek az idősebbek is, egy pillanatra láttam, Balázs Gyula bátyámnak cinkét fogott az orra, áttetsző gyöngyként remegett orra hegyén a takony, megérezte, sietve letörölte,

hallgassa meg az Isten,

morajlott fel a közös kívánság, amikor Dezső bátyám a mondandója végén megköszönte a sírásók munkáját, a végtisztességtevők jelenlétét, a tiszteletes úr hű szolgálatját, és mindnyájuknak tisztességgel megáldott földi pályát kívánt, hogy majdan megnyugodott lélekkel térjenek a sírba, elnyerjék dicső égi koronájukat,

elszéledtek az emberek, csak mi, a hozzátartozók maradtunk még, amíg Pistáék csinos-takárosra nem igazították a sírhalmot, s drótra fűzve el nem helyezték rajta a sok koszorút,

Marton Lenke akkor odasúgta anyámnak és nekem,
menjünk Ágnes, menjünk Eszter,

Isten veled, Józsikám, legyen neked könnyű a föld, jó éjszakát, kedves fiam, az Isten áldjon meg,

motyogta anyám a fejének dölve,

hagytuk, hadd gondolja végig az elgondolhatatlant,

a csillapítószer hatása már múltóban volt, de még hatott, az őrjöngéssé fajuló zokogástól megóvta,

aztán karon fogtuk, elindultunk lassan hazafelé, mögöttünk a sírásók is készülődtek, visszafordulva láttam, Pista magára ölti a meleg báránybőr lajbit, vállára veszi az ásót, a kapát, a csákányt,

anyám a temetőkapuból fordult vissza,

hát itt kell hagyni a hideg földben,

mondta,

kinyújtva a kezét a távolban fehéredő, koszorúkkal beborított sír felé,

Istenem, Istenem,

menjünk vissza hozzá, maradjunk mellette még, nem hagyhatjuk csak úgy itt, eltemettük tisztességgel, igazán tisztességgel,

duruzsolta jólelkűen Marton Lenke néném,

egyebet már nem tehetünk, nyugodj bele, Ágnes,

soha, soha,

nyögte anyám,

nem tudok én ebbe belenyugodni, hogy is tudnék, jaj Lenke, két szép fiam volt és most már egy sincs, nem élem én ezt túl,

bennem a szó nem jött fel,

Lenke néném jobbról, én balról karoltam anyámat, Irén kishúgom ijedten csimpaszkodott a ruhámba, édesapám a rokonokkal jött mögöttünk, így mentünk végig a főutcán,

otthon az udvaron meg voltak terítve már az asztalok, gondoskodott arról Kis Elza és még néhány jóra való asszony, szalonna, kolbász, töltött sajt, kenyér és bor az asztalokon,

megérkeztek a sírásók is, nekik külön asztal volt megterítve, kézmosás után amellé telepedtek, édesapám bort töltött a poharukba, hozták az asszonyok a sűrűn párálló húslevest, merthogy a sírásóknak főtt étel jár,

Bakó Dezső bátyám elmondta az emlékező beszédet, ittak rá,
Jóska öcsém emlékére,

kábultan ténferegtem a sürgölődő asszonyok közt, megszóltak szelíden,
ne álljak az útjukba, üljek le a konyhában, egyik a többiekkel, rámfér énám
is a meleg étel,

dehogyan tudtam volna enni, borzongva hátrítottam el még a gondolatát is,
pedig két napja egy falat étel nem volt a számban, nem tudtam lenyelni, hiába
unszoltak, nem éreztem most sem éhséget,

iszonyattal néztem a lakmározó népet, képtelen voltam felfogni, hogyan
tudnak enni-inni, pedig biztosan csak nekem tűnt lakmározásnak a halotti
tor, valójában csöndesen, illedelmes halk hangon beszélgetve eszegettek az
emberek, és hamarosan elköszöntek, hazamentek, Isten áldását kérve házunk
megmaradt lakóira,

a sírásók maradtak még, az ő beszélgetésük hosszúra nyúlt, megfigyeltem,
Pista csak néha kortyolt a borból, elgondolkozva ült, mint aki erősen rágódik
valamin,

sokszor pillantottam távolról feléje, titokban azt remélve, hogy elkapom
a tekintetét, s abból kiolvasok valami jelt, jót vagy rosszat, mindegy, csak va-
lami bizonyosságot,

már nem éreztem lelkiismeret-furdalást a feltámadt vágyakozás miatt, az-
zal nyugtattam magam, nem lehet bűnös a szándék, bizonyosságot szerezni
Pista érzéseiről, hiszen a sorsom alakulása függ azoktól,

ha elfordult tőlem a szíve, akkor meg van pecsételve a sorsom végleg, sivár
magányosságban aszalódik meg fiatal életem,

mert nem kell nekem más, beszélhet édesapám,

ó, valami bizonyosságot még ma, drága Pista, nézz rám, könyörülj rajtam,
bármennyire kívántam, egyszer sem nézett felém,

nem tehettem egyebet, amikor szedelőzködni kezdtek és édesapám oda-
ment hozzájuk, vettem a bátorságot, odamentem én is, elrebegtem néhány
hálás-könnyes szót, csakhogy megszólaljak, magamra tereljem Pista figyelmét,

rebbenés nélkül belenéztem a szemébe, álltam a tekintetét, ő is az enyé-
met, de azt az áhított jelet hiába kerestem, csak szomorúságot láttam benne,
igazi, őszinte szomorúságot,

lekísértük őket édesapámmal a kapuig, ő a többiekkel elől, én Pistával
kissé hátra maradva, láttam, így akarta ő is, szándékosan lelassította lépteit,
szótlatlanul mentünk egymás mellett,

mire gondolsz,

bukott ki belőlem a kérdés, már közel a kapuhoz,
lehorgasztott fejjel adta a választ,
arra,
mondta,
hogy egy este majd,
elakadt a szóban, elgondolkodott,
egy este majd eljövök,
folytatta,
megint elakadt, nagy lélegzetet vett,
beszélgetni,
fejezte be,
mikor,
kérdeztem volna, de már a kapuban voltunk, kezét szorított édesapám-
mal, elment,
derék ember,
jegyezte meg édesapám, csak úgy, mintha magának,
jóleső melegség áradt szét bennem a szóra, majdnem a nyakába ugrottam,
el fog jönni, ugye,
nem kérdezte, egyszerűen kijelentette édesapám, mint aki biztos a meg-
érzésében,
el,
feletem kurtán, visszafojtva a kikíváncozó szavakat,
jó,
dünnyögte ugyanolyan kurtán édesapám, aztán betette a kiskaput, rám
nézett,
dologra, lányom, rendezzük vissza helyükre a bútorokat, ott a rengeteg
mosatlan edény is, Elzának segíts legalább, anyádra ma este még nem számít-
hatunk, elküldöm mindjárt pihenni, aludni,

az az éjszaka

sem hozott álmot a szememre,
virrasztottam világos reggelig,
nagyjó Isten, mi minden megfordult a fejemben,
Jóska és Pista, Pista és Jóska, az elmúlt két nap, a léleknyomorító gyász,
amit csak halvány sugárként derengett be Pista ígérete, abba kapaszkodtam
bele, az segített elviselni a rám szakadt többszörös gyászt,

órákig anyám gondolatának útját jártam az éjszakában,
két fiútestvérem volt, mind a kettő meghalt, mind a kettőt
megölték,
Ferencet messze idegenben golyó,
Jóskát itthon kényszermunka,
micsoda sátáni hatalom ez, gyerekembert erejét meghaladó rabmunkára
kényszerít kíméletlenül,

mekkora göggel tudta mondani Varga Márton édesapámnak,
vén isten, maga vagy a fiú, válasszon,

ezeknek mindegy, ezeknek semmi nem számít, nekik az ember életéhez
mérve minden egyéb érdek fontosabb, szép fiúk, jó fiúk akarnak lenni az oro-
szok szemében, egészen elembertelenedtek a gyilkos hatalom fizetett szolgál-
latában,

*Istenem, sújtsd őket méltó kárhozattal, ne hagyj büntetlenül a bűnt, nem
Néked tetsző kívánság ez, hiszen törvénybe adtad a nagylelkű megbocsátást
mindennemű bűnösnek, de nézz rám, két jó testvérem halott orcájára, édes
szüleim mérhetetlen fájdalomra, nem ezt érdemeltük, nem én a gyalázatot,
nem a korai halált Ferenc és Jóska, nem a gyászt anyám és édesapám, ha
rendre azt bünteted, kit szeretsz, igazságtalan vagy, büntesd azokat is, akik
leköpi és kiröhögik szent igéidet, megtagadnak téged, a sátáni hatalom szol-
gálatába szegődve önnön fajtájuk vérért szívják, emberi sorsokat taposnak el,
ó, nézz a falu, a vidék hívő népére, élte a maga földhözragadt kis életét, szán-
tott, vetett, aratott, arcának verejtékével kereste kenyerét szigorú törvényed
szerint, félte aldozatosan mindenható égi hatalmadat, hát mivel érdemelte
ezt az iszonyatos felfordulást, ember az embernek megátalkodott ellensége
már, visszájára fordítva minden parancsolatod, vágyik, vágyik az én szívem a
te bölcsességed jelére, Uram, fordítsd teremtményeidet vissza a felebaráti sze-
retettséghez, add, hogy féljék megrettenve ismét hatalmadat, becsülnék egymást a
te akaratodból,*

*nézz meg engem, ki hozzád képest porszem vagyok, de igaz híved minden
időkből,*

*a szívemnek oly idegen bűnösök karjába taszítottál engem, mi célod volt
vele, világosítsd meg elmémet, hogy könnyebben viselhessem a rám mért csapást,
tekints a lélek és a gyarló test vágyára, te oltottad belém, túl a förtelmes gyalá-
zaton csak azt kérem tőled, ne fordítsd el tőlem a Pista szívét, kössed sorsomat
mindhalálig az övéhez, övét az enyémhez, ennyi gyötrelem után ezzel segélj,
segíts meg engem, Istenem, amen,*

így imádkoztam, perlekedtem Istennel sorsom jobbrafordulására áhítozva,
Iren kishúgom édesden aludt mellettem, hallagattam lassú, egyenletes
szuszogását, gyengéden megsimogattam a haját és arra gondoltam, neki

milyen sorsot szántak az égi és földi hatalmak, lesz-e, lehet-e az élete emberhez méltóbb, vagy megrontja az övét is istentelen erőszak, ostoba gög, aljas szándék,

nem láttam a jövőbe, nem tudhattam, mit hoz a sorsa, de rosszféle sejt-
lem gomolygott a lelkem mélyén, azt gondoltam, nehéz életre nő fel, megsza-
bja, kidekázza istenadta jussát a földi hatalom könyörtelen törvénye, vigaszt
és reményt csak Isten hűséges szolgálatában talál, ha talál, ó, el ne fordítsa
elméjét a világban uralkodó ördög csábító szava, ne hagyj, Istenem,

*tegyél igazságot az emberek közt, részesüljön ki-ki érdeme szerint jutalom-
ban vagy kárhozatban, őrizd meg magadnak e kisgyermek tiszta lelkét, ezt a
népet, őrizz meg engem, minden jótét lelket, s ha nem vagyunk méltó hozzád, a
te szolgálatodra, akkor vedd el az életünket, veszejts el inkább, ne hagyj, hogy a
bűnös földi hatalom a maga képére formáljon át minket,*

egész éjjel abban a hiszemben voltam, egyedül virrasztok és hánykolódom
az ágyban, hajnalban azonban édesapám átszólt a másik ágyról,

Eszter, aludj el már, ne kínozd magad, legyen az éjszaka legalább a nyu-
galomé,

nem az álmából ébredő ember hangján szólt, ebből mindjárt megértet-
tem, ő se hunyta le a szemét a lefekvés óta,

elcsodálkoztam,

hogyan volt képes órákig moccanatlan csendben feküdni, meg mertem
volna esküdni rá, mindketten a megfáradt igazak álmát alusszák, elnyomta
őket az elviselt két nap gyötrelme,

anyám valóban aludt, édesapám szerint annak a szernek az utóhatásaként,
nagyon halkán beszélt, nehogy felébressze,

négyen maradtunk, lányom,

mondta lassú sodrású belenyugvással,

az én érzékeny szívem azonban érzékelt a mélyben vergődő miérttet, a lé-
lek néma tiltakozását,

mégsem ez döbbsentett meg, hanem a szó, hogy csak

négyen

maradtunk,

négyen,

Istenem,

hát Istvánkát miért nem számítja közénk,
gondoltam ijedten,
hányszor de hányszor okított türelemmel,
ne gondoljak büntudattal rá, a gyermek semmiről nem tehet, akármi
történt, akárhogy történt, félig-meddig az én vérem, a mi vérünk, a bűnben
fogant gyermek is emberré válik, ha arra nevelik, s nekem az a kötelességem,
tisztességes embert nevelni belőle,

mi történt,
megfordult talán a gondolkozása, most már
kirekeszti a családból,
ha így van valóban,
mi lehet az oka,

összeroppant volna a kemény lélek, amely mindeddig bírta a megpróbál-
tatásokat, nem roskadt össze Ferenc testvérem halálának súlyától, de Jóska
öcsémétől már igen, az már beszakította volna a lélek erős pajzsát,

vagy csak elfelejtette Istvánkát, megzavarta elméjét a gyász,
nem tudtam, nem tudhattam,

elgörbült a szám, behüppögtem az éjszakába, a lefojtott zokogástól elne-
hezült, elszorult a mellkasom, ajkamig felhúztam a dunyha szélét, azt harap-
dáltam kínomban,

sírhatsz már,
mondta édesapám,

őket élővé nem varázsolja se könny, se sóhaj, csak az egyedülvaló Isten a
végítélet napján, nehéz az én szívem is, hogyne lenne nehéz, de ha arra gon-
dolkodok, hogy a keserves földi élet után a másvilágon mind a ketten Isten édes
kegyelmében részesültek, akkor megnyugszik a lelkem, mondani szörnyű, de
ki tudja, nem jobban jártak-e így, fiatalon a másvilágra költözve, hiszen nem
tudhatjuk, mit hoz még számunkra ez az elrontott világ, az idegen hatalom,
semmi jót nem várhatunk, Sztalin maga a Sátán, nála gonoszabb uralkodót
hátán a föld még nem hordott, s az ilyen gonosztól eleve csak rosszra számít-
hatunk, hát talán ettől a sok rossztól óvta meg két testvéredet a Jóisten, én hi-
szem ezt, Eszter, ezért próbálok belenyugodni Isten akaratába, másfelől meg
csak magamat vádolom

Jóska miatt,

miért is nem mentem el én helyette, el kellett volna mennem, hagytam
volna a jószágot rátok anyáddal, de hisz
nem tudtam, nem tudhattam,

hogy ez lesz belőle,

olyan nagy bizakodással ment el szegény, hittem neki, hogy bírni fogja, ha másképp nem, hát egy kis magakíméléssel, töviről hegyire elmagyaráztam neki, de nem volt hozzá esze, nem volt, he-ej, Varga Márton,

bezzeg a te fiadnak nem kellett odamennie, nem mentél te se, annál nagyobb úr vagy, de megállj, megfizetsz még a gázságodért, én ugyan egy ujjal hozzád nem nyúlok, megver az Isten helyettem, pünkösdi királyság a te hatalmad, érzem én, nagyon is érzem, elvész az a hatalom, amely nem az embert szolgálja, elvész az a birodalom, amit összeharácsolt magának, ott a példa a történelemben, megsemmisült a bizánciak, a rómaiak birodalma is,

nagyon oda kellett figyelnem édesapám szavaira, egészen halkán beszélt, szinte dűnnyögött csak, de furcsamód hosszan, Isten tudja, mivégre kívánczolt ki belőle a szó, engem nem nyugtatott meg, csak elgondolkoztatott, anyámat viszont felébresztette, vagy amúgy is felébredt volna, nem lehetett tudni, a jégvirágos ablakon túl gyengén derengett már a pirkadat, az éjszaka sötétjéhez hozzászokott szemem előtt kirajzolódtak a bútorok, édesapám arcát is egyre tisztábban láttam,

anyám sóhajjal ébredt, egy perc sem telt belé, elsírta magát, éppoly csendes hüppögéssel, mint én az imént,

édesapám a dunyha fölött a hasán keresztbetett kézzel feküdt, lábbal az ablaknak, belül a falnál anyám válla rázkódott, sírva panaszolta,

nincs a faluban család, amelyik annyit szenvedne, mint mi, megvert, jaj megvert minket az Isten, háromszorosan megvert, Eszter gyalázatával, Ferenc és Jóska halálával, jaj, mivel érdemeltük mindezt, mondjátok, mivel, hiszen derék, istenfélő emberek voltak, Eszter is ártatlan hajadon, ó, Istenem, jaj, Istenem,

mintha a sötétben barnálló padlásról olvasta volna édesapám a vigasztalást, elrédődő tekintettel a magasba nézve mondta,

Ágnes, amit tehattünk, megtettük,

eltakarítottuk a fiunkat tisztességgel, Isten nyugosztalja,

épp most mondom Eszternek, őket már nem érheti a rossz világ ezernyi bűne, átka, gondja, se hamisság, se hazugság, semmiféle gyötrelem, de ki tudja, mit tartogat számunkra, élve maradottak számára a sors ebben a feje tetejére fordított világban, fel kell készülnünk minden rosszra, ne érjen váratlanul se hazug szó, se aljas vád, se gyűlölet, semmiféle gázság, az ilyen időkben nem lehet más a cél, túlélni, túlélni a megpróbáltatásokat, magunkat egészen vagy magunkból annyit megőrizni, amennyit csak lehet ésszel, türelemmel, egy a

fontos, szeressük és becsüljük egymást, így szolgáljunk Istennek, te csak hiszed, hogy megvert és elhagyott bennünket, vedd ki a fejedből ezt a butaságot, Isten az igaz híveket sohasem hagyja el, csak próbára teszi a hitüket, írva van a Bibliában, bocsátott döghalált, éhínséget a földre, most is valami ilyesmi történik, előzönlí a világot az istentelenek serege, országokat, hatalmat bitorolnak, de ne hidd, hogy mindörökre, megelégteli Isten az ő ellenségeinek uralkodását, s ugyanazzal az akarattal, amellyel megengedte, megsemmisíti azt, hogy az igazak elnyerhessék sok szenvedéssel megszolgált jutalmukat, mi talán már nem, de Eszter és Irénke biztosan megéri azt az időt, amikor ennek a temérdek gazságnak vége szakad, emelt fővel mehetnek ismét az igaz hívek Isten házába, háborítatlanul élhet mindenki tisztességes életet, gazdálkodhat a maga erejéből és a maga kedve szerint, így lesz, így kell lennie, különben nem lenne emberhez méltó az élet, úgylí hogy ne sírj, erősítsd magad a remény-ségben, az élet megy tovább, és élni kell, élni muszáj, nem dobhatjuk el magunktól az életet, négyen, na, szóval öten maradtunk, segítsünk magunkon, ahogy a mondás szól, segíts magadon, az Isten is megsegít,

édesapámat hallgatva,

mint mindig,

eltúnódtam,

arra gondoltam, jóbeszédű pap lehetett volna belőle, de éppen csak eszem-be jutott ez a gondolat, eljátszani vele nem jutott idő,

Eszter,

fordította felém a szót édesapám,

az este azt mondtad, Pista el fog jönni hozzánk, na, sokat gondolkoztam ezen az éjszaka, s csak azt tudom neked mondani, készülj fel arra a beszélgetésre, igaz szavakat szóljál előtte, meg se próbáld takargatni a valóságot, ne magyarázkodj, tudd rá, hogy Istennél a magyarázat, Pista derék ember, okos ember, meg fogja érteni, arra vigyázz, ne igyekezz mindenáron rákötni magad, a te dolgod annyi, elmondani, ami történt, a többit bízd rá, hagyjad, gondolkozva hadd döntsön, én úgy gondolom, ha megígérte azt a beszélgetést, akkor nemcsak az anyja szavára figyel, tőled magadtól akarja hallani az igazat, hát ehhez tartsd magad, érted-e, lányom,

elakadó lélegzettel hallgattam édesapámat az egyre jobban felderengő reggeli fényben,

nagy megnyugvás volt szívemnek a tudat, hogy íme, másodszorra Istvánkát is közénk számította, és a közös gyász másnapjának hajnalán már a sorsom el-igazítását tartja ismét fontosnak, gondolatban nem győztem hálálkodni neki,

az én drága jó édesapámnak, hogyne értettem volna, amit mondott, persze
hogy értettem, de mire rámondtam volna az igent, anyám közbeszólt,

meg kéne tudni, mikor jön, hogy a kisfiút arra az estére átvigyük a szomszédba,

azt már nem,

mondta édesapám,

a kisfiú hozzánk tartozik, Eszterhez tartozik, csak hadd lássa Pista, csak hadd tudja, mit vállal, Eszterrel együtt a kisfiút is vállalnia kell, máskülönben mehet Isten hírével,

ebben is a szívem szerint szólott édesapám, minden szavának külön-külön súlyos igazsága volt,

riasztott ugyan a gondolat, hogy azon az estén majd, mikor Pista eljön, Istvánka esetleg éppen sírós kedvében lesz, a beszélgetés közben csitítgatni kell, elképesztően fonák helyzet, biztosan belepirulok, de mégis így kell lennie, hogy láthassa Pista, nem a régi Eszterrel van szemben, hanem egy megesezt lánnyal, akit a saját belátása szerint valódi

asszonnyá tehet,

vagy

faképnél hagyhat,

nem lehetett torokszorulás nélkül gondolni a majdani beszélgetésre, ezerszer is elképzeltem a módját, el a Pista érkezését, a szavait, de a képzelet csődöt mondott, biztosan tudtam, egyáltalán nem úgy lesz, ahogy elképzelni próbálok,

újra meg újra meggyötört a kérdés, mikor lesz az az este, mikor jön el Pista, s hogy eljön-e valóban szándéka szerint vagy eltéríti attól Székelyné,

az eszem azt súgta, Pista néhány napig vagy hétig nem jön, ennyit

illendőnek tart kívánni,

de a szívemben, a lelkemben mohón áhítottam,

ne kelljen napokat és heteket várni, jöjjön el minél hamarabb, legyen meg a bizonyosság,

arra az egyre nem gondoltam, hogy

elmúlik a tél, el a tavasz, és

Pista nem jön,

mintha elfelejtette volna az ígéretet,

belefásultam már a várakozásba, megszomorodott szívemből elszállt a bizakodás, lelkemben a becsapottság érzésével keltem és feküdtem, próbáltam tudomásul venni a csalódást, amikor

egy záporos fénnel villódzó nyáreleji napon

teljesen váratlanul
megtörtént a

találkozás

Pistával,
a Palajról siettem haza,
embernyi magas, kalászos gabonatáblák közt a keskeny úton,
azt a döbbenetet,
amely akkor
megbénította a lábam,
nem lehet elmondani,
a fordulóban toppantunk egymás elé, szinte összeütköztünk,
belegyökerezett az ő lába is az út porába, rám emelte a szemét, mintha
felhorkant volna,
mi ütött belém, fel nem foghatom,
elnéztem a válla mellett, kerültem a tekintetét,
oly közel álltunk egymáshoz, tisztán hallottam a lélegzetét, biztosan ő is
az én szapora lihegésemet,
körül a mezőben semmi zaj, semmi mozgás, a gabonakalászok meg se ziz-
zentek, csak egy-egy madár röppenése surrogtatta meg olykor a levegőt,
Eszter,
suttogta végül Pista, talán percek múlva,
Pista,
nyögtem válasz gyanánt,
jó napot, Eszter,
neked is, Pista,
felnézett a vakító kékségre, mintha onnan kérne segítséget a további szó-
láshoz,
én tenyerébe szorított madárként remegtem, a fél esztendővel korábbi haj-
nali beszélgetésre gondoltam édesapámmal, felidéztem a tanácsait, és össze-
szorított ajakkal vártam, mi lesz most,
vártál, Eszter,
kérdelte,
csak az igazat, mindig az igazat,
dobolt a fülemben édesapám szava,
vártalak,

mondtam,
és hiába,
nyújtotta meg a szót sóhajszerűen, eltűnődve,
erre nem tudtam mit mondani,
álltunk, hallgattunk,
levette a sapkáját,
nézz meg,
mondta,
nézd a hajamat, Eszter,
az esztendei rabságban egy hajam szála se őszült meg, de nézd meg most,
ó, Istenem,
az a szép gesztenyebarna haja deresen fehéredett,
a halántékán és a tarkóján száljával csillogott az ezüst, de a feje tetején
egész nagy folt csupa fehér, elámulva néztem,
Pista megfogta a kezem, gyengéden simogatta, hagytam,
megőszültem, Eszter,
mondta csendesen,
megőszített a gond, úgy hidd el, oda akartam menni hozzátok, de elretentett édes szava, azt mondta,
ha meg merem tenni, ha elveszlek, ő azt nem éli túl, elveszejtí magát,
gyáva,
hasított belém a gondolat,
anyámasszony katonája,
de a kezemet nem vontam vissza, jólesett az ő kezének melegsége, simogató-
tása, hisz odabent pillanatok alatt szétáradt a jeges rémület,
minden reményem elveszett,
amitől félttem, amitől rettegettem, íme,
bekövetkezett,
Székelyné elvégezte a dolgát, eltérítette a fia szívét tőlem,
a haragtól-e, a szégyentől-e, vagy a bizonyosság paraszától, nem tudom, de
éreztem, csupa tűz az arcom, szinte lángol,
elégni, megsemmisülni ebben a tűzben,
az lett volna jó, arra vágytam,
Pista beszélt,
te mit tettél volna a helyemben, Eszter,
kérdzte,
semmibe vetted volna anyád szavát, mondd,

kívül az arcomon piros tűz, belül jégbe dermedt szavak, gondolatok, ebben a helyzetben csak hallgatni tudtam, hosszan és szemlesütve,

beszédés volt az a hallgatás, érthetett belőle Pista, értett is, mert megszorította a kezem,

mit gondolsz, Eszter,

sürgetőzött,

s hogy én csak hallgattam, hát ő vitte tovább a szót,

gyáva vagyok, ugye,

mondta,

szerinted biztosan gyáva vagyok, pedig csak tisztelen édes szavát és akaratát, hiszen nem akarhat az ember szülőanyja rosszat a saját gyermekének, én így fogom fel, nagyon sokat gondolkoztam, de nem tudom, mit tegyek, mit tegyünk, Eszter,

a harag tüze megoldasztotta, megelevenítette bennem a szót, oda akartam kiáltani a szeme közé, hogy

felőtt ember, megpróbálta a sors keserveit, hát lehetne, legyen magához való esze, bátorsága a saját sorsában határozni,

de Pista megelőzött, sóhajnyi tűnődés után azt mondta,

és úgy van az, Eszter,

nem lehet semmibe venni azt, ami veled történt, erre én képtelen vagyok, úgy hidd el, ahogy mondom, nem téged hibáztatlak, elhiszem, hogy erőszakot vettek rajtad, beszéljen a falu vagy édes, amit akar, biztosan tudom, nem önszántadból és pláne nem aljas szándékból adtad alájuk magad, de az a dolog mégiscsak megtörtént, s én milliószor is csak azon kapom magam, hogy látom őket veled fetrengeni, bánt ez engem nagyon, és nem tudhatom, megszűnne-e bennem idővel ez a látomás, de ha meg is szűnne, ott a kis orosz fiad, arról mindig csak az jutna eszembe, nem lehetne nyugodt életünk együtt, ezt gondolom, te mit gondolsz, Eszter,

ölj meg,

kiáltottam,

a lelkemet, a vágyamat, a reménységemet épp most ölted meg, hát öld meg a testemet is, fojts meg itt ezen a helyen, mire vársz,

felemeltem, a nyakamra tettem a kezét, összeszorítottam, közben azonban a mellének dőltem, sírva fakadtam,

tétlenül hevert nyakamon a két kéz, aztán átölelt, magához szorított lassan Pista, az én kezem is utat talált a hóna alatt, összekulcsolódott a háta mögött, így álltunk az út porában, Isten kék ege alatt szerencsétlenül, boldogtalanul,

nem így,
nem így képzeltem én ezt,
mondta Pista,
nyugodt életünk lehetett volna, s hogy elrontódott minden, láthatod, mi
lett belőlem, belőled is,
tenyerébe fogta az arcom, a szemembe nézett, úgy mondta tovább,
húszéves vagy és tiszta feketében jársz, csak az arcod piros, akár a rózsza,
Eszter, Eszter, fekete rózsza lett belőled, micsoda virág, hát ezt kellett megér-
nünk, mondd, mitévő legyek,
szeress,
nyöszörögtem,
szeress, ahogy szeretni tudsz, bocsásd meg bennem a mások bűnét,
egy szempillantás alatt elfelejtettem édesapám intő szavait, rimáncodó,
esdeklő tekintetemet a Pistáéba vettem, szemernyi szégyenkezés nélkül,
két riadtan vergődő szempár tekintete volt az, könnyes-nedvesen egymás-
ba gabalyodva, csillanó öröm nélkül, mosolytalanul, mégis megmagyarázha-
tatlanul önfeledt, bizalmat kérő és bizalmat adó, meggyötört lelkek ölelke-
zése volt az a pillanat, semmi más, semmi több, nem társult hozzá múló testi
vágy,
aztán
leejtette Pista maga mellé mindkét kezét, le a tekintetét is,
hiszen szeretlek,
mondta,
a falu, édes mondhat bármit, én
szeretlek téged,
elcsuklott a szava, kikerekedett a szeme,
határoztam, Eszter,
ma este elmegyek hozzátok, megbeszélünk mindent, elrendezzük a dol-
gunkat,
nincs arra szó, arra a melegségre, amit akkor a szívemben éreztem,
egycsapásra felolvadt bennem a félelem, a rettegés jege, s mintha az olva-
dék forró könnyek formájában mind a szemembe tolult volna, csak sírni, sírni
tudtam,
menjünk,
mondta Pista,
elkísérlek a faluszélig, aztán majd visszajövök, megnézem a kaszálót a La-
poson, lehet-e már vágni,

bandukolva mentünk végig, rezzenetlen gabonakalászok közt, már nem sírtam, nem is szóltam, folyvást azt figyeltem, kivel találkozunk, az ösztönöm azt súgta, nem kellene senkivel sem találkozni, akárki lát így kettesben bennünket, első dolga lesz azt híresztelni, megbeszélte találkáról jövőnk, a gabonába járunk szerelmeskedni,

nem volt szerencsénk,

Fórisné jött, megismertem messziről,

sietősen haladt el mellettünk, a szemét éppúgy meresztve, mint aki valami tiloslat lát, éppen csak elrebegett egy halk köszönést,

Pista nem törődött vele, talán észre se vette,

belemerült a szóba, elmondta,

az anyját estig aligha tudja rávenni, hogy jöjjön el vele hozzánk, mintha kérebe, de nem számít, elhívja a keresztapját, Székely Gábort és a feleségét, vagy ha azok is húzódoznának, akkor két legénycimboráját, de este mindenképpen eljön,

tele voltam aggodalommal Székelyné miatt, a józan eszem azt súgta, dehogyan retirál meg a fia szemlátomást erős akarata előtt, de hittem Pista szemének, szavának, minden bizodalmat beléje vetettem,

azon az estén

összekaptuk magunkat anyámmal, hamar egy kis tésztát sütöttünk, tormalevelbe húsos darát töltöttünk, megfőztük, korszónyi bor is került, édesapám hozta, aki a várható nagy eseményre készülve megborotválkozott,

a konyhára, a szobára külön gond nem volt, a házat mindig tisztán tartottuk, sehol semmi felesleges lom, annyit azért megtettem, a bútorokat újra letöröltem és az udvart felsöpörtem, a ruhát kicseréltem magamon, anyám is, édesapám nem volt hajlandó ünneplőbe öltözni, éppen csak lecsapkodta magáról a finom tölgyfa fűrészport, segítettem neki a kefével,

Irén kishúgom csak nézett, nem értette a sürgölődésünket, s persze, nem állta meg kérdés nélkül,

édesapám leguggolt, magához ölelte,

vendégek jönnek, kislányom,

magyarázta neki türelmesen,

tudod ugye, ilyenkor szépen kell ám viselkedni, máskor is, de most annál inkább, itt lehetsz velünk, láthatod majd a vendégeket, de ne hangoskodj, ne kérj és ne követelőzz, ne zavard meg a nagyok beszélgetését, érted ugye, te csak játsszál Istvánkával, jó,

a kis aranyos megígérte szépen az illedelmes viselkedést, be is tartotta, abban nem volt hiba,

hét után jött Pista,

nem ám az anyjával, nem is a keresztapjával, hanem Cirok Bertivel és Kovács Andrással, a két cimborával,

édesapám lépett ki eléjük az udvarra, elhallgattatni a kutyát, bekísérni őket a sötét pitvaron át,

nyílt a nehéz pántokkal felvasalt ajtó, besorjáltak, leghátul édesapám, jóestét,

köszöntek,

jóestét,

fogadtuk,

oda az asztalhoz, fiúk,

kínálta a helyet édesapám,

leültek, négyen az asztal négy oldala mellé, édesapám a karosládán, a szokott helyén,

anyám és én a kiságy szélén, jómagam fülig elpirulva, anyám inkább meglepődve, kicsit elkomorodva is talán, láttam rajta, Székelynét várta, vagy legalább Székely Gábort, a Pista keresztapját, így lett volna rendjén, gondoltam magam is, de anyámmal ellentétben, aki csalódott volt, én elfogadtam a helyzetet olyanok, amilyenek,

édesapám nyakon ragadta a butéliát, töltött poharakba,

na, fiúk,

mondta,

úgy látom, felfér egy kis bátorító a mondókátok előtt, hát adja Isten egészségünkre,

hárman egy hajtásra fenéig ürítették a poharukat, csak Pista kortyolt aprót az Izabella-borba,

khm, khm,

köhentett Cirok Berti,

ez megvolt, Mihály bátyám,

mondta,

most már elmondhatjuk, mi járatban vagyunk,

kis szünetet tartott, körbenézett, előbb Pistára, aztán rám, anyámra, végül édesapámra,

Mihály bátyám, nekem nem kenyerem a sok beszéd, még meg ilyen alkalomkor, ilyen háznál, ahol tart még a gyász, nem is illik a sok cikornyás

beszéd, különben száz szónak is ugyanaz lenne a vége, azért jöttünk, hogy Székely Pistának megkérjük a maguk lányát, Esztert,

ennyit mondott, ebbe is beleizzadt, leült, megint köhentett egyet-kettőt,
Kovács András viszont felemelkedett, magához vette a szót,

akármilyen röviden szólott Berti, abban minden benne volt, nem is tudok hozzátenni egyebet, csak azt, hogy egy percig se fontolgassák, hozzáadják-e Esztert Pistához, hiszen ismerik őt, rendes, dolgos fiú, Eszterhez illő, az Isten is egymásnak teremtette őket, úgyhogy nincs itt semmi gondolkozni való, én azt mondom,

édesapámat meglepte a setesuta beszéd, fáradt tekintetében halvány mosolyfélélt láttam, egy pillanatra csak, a nézésében, ahogy rám pillantott, amúgy komoly arccal ült, biztosan azt mérlegelve, hogyan kezdjen a szóláshoz,

jól van, fiúk, megértettük,
mondta csendesen,

Berti öcsém, te helyesen mondtad, hogy nincs most helye semmilyen cifra beszédnek, neked viszont, András, nincs igazad abban, hogy gondolkodás nélkül adjuk oda Esztert, már úgy gondolom, hogy vannak itt olyan dolgok, amit mégiscsak meg kell beszélni, hiszen nem valami jószágeladásról van itt szó, mintha egy borjút adnánk el, amire utána semmi gondunk nincsen, Eszter a mi lányunk, az ő sorsa a férjhezmenés után is fontos nekünk, szóval van itt ok a gondolkozásra, András öcsém, hogy mást ne mondjak, tudjátok ti azt jól, Esztert megerőszakolták a katonák, ebből a gázságból gyermeke született, na, ott játszik a kisebbik lányunk vele, láthatjátok, nézd meg jól, Pista, mert azt akarom kérdezni tőled, hogy így, a gyermekkel együtt is vállalod-e Esztert Isten és ember előtt, s hogy jól meggondoltad-e ezt az egészet,

Pista mindeddig lehajtott fejjel ült,

édesapám szavaira felszegte a fejét, arrafelé nézett, Istvánkára,

de szerettem volna tudni, mire gondol ebben a percben, el nem tudtam képzelni,

egy percig is elnézte a gyermeket kiolvashatatlan arckifejezéssel, aztán édesapámhoz fordult, nyíltan a szemébe nézett, s így szólt,

fél esztendeje ezzel émsztem magam, nézze a fejemet, ebbe öszültem bele, a mai napon értettem meg, hogy nem tudok, nem érdemes Eszter nélkül élnem, csak ezt tudom mondani, Eszter gyermekét persze hogy vállalom, ami az övé, legyen az enyém is, apja leszek,

szomorú volt a Pista hangja, de kiérződött belőle a komoly elszántság, édesapám figyelmesen hallgatta, rábólintott,

jól van, Pista fiam,
mondta,
de mi, öregek
már csak ilyenek vagyunk,
amit lehet, tisztázni szeretnénk, hát mondjad csak, hogy képzelitek a közös életet, nálatok vagy itt nálunk, merthogy anyád igencsak ellene van Eszternek, lám, el se jött veled, ez valahogy nem jól van, beláthatod,
mit tehetett Pista az egyenes beszédre, újra lehajtotta a fejét,
tudom, belátom,
felelte,
ha Mihály bátyám nem kérdezte volna, akkor magamtól is elmondom,
nehéz természetű az én anyám, ma délután beszéltem vele, tegye félre a haragját, jöjjön velem,
azt mondta, eljön ő, ha annyira akarom, de abban
nem lesz köszönet,
ez a helyzet,
nem lenne jó helye Eszternek nálunk, édes közelében, ezért úgy gondoltam, egy darabig itt lagnánk magukkal, már amíg egy külön kis házat nem csinálunk,
édesapám bort töltött, úgy láttam, jóformán csak azért, hogy időt nyerjen a gondolkodáshoz,
koccintás nélkül ittak, hárman csupán, Pista nem nyúlt a pohárhoz,
na,
mondta édesapám,
elfértek itt, átadjuk az első szobát, ezen ne múljjék, igaz, Ágnes,
anyám kicsire összehúzta magát mellettem, apró madárteste megrebbent a fekete ruhában,
átadjuk, hogyne adnánk,
mondta hangosan,
nekem meg halkán odasúgta,
a tészta, Eszter, elfelejtettük a tésztát,
s már pattantunk mind a ketten, feladtuk a tésztát, fogyasszák kedvük szerint a borhoz,
Pista nem sokat kérte magát, szedett belőle, a többiek csak ímmel-ámmal eszegettek,
hosszasan elbeszélgettek a butélia mellett, Kovács András kicuppantotta a magukkal hozott korsó dugóját, azt a bort is megkóstolták,

anyám csakhamar kiszedte a párna közé rakott tormakáposztát, felszolgáltuk azt is, javában folyt a vacsora, amikor

Fürge kutyánk éktelen csaholásba kezdett az udvaron, szaladó lépések dobogását hallottuk, aztán nyílt az ajtó, belépett feldúlt arccal

Székelyné,

dacosan elszánt tekintettel végigmért bennünket, nekivetette hátát az ajtónak, jó hangosan, indulatosan odaköszönt,

jó estét, mi folyik itten,

elsápadtam, megtántorodtam, édesapámra néztem,

mielőtt bárki közülünk szóhoz jutott volna, megeredt Székelyné nyelve, szórta a szitkot szaporán Pistára,

hát mégis eljöttél, jómadár, idejöttél az akaratom ellenére, neked az én szavam nem számít, megrontottak téged, elvették az eszed, csakhogy én nem engedem, nem én, amíg élek, nyisd fel a szemed, te szerencsétlen, ezek csak arra várnak, hogy bekösse valaki a megesett lányuk fejét, fúú, szedd magad, gyere velem, menjünk innét, felejtsd el azt is, hogy itt jártál, na, lódulj,

Pista megkövülten meresztette szemét az anyjára, nemkülönben Berti és András, édesapámat láttam csak nyugodtnak,

felállt az asztal mellett,

Boris,

mondta kedveskedve,

hagyd a csúnya beszédet, ülj le közénk, beszéljük meg nyugodtan a dolgot, na, üljél már le, ide mellém,

micsoda,

csattant fel Székelyné,

hogy én oda melléd, nahát, nem azért jöttem, nekem itt semmi tárgyalni-
valóm nincsen, Pista, indulás haza, gyere, na gyere, fiam,

Boris néném,

szólott Cirok Berti,

nem éppen úgy van az, a lánykérés megtörtént, Pista elveszi Esztert, hát nem lehet csak úgy hazaparancsolni Pistát,

miféle lánykérés, te mákvirág, hol itt a lány, én csak egy katonakurvát látok, miért nem kérted meg magadnak, miért nem veszed el te, na ugye, neked nem kell, a fiam nyakába akarjátok varrni, abból semmi nem lesz, nem engedem, nem én,

azt a habzó-fröcskölő indulatot, azt a gyűlölködő tekintetet nem tudtam elviselni jajszó nélkül, sírva hanyatlottam az ágyra,

nem úgy anyám, ő

vércse-haraggal támadt Székelynére,

elhallgass, Boris, nem a magad házában vagy, legalább itt fékezd a nyelved, miért bántod Esztert, mit vétett neked, nem a maga akaratából került bajba, emlékezz csak, mikor elindult az asszonyokkal az emberek után, a fiadat is látni akarta, neki is tett eseséget, te lusta voltál útra kelni, pedig tán Eszternél is jobban bírtad volna a gyaloglást, ki tudhatta előre, hogy megtörténik a baj, ha tudtam volna, dehogyan engedem el,

Székelyné természetes asszony volt, anyám akár belefért volna, de nem hátrált meg előtte, hiába csapta csípőre Székelyné a kezét, hiába eresztette szabadjára gúnyos beszédét,

én lusta, na, hát, mivel vagy különb nálam, te kis mitugrasz, Tóth Ágnes, mintha nem ismerném a fajtádat, tán az uraddal vagy olyan nagyra, csak ne mentesd a lányod, nem véletlenül mászták meg a katonák, haha, könnyű Katit táncba vinni, ha ő maga is akarja, tudom, amit tudok, az nekem elég, nem lesz a lányod sose a menyem, vedd tudomásul,

szégyelld magad, Székely Boris, a mocskos szád miatt, szégyelld, szégyelld magad,

szégyellje magát az, aki cédát nevelt, elmondta Fórisné, ma is a gabonában találkoztak, látta őket, ehhez mit szólsz,

ebben a percben ugrott talpra Pista,

megragadta a vállánál fogva az anyját, megrázta, ráordított,

fogja be a száját, Fórisné hazudott, hazudik maga is, maga olyan könnyen elhisz minden rosszat másról, maga tönkreteszi az életemet, Esztert akarom, értse meg, nem vagyok már szopós pulya, jól meggondoltam, Eszter a feleségem lesz, akár tetszik magának, akár nem,

Székelyné mindaddig meg se mukkant, amíg a fia kezében vergődött, ijedten, szörnyülködve forgatta a szemét, de amikor Pista elengedte, máris újra átkozódni kezdett,

megetettek, megrontottak, elvették az eszed, verje meg őket még jobban az Isten,

aztán gondolt egyet, könyörgőre fogta a dolgot,

gondold meg, drága fiam, kaphatsz magadnak tisztességes lányt is, szabadítsd meg magad a rontástól, gyere, gyere haza, hagyjuk itt ezt a házat, na, gyere már,

Pista mozdulatlan maradt, gyilkoló tekintettel sújtott az anyjára, szemlátomást készen arra, hogy újra megrázza, kirázza belőle a lelket, de végül csak a fejével intette, hogy nem, nem megy,

hát így,
kiáltotta Székelyné, jól van, Székely Pista, te akartad,
vedd csak el ezt a katonák rongyát, de vedd azt is tudomásul, hogy
kitagadlak, megtagadlak,
nem kapsz egy hold földet sem, nem érdemled, boldogulj, ahogy tudsz,
ó istenem, jaj istenem, ezt kellett megélnem, megyek és felakasztom ma-
gam, fel én,
kirohant, eltűnt a sötétben, csak a távolodó sírást hallottuk az udvarról,
idebent engem rázott még a zokogás, amúgy csend volt, nagy csend soká-
ig, percekig,
aztán édesapám odaszólt Pistának,
menjél fiam, figyelj utána, nehogy tényleg kárt tegyen magában, már csak
az hiányzik,
igaz,
emelte a fejét Pista,
gyorsan, köszönés nélkül elsietett,
elment Cirok Berti és Kovács András is, ott maradt az étel, a félig telt po-
hár borok, anyám sűrű könnyhullatás közben takarította le az asztalt, de szó-
nélkül, hallgatott édesapám is, fél könyökre buktatva a fejét,
csak én csináltam zajt, oldalvást összekuccadva bögttem az ágyon, egészen
a lefekvésig, s még azután is, lámpaoltás után is, elalvásig,
attól kezdve

megrendült hittel

újra és újra
számonkértem Istentől a szentséges jóakaratot,
legnyomorultabb perceimben a szemére hánytam,
nem akarja eligazítani a sorsomat,
örökös megpróbáltatást zúdít rám, anélkül, hogy tudná, miért,
hát nem szenvedtem-e már eleget másfél esztendő alatt,
de minden számonkérés és szemrehányás után
megrettenve
magamba szálltam,
Isten bocsánatát kértem a rossz gondolatok miatt,
kényszerítettem magam, hogy buzgó reménységgel higgyem, előbb-utóbb
vége szakad a keserűségnek, elnyerem a kínok jutalmát, egybekelhetek Pistá-
val, hiszen

a kérő megvolt,
azt nem akadályozta meg és nem tudta visszacsinálni Székelyné,
már csak a hirdetést kellett volna
feladni,
aztán megesküdni, csendben, lakodalom nélkül egybekelni, ezt is megbeszéltük azon az estén,
csak hogy
Pista nem jött, felém sem nézett azután,
a kérő után,
mondták,
ki se mozdult otthonról,
ő, aki sose volt a bor után, most napok hosszát csak azt védte, abba fojtotta bele a dühét, szégyenét, bánatát,
százszor elgondoltam,
odamegyek,
elveszem előle a poharat,
s ha az anyja élém áll, hát
kikaparom a szemét,
nem hagyom Pistát elzülleni,
ám Székelyné büszkén felvágott fejjel járt a faluban, úton-útfélen híresztelte,

bizony nem hagytam, megakadályoztam a csúfságot, megsegített az Isten, visszaadta a fiam eszét, jobb belátásra tért, még hogy Tóth Eszti legyen a menyem, nahát, megmondtam a fiamnak, akkor inkább elpusztítom magam, megértette ezt Pista, most ugyan még bánkódik, szégyelli a dolgot, otthon iszkorálgat, nem baj az, a magunkét issza, van mit, majd csak megemészti ezt a históriát, elfelejti,

hallgatták Székelyné az asszonyok, bólogattak is hozzá, de sok részük csak mutatásból, mert nem szerettek volna éles nyelvére kerülni,
a valóságban
egészen más gondjuk volt,
nem volt még elég, új parancs jött,
kezdtek a fiatal fiúkat összeszedni, hogy elvigyék őket
Donbászra,
úgy mondták,
a fezeóba,
senki se tudta, mit jelent ez a szó,

Seresék ugyancsak hangoztatták,
nem láger,
ne gondoljon senki se rosszra,
tényleg csak munkáról van szó, a fiúknak rendes szállást, kosztot adnak, és
nem fogja katonaság őrizni őket,
hiszen agitálhattak,
az emberekben benne volt már a félelem, okultak az ilyesimből, nem hit-
ték a hatalom szavát, nem hagyták a fiúkat jelentkezni,
lófaszt a seggükbe,
mondták sokan,
még haza se jött a lágerből mindenki, máris vinnék megint a fiainkat, azt
már nem, nem adjuk, nem hagyjuk, őket,
még olyat nem láttam,
egyszerre mintha előregedett volna a falu népe,
a tizennyolc éves fiúk eltűntek a faluból, az utcáról, a mezőről,
ki hová tudott, elrejtőzött,
egy-egy szénapadláson öten-hatan megbújtak, mások a határban találtak
menedéket,
elindult a kiküldött Seresékkal, keresték árgus szemmel a bujkálókat, he-
gyes vasakkal szurkálták a boglyákat, a padlásokon a szénát, itt-ott széthá-
nyatták a trágyadombot is,
akit megtaláltak, kísérték fel rögtön a községi hivatalba,
onnan csapatosan a halmosi állomásra,
annyit megengedtek, hogy az asszonyok átadják nekik az útravaló elesé-
get, ruhafélét,
a második transzport nehezen gyűlt össze, okosabbak, óvatosabbak lettek
a fiúk, jobban elrejtőztek, nehezen lehetett rájuk lelni,
anyámmal vasárnaponként, kint a temetőben hányszor elsóhajtottuk,
Jóskát már nem háborgatja senki, nyugodtan pihenhet, nem viszik el tő-
lünk,
de bizony bennünk volt a gondolat,
bárcsak vinnék, vihetnék, keresnék,
bárcsak félthetnénk, rejtegethelnék őt is, hiszen akkor
élne, élne,
anyám rendre minden alkalommal elsírta, kisírta magát a fejének dölve,
én nem, legfeljebb könnybelábadt a szemem, Istenem, hát megedzett a sor-
som, elfásult a lelkem,

akkor ütött szíven a döbbenet, mikor meghallottam,
Pista önként jelentkezett a Donbászra induló fiúk közé,
mondták,
a kiküldött majdnem kibújt a bőréből örömeiben, megszorongatta a Pista
kezét, megdicsérte,
az én agyam valósággal elborult a hírré, ez a csapás már sok volt, leterített,
megreszketősödött a fejem, a kezem, ágynak estem,
idegösszeroppanás,
mondta az orvos,
hetente kétszer jött, édesapám hozta kölcsönkért lovasfogaton a városból,
sokféle tablettát diktáltak belém, kaptam injekciókat,
édesapám és anyám jótanácsot az orvostól, biztatással,
akármilyen súlyos eset,
mondta a doktor úr,
nem tartom szükségesnek a kórházi kezelést, minék, ott is csak ezt a
gyógyszert kapná, az a fontos, hogy nyugalom legyen körülötte, az a legjobb
gyógyszer, s az itt megvan, meglátják, hamarosan túl lesz rajta, garantálom,
hiszen garantálhatta,
bezsebelhette a bőkezű jutalmat édesapámtól,
bizony hosszúra nyúlt a betegségem,
hiába volt körülöttem a féltő nyugalom, ha a nyugtalanság a betegség for-
rása bennem magamban volt, sok időbe telt, amíg az apró tabletták elduga-
szolták annak a forrásnak az útját, akkor se egészen, a szomorúság változatla-
nul szivárgott abból,
lélekben búskomor, testben szokatlanul gyenge, fáradékony lettem, ma-
radtam,
krumplivájáskor álltam lábra, de nem sok hasznomat vették anyámék, egy
vödörnyi teherrel alig bírtam odább menni, nem hogy a kapát emelni, földet
forgatni,
Iren kishúgom is többre haladt a munkában, restelltem nagyon,
majd a télen,
vigasztalt édesapám,
majd a hosszú télen helyrejössz, Eszter, lesz mód a pihenésre, eszed majd a
jó befőtteket, amit csak kívánsz, tavaszra egészséges leszel,
anyám szánakozva nézett végig rajtam, sóhajtozott,
bár úgy lenne,
mondta,

ez így milyen élet, fiatalon hervadozva, nem jó ez így se neked, se nekünk,
hát csak segítsen meg a Jóisten, volt részünk épp elég bajban,
Pistáról, a fuccsba ment egybekelésről
nem esett szó a családban,
biztosan nem akartak elszomorítani velem, nem tudhatták,
milyen sokszor csak arra gondolok, arra a nyári estére, átéltem a kezdeti
reménység szívet bizsergető izgalmát, a nyugodt beszélgetést, aztán
Székelyné beviharzását, ahogy szétdúlt minden szépet,
így, hónapokkal később is elsápadva emlékeztem, csúnya beszédére, átkaira,
édesapámnak igaza lett,
karácsonyra valóban megerősödtem,
disznóvágáskor már ugyancsak hasznomat vette anyám, segítettem belet
bontani, húrolni, kolbászt és hurkát tölteni, a szalonnát feldarabolni, kiol-
vasztani, lett harminc liter zsírunk és szalonna is maradt, jó nagy hízót vág-
tunk,
ám hiába tért vissza belém a testi erő, semmi örömet nem találtam a mun-
kában, mosolytalanul tettem a dolgom, szinte szavam se volt,
mit mondhattam, miről beszélhettem volna,
a megtaposott lélek hallgatni kívánt, mintha megfogant volna Székelyné
átka, nemcsak a ruha fekete rajtam, egész bensőm gyászba borult,
nem tűnt már elevennek a kín, a hosszú betegség alatt ehhez is hozzáfásul-
tam, megadóan viseltem nyomorúságomat, nem átkozódtam, gondolatban
sem illetem egyetlen rossz szóval Székelynét, nem volt bennem káröröm, biz-
tattak, kedveskedtek pedig a hírről az asszonyok, főleg Marton Lenke néném,
ne búsulj, Eszter,
búsuljon Székelyné,
most aztán megnézheti magát, elmarta tőled a fiát, de nem telik benne
öröme, otthagya őt is, ki tudja, visszajön-e valaha is,
elhallgattam a hízogó beszédet, még inkább elnehezült a szívem,
sehogy sem értettem, miért szánta rá magát Pista a donbászi munkára,
a legmostohább anyát se lenne szabad így büntetni, ehhez az Isten senki
gyermekének jogot nem adott,
akármilyen megátalkodott teremtség Székelyné, mégiscsak az az igazság,
hogy felnevelte Pistát a két lánytestvérével együtt, méghozzá kiskoruktól öz-
vegyen, amióta az urára a halmosi bánya rászakadt,
mennyi, huszonöt éves volt akkor Székelyné, jóformán fiatalasszony, da-
cára annak, hogy három apró pulya a nyakán,

mondták, pusmogták a faluban,
özvegysége első évében csak tartotta, fékezte magát, de mikor már nem bírt a vérével, össze-összeadta magát egyik-másik napszámos legénnyel, csak arra a néhány percre, soha eszébe nem jutott, hogy a pulya nyakára mostohaapát csábítson a házához, lett volna pedig jelentkező szép számmal, akár válogathatott volna köztük, nemcsak ő maga a szemrevalóságával, a harminc hold jó föld is csábította a férfinépet,

Székelyné azonban
egyedül gondozta, nevelte felnőtté tisztességgel a három gyermeket,
biztosan ezért is nem hánytá soha senki a szemére az időnkénti kertalatti kutyázkodást, lám, anyám se azon az estén, pedig a csúnya szóváltásban, ha oka nem is, módja lett volna rá,

hát nem,
nem Istennek tetsző cselekedet volt Pistától az a donbászi dolog, kétszeresen nem az,

hiszen nemcsak az anyját büntette vele,
engem is
csúfosan
cserbenhagyott,
a fél falu kinevetett, a másik fele lesajnált, a viszkető nyelvű asszonyok templomba menet, templomból jövet
is
alattomosan pillogtak rám,
engem
tettek-vettek megint a szóba,
láttam én, tudtam én,
a szemükbe köphettem volna nagy haragomban, szégyenemben,
de azt is tudtam,
velük szemben
tehetetlen vagyok,
minden tiltakozásom, magyarázkodó szavam
olaj lenne a tűzre,
hallgatnom kellett, tűrni, tűrni,
megviselt a sajtó, kényszerű türelem, elkeseredett percemben olykor már Pistára is haraggal gondoltam,
szemére hánytam a csalódottságot, távollétében is szigorú szókkal faggattam,

milyen gondolatlan ment el, hogy vetemedhetett ilyenre, mi a szándéka,
van-e még szándéka

velem,

arra számít talán, hogy magára maradva

az anyja makacssága

meztörök,

nem áll többé az utunkba,

semmit

nem tudtam, nem értettem, nem hittem, gyakorta valósággal

beleszédültem

a meddő töprengésbe,

levelet hiába vártam, nem írt,

Erzsike néni, a postás szerint

az anyjának, senkinek

sem,

pedig a többiek tudattak magukról, a helyzetükről, próbálták megnyug-
tatni az itthoniakat,

nincs nagy baj, megvannak, dolgoznak, fedél a fejük fölött, csak a koszt
vacak, nem magyar emberbe való, na meg sok a zsulik,

Kis Kálmán elmagyarázta az anyjának, kik azok a zsulikok, azt írta,

rosszféle emberek, csavargók,

elcsalják az óvatlan embert oldalhelyekre, leütik és kirabolják, ha jó ruhája
van a szerencsétlennek, azt is lehúzzák róla,

sokan vannak, a milícia nem bír velük, már a város központjában ki-
zsebelik a járókelőket, próbálja csak figyelmeztetni egyik a másikat, rögtön
zsiletpengével csapnak a szemé közé, hogy ne lássson, ne halljon, s mindjárt
kámforrá válnak,

Kálmán szerint a milícia keze benne lehet a dologban, megkapják a ma-
guk porcióját az összerabolt holmiból, főleg pénzből, azért nem kapják el a
zsulikokat,

rettenetes hírek voltak ezek, borzongva beszéltek a faluban,

Kis Bernát, a Kálmán apja pocokot látott az ólban, kapta hamar a villát,
hogy agyonüsse, a rusnya féreg persze elszaladt, a villanyél meg eltört, áthozta
Bernát bátyám édesapámhoz, üssön bele újat, akkor mondta,

Mihály szomszéd, el tudnám én rendezni azt a zsuliknépet, senki mást,
csak magyar csendőrt küldenék abba a városba, azok megfingatnák őket,
amondó vagyok,

elhallgatta édesapám szó nélkül a vérmes beszédet, megvolt rá az oka,
nemigen szerette ő a csendőröket, mióta Bodnár Lőrincet, a komáját, Ferenc
testvérem keresztapját úgy összetörték harminckilencben az átkozottak,

nótáskedvű ember volt ez a Lőrinc, kivált ha megivott egy kis italt, milyen
a pityókás ember, végigdanolja az utat a kocsmától hazáig, füttyül a csendren-
deletre, megállították a csendőrök,

Jóska, az anyád istenit, hagyd abba a kornyikálást,
mondták neki,

merthogy azoknak mindenki Jóska volt, nem törődtek az ember becsüle-
tes nevével,

Lőrinc bátyám széles jókedvében átölelte az egyik csendőrt, beledanolt a
fülébe, hogy azt mondja,

*nincsen annyi tenger csillag az égen,
mint ahányszor eszembe jutsz te nékem,*

na,

mondta a csendőr,

teszek róla, hogy sokszor eszedbe jussak,

azzal eleresztette a kezét, pofon cserdítette Lőrincet, a másik odaátról
megtámogatta, úgyhogy meglátta a szerencsétlen azt a tenger sok csillagot,
csak úgy szikrázott a szeme, abban a minutumban kijózanodott, s bizony
visszaütött, odacsapott a csendőrnek, hát azoknak se kellett több, lekapták
a tíz körméről, bevitték az őrsre, ráhúzták a vaslajbit, az lett a veszte, össze-
törték a belső részit, sose lett belőle többé ember, kiköpdöste a vérét, tán a
tüdejét is, esztendő se telt belé, meghalt,

úgyhogy beszélhetett Kis Bernát, édesapám fittyet hányt rá, biztosan azt
gondolta,

csendőrség, milícia, zsulikok, egykutya mind, a szegény ember zsírján-vé-
rén élnek,

igazat adtam neki, és

féltettem Pistát,

kérve kértem az Istent,

adjon neki magához való észet, nehogy

a zsulikok kezére kerüljön,

nehogy

megöljék

őt is,
van már épp elég
halottam,
gyászom, nyomorúságom,
írhatta Kálmán, hogy őket senki ne féltse, csapatosan összetartva mennek
kimenőre a városba, vigyáznak magukra, egymásra,
nem lettem egy percre se nyugodtabb, sokszor elgondoltam magamban,
miért mennek ki egyáltalán,
ülnének ott a szálláson,
ilyen helyzetben
felesleges és értelmetlen dolog
az utcán grasszálni,
ha legalább
egyetlen egy levelet
küldött volna Pista,
ő maga próbál megnyugtatni, akkor talán
könnyebb lett volna a lelkem,
de nem írt, csak annyit tudtam róla, amit a többiek említettek, az meg
nem sok volt, maradt
a bizonytalanság, az idegörlő sok-sok kétség,
a reménység egyre
kevesebb,
így telt el
több mint egy

esztendő,

nagy tél jött ránk, sok hóval,
a távoli hegyek közül kiszabadultak a szelek, dühöngve nyargaltak a határ-
ban, a faluban a házak közt, ablakmagasságig felhordták a havat tornácunkra,
volt úgy, reggelre kelve alig tudtuk kinyitni a külső ajtót,
utat, folyosókat lapátoltunk a fehér rengetegben, csak így közelíthettük
meg a hátsó udvart, a tyúkólat, az istállót,
a tyúkok csodálkozva nyújtogatták nyakukat, kijönni nem mertek, nem is
lett volna hová, bent az ólban, favályúba szórtam eléjük szemet, az ivóvizüket
jó langyosra melegítettem, ne fagyjon be idő előtt,

szegény tyúkrok csak megbékéltek a szokatlanul furcsa, fehér világgal, de a kacsák és a libák éktelen lármát csaptak, saját szavát se hallotta tőlük az ember, hát persze, kikíváncoztak az udvarra szokás szerint, lesni a disznók moslékából a hídlás résein át lecsurgó lágy eleséget, az egyik tojába mi ütött belé, nekirugaszkodott, kirepült, a szél mindjárt belecsapta a kötésig érő hóba, riadtan gágázva csapdosott nagy fehér szárnyaival, felkavarta a porhavat, sütőlapáttal nyúltam utána, visszakotortam nagy nehezen, akkor aztán hosszúra kinyújtott nyakkal magyarázta a többinek, micsoda veszedelem van odakint, megmosolyogtam, úgy érte, hogy magamat is, hiszen a fene se tudta, miről gágázott akkora ricsajjal, ki érti az állatok beszédét, csak úgy gondoltam, hogy a nagy ijedelmét meséli el odabent, az ól biztonságos fedele alatt,

a nagy dög hó eltakarításán kívül számunkra a tél sok gonddal nem járt, tüzelőnk volt bőségesen, még az őszön gondoskodott arról édesapám, sok öreg tölgyet kidöntött a Budaháton, a törzsét elrakta haszonfának, az ágakat és a tuskókat a gyökerekkel felaprította tűzrevalónak, boglyába rakta az udvaron, ösvényt vájtunk ahhoz is, hordtuk a házba, duggattuk a csikóspórt, jó meleget csináltunk, odabentről fürkésztük a kinti zord világot, örültünk, hogy élünk, élhetünk, megvagyunk,

mi minden szóba került azokon a hosszú téli estéken, akárcsak gyermekkoromban, azzal a különbséggel, hogy most Irén kishúgom hallgatta szájátva anyám boszorkányos törtékeit,

a karácsonyi lakodalmat, mikor

a két legöregebb szakácsasszony összesúgott, azt mondta egyik a másiknak,

hallod Trézsi, úgy megennék egy kis jó friss szilvát,

nahiszen,

mondta rá a másik,

lepjük meg a népet, menjünk, hozzunk,

felültek egy-egy hordóra, elszálltak az éjszakában, merthogy boszorkányok voltak,

ugyanám, csakhogy

egy kelesényi legény kifigyelte a beszédüket, s mert igencsak kíváncsi lett, hozzá bátorsága is, hát ügyesen elrejtőzött az egyik hordóban, mondta is Ilka,

hej, Trézsi, az én lovam valahogy igen nehezen megy,

de csak megérkeztek valami csudálatos helyre, a legény elszörnyülködve látta, ott is tél van, de a fák tele szebbnél szebb gyümölcsökkel, a két banya megszédte a kötényét,

elővette korábbi bátorságát a legény is, kihajolt a hordóból, letört lopiban egy leveles ágat, megrakva fürtösen jóféle szilvával,

hát hiszen nagy szerencséje volt, hogy nem vették észre, máskülönben ott dögönyözték volna halálra,

viisszarepült a két boszorkány, feltálaták a szilvát, hüledezett a násznép, nem akart hinni a szemének, a tél közepén frissen szedett ropogós szilva, még ilyet,

akkor előlépett a legény a leveles ággal, mutatta büszkén, neki is van, ő maga szakasztotta a fáról,

összenézett suttyomban a két banya,

nahát,

mondták a legénynek,

*ki ne beszéld, hol jártál, mit láttál, cserébe megtanítunk a boszorkányos-
ságra,*

úgy is lett, kitanították a legényt, éjfélente tartottak neki iskolát a kelecsényi keresztúton,

elámult Irén kishúgom az ilyen beszéden, majd felborította a kerek guzsalyt, szorosan odabújt hozzám,

édesapám bosszúsan korholta anyámat, mi végre ijesztgeti a gyermeket sületlen marhaságokkal, ezen aztán összekaptak, szóra szó, anyám váltig erősödött, hogy vannak boszorkányos emberek,

te magad vagy az,

szidta édesapám, végül ő fáradt bele, megunta a vitát, legyintett, csak Irénkét biztatta meg türelmesen,

mesé ez, kislányom, ne ijedjél meg tőle,

nem avatkoztam bele a vitájukba, hiszen nem tudtam, kinek adjak igazat, azt ugyan én se képzeltem, hogy képes bárki a kedve szerint kutyává vagy macskává átváltozni és megkísérteni az embert, elhittem édesapámnak, hogy komoly ember ilyen butaságot a fejébe nem vesz, de voltak olyan dolgok, amelyek gondolkodóba ejtettek,

Marton Lenke néném nem afféle locsi-fecsi asszony, igazán hogy komoly ember, és ő maga beszélt,

mikor az ura annak idején őhöz pártolt át a régi szeretőjétől, udvarlásba menet bizony hogy fekete macska kísérgette minden alkalommal, többször kis híján belebotlott, mert folyvást a lába közt settenkedett a macska, próbálta elkapni a grimáncát Géza bátyám, sose sikerült, elszökött a keze elől,

s ahogy betette maga mögött a Lenke nénémék házának ajtaját, folyvást ott nyávogott kívül, mikor azonban kinyitották az ajtót, hogy elseprűzzék a francba, akkor elhallgatott, el is tűnt, nem lelték, nem látták sehol, bezárták megnyugodva az ajtót, hát alighogy kattant a retesz, megint hallani lehetett a nyávogást, ez így ment estéről estére hosszú időn át, egyszer aztán azt tanácsolták Géza bátyámnak,

bal kézzel kapja el, akkor nem tud elszaladni,

úgy történt, sikerült bal kézzel a farkánál elkapni, na, Géza bátyám mérgeben jól odaverterte a földhöz, csak úgy nyekergett, attól kezdve nem látta a fekete macskát, hát nem is láthatta, hiszen

a régi szeretőjének az öreganyja volt az,

bevallotta utóbb, azt mondta Géza bátyámnak,

fiam, fiam, hej de elbántál velem, tizenkét napig nyomtam az ágyat,

hát ez, gondolom, színigazság volt, Lenke néném miért hazudott volna nekem, mi haszna lett volna abból,

vagy ott volt a Polyákék tehene, a legfrissebb példa, amire magam is emlékeztem,

a Polyák-had az egyetlen ruszin család volt Szilason, a Jóisten tudja, mikor és hogy kerültek ide a hegyekből, elég az hozzá, megpászolt itt nekik az élet, elszaporodtak, közben persze kezdtek elmagyarosodni, a fiúk ugye magyar lányt vettek feleségül, a lányok magyar legényekhez mentek, jól megvoltak Szilason, mint minden dolgos-szorgos ember, na, ezekkel történt, egy nyáron a Polyák Laci felesége, Bíró Margit sírva panaszkolt,

egyik napról a másikra elapasztotta a tehenük, nem ad egy findzsa tejet se, csak bög az ólban,

hallod Margit,

mondták neki,

megrontotta azt valaki, hívjátok el a jószághoz értő embert, csak az segíthet rajtatok,

befogott Polyák Laci, elhozta a tudós embert, és az mit csinált,

felbontotta az istálló küszöbét, a tarisznyájából aláarakott valamit, visszacsinálta a küszöböt és meghagyta nekik,

hozzá ne merjenek nyúlni ahhoz a szerhez, mert akkor megdöglük a tehén, az ólajtóra nagy keresztet rajzolt krétával, és akkor megkérdezte,

akarják-e tudni, ki rontotta meg a jószágot,

hát már hogyne akarták volna,

na,

mondta az ember,
mikor jön hazafelé a legelőről, figyeljék, kinek a kapuja előtt áll meg, ott lakik a megrontója,

és úgy lett, már másnap árgus szemmel kísérték a tehenet, ballagott az nyugalmasan szegény hazafelé, de egyszer csak megállt a Kelemenék portája előtt, nézett felfelé és bőgött keservesen, rögtön kiderült,

idősebb Kelemenné a tettes, annak voltak olyan ijesztő nagy fehér szemei, azzal rontotta meg a jószágot,

tagadta persze körömszakadtáig, csakhogy meglett a bizonyosság, attól kezdve kutya baja se volt a tehénnek, leadta a tele rocska tejet, mint azelőtt,

azóta is óvakodik a szilasi nép Kelemenéktől,

édesapám csak elkacagta bosszúsan ezt a történetet is,

szegény Kelemenné,

mondta,

erőnek erejével boszorkányt csináltak belőle,

anyám felfortyant,

te csak ne vess, hiába nevensz,

mondta,

a Tótik Sándri vagyona miből való, tán az sem igaz, hogy egy üst aranyat talált a mezőben, boszorkányok kincse volt az is, kifigyelte Sándri, hogy éjszakánként lidércfény lángol azon a helyen, rászánta magát, kiásta a földet, megtalálta az aranyat, abból vette a sok hold földet, jószágot, egyebet, nagygazda lett belőle, csak hát nem sok öröme telt benne, minden éjféli órán a keresztútra kellett mennie, az ördögökkel cimborálni, máskülönben otthon az ágyban nyomogták volna meg macska képiben,

bolond vagy te, Ágnes,

dünnögte édesapám,

holta után rá lehet bárkire fogni akármit, hogy talált egy csomó pénzt az öreg Sándri, az valóság, de szántás közben fordította ki az ekéje fényes nappal, mikor a sóháti parlagot törte fel, hányszor elmondta nekem annak idején a műhelyben,

na persze, nem vallhatta be az igazat, mert félt az ördögtől,

felelte anyám meggyőződéssel,

te csak ne hitetlenkedj, Miska, vannak boszorkányos emberek, én még azt is gondolom, hogy az unokánkat azok rontották meg, maholnap két és fél éves és még nem tanult meg járni, beszélni is alig tud valamit, e mögött valami tisztátalan dolog van, én csak azt mondom,

jaj, anyám, hogy mondhat ilyet,

kaptam fel a fejem, még az orsó is megállt a kezemben,
hát mit mondjak, lányom, nézd az Elza fiát, egyéves se volt, már elindult,
nézd az Oláj Ica kislányát, az is megtanult járni idejében, tizenhárom hóna-
pos korában, csak ez a miénk nem akar elindulni az Istennek se, hát ennek
valami oka van, úgy gondolom,
meghökkenünk édesapámmal, szinte szóhoz se tudtunk jutni,
hittem is, nem is a boszorkányokban, de azon az estén gondolkodóba es-
tem, hogy valóban,
mi lehet Istvánkával, eleven kisgyermek, izgága is a maga módján, csúszik-
mászik az ágyon, de
járni a lábán
fogózkodva se próbál,
ha felállítom a gyerekágyban, csak áll egy helyben, ijedten csimpaszkodik
belém, s ha elengedem, akkor a karfát ragadja meg, sírásra görbül a szája, le-
rogy a szalmazsákra, hasra fordul, megint csak csúszkál össze-vissza,
szeptemberben már úgy látszott, elindul,
szép meleg nap volt, pokrócot terítettem a füves udvarra, kivittem
Istvánkát, raktam mellé játszó holmit, s dolgom után néztem,
egyszer csak hallom anyám kiabálását,
Eszter, Eszter, nézd csak, magától elindult a fiad,
szaladtam nagy örömben a hátsó udvarból, de már csak azt láttam,
Istvánka egy helyben áll, csodálkozva nézi anyámat és engem, pár lépésre tőle
a Kisbéci labdája, átjött az Elza nagyobbacska fia játszani hozzá, Istvánka biz-
tos a labda után indult el, biztattuk, csalogattuk anyámmal, menjen, fogja
meg azt a labdát, de nem ment, csak állt, meg-megingott, aztán seggre ült,
azóta se állt a lábára, bárhogy ösztökelünk,
ennek jó három hónapja volt azon az estén, Istvánka kétéves és négy hóna-
pos, hát fel nem fogtam ésszel, miért nem próbál járni,
rontás lenne a dologban,
nemigen hittem ezt, de elborzadva gondoltam, hátha mégis, és akkor mi-
tévő legyek,
anyámnál erre is akadt válasz azonnal,
jóshoz kell menni,
mondta, a csepüt köpdösve,
jóshoz bizony, nem először jut eszembe, eddig azért nem mondtam, mert
vártam, hátha mégis elindul a kisfiú, most már nincs mire várni, végére kell
járni a dolognak, megmond a jós mindent,

azt lehet,
mondta váratlan békülékenységgel édesapám,
látod, Ágnes, ez nem bolondság, meg kell próbálni,
meg hát,
vitte tovább a szót anyám,
van a városban jós, elmegyünk hozzá, lányom, ismerem régebről, akkor
voltam hozzá először, mikor apád cseh katona volt, meg is mondta a jós
annak rendje szerint, semmit ne féljek, nem esik baja annak a legénynek,
aki az udvarlóm, hazajön a katonaságtól és elvesz, hát úgy lett, apád volt az
udvarló,
elbalsalyodott édesapám, szeretettel nézett anyámra,
éppenséggel anélkül is hazajöttem volna, elvettelek volna,
dörmögte,
igen,
morfondírozott anyám,
de honnét tudhattam én messziről a te gondolatod, hányszor elvéltem,
hogyan valaki virgonc szlovák cseléd szemet vet rád, megbabonáz,
há-át, voltak arrafelé szemrevaló fehérnépek,
incselkedett édesapám,
na ugye, ugye,
köpködte a csepüt anyám,
és a katona meg a pap
odamegy, ahol kap,
igaz-é,
nem mentem én, hallod, senki más fehérnép után,
keményedett meg édesapám hangja,
észrevettem,
szemrehányóan int anyámnak,
hagyja már el, ne emlegesse a katonákat,
elég volt elkapni azt az óva intő pillantást, rájuk nézni, ahogy zavartan
elhallgatnak, rögtön
odalett a kevés kedvem is,
kicsivel korábban még azt gondoltam, abba hagyom a fonást, foglalko-
zok Istvánkával, próbálom megint kézen fogva jártatni, sose lehet tudni,
hátha megtörténik a csoda, elindul, akkor nem kell a jóshoz menni, ki tud-
ja, mit jövendölne, ha rosszféle dolgot, akkor még inkább megkeseredne az
életem,

de azon az estén már nem volt hozzá kedvem, türelmem, súlyos pillantásokat vettem Istvánkára, nem győztem elhessegetni a fájó emlékeket, nem is igen sikerült, elmerültem a keserűségben, égett az arcom, kipirult,

rózsa,

jutott eszembe Pista szava a nyárból,

fekete rózsa,

egészült ki az emlék,

hervadó fekete rózsa,

tetéztem a gondolatot eltűnődve,

Istenem, húszéves múltam, ilyen korban a szilasi lányoknak

mind bekötte a feje, menyecskék, gyermeket szülnék, jól vagy rosszul, de együtt élnek a párjukkal,

csak én, egyedül én maradtam így, ilyenek, már nem lány, még nem férjes asszony, leányasszony,

mi lesz, mi lesz így velem, bízhatok-e még Pistában, vagy okosabb lenne másfelé fordítanom a szemem, a szívem, a vágyam,

Csépes Béla többször megállított a faluban, szeretett volna eldiskurálni velem, óvatosan célozgatott a szándékára, azt mondta,

ne vénítsem magam a fekete ruhával, letelt a gyász, öltöztek inkább fehérbe, odaáll velem a pap elé, ha én is úgy akarom,

nem akartam, sietősen otthagytam Bélát, az ajánlat

megzavarta a fejem,

összehasonlítottam Bélát Pistával, Pistát Bélával,

lehetett Csépes Béla akármilyen nyalka legény, Pistának a nyomába nem léphetett, Pistával

sok szép közös emlékem volt,

amíg udvarolt, egy esztendő alatt kiismertem, megszerettem, valósággal a szívemhez nőtt, tetszett a komoly gondolkozása, a nyugodt viselkedése, benne volt pedig őbenne is a virtus, mennyire hogy benne, csárdás közben úgy megforgatott, alig tudtam levegőhöz jutni, repült a szép babos ruhám, és az is igaz, itthon a kapuban többször a fülembe súgta,

legyek az övé, ne féljek semmitől, úgylis elvesz,

jólesett hallgatni a szép szerelmes szavakat, néha-néha már bennem is megbizsergett a vágy, de a józan eszem sose hagyott cserben, szájára tapasztottam a tenyerem,

hagyja abba, majd a nászéjszakán,

beletörődött Pista, megelégedett azzal, hogy hagytam magam megsókolni,

nekiszorított a kapuágasnak, majd kinyomta belőlem a lelket az ölelésével, a keze persze le-fel csúszánkozott a hátamon, s ha túl mélyre szaladt, a faromra, akkor rácsaptam, elhúztam onnan,

eleven emlékek voltak ezek, hát hogy vehettem volna komolyan a Csépes Béla ajánlkozását,

bárhogy kárhoztattam Donbász miatt, Pista bennem élt, csakis övele tudtam elképzelni majdani asszonyéletemet, így, elesetten, megesetten is, akár csak hajadonkoromban,

vártam őt, róla hírt,

azt képzeltem, azzal hitegettem magam,

egy este csak beállít hozzánk, a nyakába borulok és

minden rögtön megváltozik, jóra fordul,

várhattam,

Pista nem jött, hír is alig, megérkeztek viszont az első

szökevények

Donbászáról,

csapatosan szöktek a fiúk,

jegy nélkül, ennivaló nélkül, papír nélkül, a vagonok tetején, és az ütközőkre kapaszkodva vergődtek hazáig a tél kellős közepén, Istenem,

sokukat elfogták ütközben, csak az ügyesebbek, a szerencsésebbek jutottak el hazáig, az esti-éjjeli órákban lopóztak be a faluba, a szülői házba,

megdobbant a szívem erre a hírre,

azt gondoltam,

Pista is okvetlenül hazaszökik, miért ne szökne,

ő önként jelentkezett oda, hát jogában van önként haza is jönni, otthagyni azt a Donbászt a francba,

még sincs, lám, hej de jó dolguk ott, ha elszánják magukat a szökésre, vállalva a fagyoskodást és az éhezést ütközben,

rebesgették úton-útfélen, kinek sikerült, ki rejtőzik a szülőház padlásán, szanaszét a szénában, góréban, de biztosat senki nem tudott, senki egyet is közülük nem látott, a legközelebbi hozzátartozókat leszámítva, azok pedig a világ minden kincséért meg nem nyilatkoztak volna, okuk volt rá, Seresék újfent a falut járták, kutakodtak a fiúk után,

Pistáról senki nem beszélt, úgy forgattam pedig a szót, hátha kiböki valaki, ő is itthon van már,

senki más,
Székelyné tudná azt megmondani,
vélekedett édesapám,
hát persze,
világosodott meg az elmém,
hol is lehetne, csakis otthon bujkál,
napokig formálódott bennem az elhatározás, végül elszántam magam,
egy este vettem a nagykendőt, elmentem
Székelynéhez,
lesz ami lesz,
gondoltam,
rám uszítja a kutyát, nem enged fel az udvarukra, vagy talán, mégis
hajlandó szóba állni velem, megtudhatok tőle valami hírt,
még a kapujuk előtt is tétováztam, ne forduljak-e vissza,
a kutya már észrevett, vicsorogva faldosta a kerítést, ugatott veszettül, fel-
verte az udvart, az utcát, riadtan húzódtam el a deszkakerítéstől,
Bundás,
hallottam odafentről Székelyné hangját,
Bundás te, gyere ide,
a kutya rá se hederített, egy tapodtat nem hátrált,
mi ütött ebbe a kutyába,
dohogott Székelyné,
hé, van ott valaki,
én vagyok,
próbáltam túlkiabálni a kutyaugatást,
én vagyok, Boris néném,
ismételtem,
elverte hangomat a kutya, nem hallhatta jól Székelyné, közelebb jött, le-
egészen a kapuba, felemelte a viharlámpát,
ki az,
kérdelte mogorván,
csak én vagyok, Boris néném, hát nem ismer meg,
szétnyitottam kicsit a nagykendőt, lássa jobban az arcomat,
Tóth Eszti,
csodálkozott rám,
mit keresel te itt,
Boris néném,

mondtam remegő hangon,
Boris néném, tudom, hogy haragszik rám, de az Istenre kérem, hallgasson
meg, beszélni szeretnék magával,
nincs nekünk miről beszélni,
felelte zordan,
de, van,
siettem a szóval, nehogy hátat fordítson, otthagyon a kapuban,
Pista,
mondtam,
Pistáról van szó,
a viharlámpa sárgán lobogó világánál jól láttam, érdeklődve emeli rám a
tekintetét, jól megnéz magának,
te Eszti, csak nem nálatok van,
mondta gyanakodva,
választ se várva elzavarta a kutyát,
aztán újra felém fordult,
ne ácsorogjunk itt, hiszen megfagyunk, gyere be,
szívszorogva lépdeltem utána a hófalak közötti keskeny ösvényen, félve
és reménykedve, izgatottan találgattam, mire megyek ezzel a megátalkodot-
tan makacs asszonnyal,
hogy beinvitált a házba, azt jó jelnek véltem, bár esküdni mertem volna,
csak azért tette, mert azt hiszi, a fia nálunk van,
odabent nem ültetett le,
a spór meg az ajtó közt álltam, szerettem volna kinyújtani a kezem a forró
platt fölé, el voltak gémberegve az ujjaim, de hát nem mertem, idegenül érez-
tem magam,
ő is állva maradt, jóformán körül se érkeztem nézni, máris szembefordult
velem,
Pista nálatok van,
mondta összehúzott szemmel, meggyőződéssel, csak sejteni lehetett ben-
ne a kérdést,
dehogy,
nyeltem egy nagyot,
én is azt jöttem megtudni, itthon van-e, hazajött-e,
szemrebbenés nélkül meredt rám, mintha azt kutatná, igazat szoltam-e,
nem, nincs idehaza,
mondta rekedten, megtörten,

álltunk, figyelmesen méregettük egymást, melyikünk hazudik,
ha nálunk lenne, miért jöttem volna ide, és ha eljöttem, miért tagadnám
le az igazat,

mondtam nyugodtan,

igaz,

felelte eltűnődve, elfordult, az abrosz szegélyét moncsolgatta ujjai közt,

hogymertél idejönni, Tóth Eszti, hát nem félsz tőlem,

kérdezte halkán,

még abban a hiszemben voltam, megjátssza magát, Pista itt rejtőzik a kö-
zelben, talán hallja a beszélgetésünket, ezért nagy lélegzetet vettem, felvág-
tam a fejem magasra,

nem én, mitől félhetnék, több rosszat már úgyse tehet nekem, mint
amennyit eddig tett,

rám nézett a nagy derék asszony, lehuppant a székre, az asztalra dőlt,
sírva fakadt, sóhajos-keservesen, hüppögve, vállra-rázkódva, akár egy kisgyermek,

megütődve bámultam a szokatlan látványt, hallgattam a könnyes-keserű
szavakat,

Pista, Pista miatt volt minden, azt akartam, jóra való, makulátlan lányt vegyen
el, ez az egy fiam van, hol van, miért ment el, ó, nem bánám már, akárkit hozna
a házhoz, csak jönne, jönne haza még egyszer, hogy lá-áthatná-ám még egyszer,

elfulladt a hangja, már csak zokogni tudott változatlan heveséssel, hosz-
szan, fel-felhördülve,

elhittem már neki, hogy Pista valóban nincs itthon, akár el is mehettem
volna, de képtelen voltam magára hagyni a jajveszékkelő asszonyt,

a szemem láttára roppant össze, hol volt már a félelmetes hírű Székelyné,
leomlott, megsemmisült egy perc alatt dacos akaratosságára, szánivaló rom-
halmaz lett belőle, kétszeresen elfacsarodott a szívem, egyrészt a szomorú bi-
zonyosságtól, hogy Pistát nem találtam itthon, mint azt reméltem, másrészt
könnyörtelen gondolattal egyedül Székelynét hibáztattam, úgy szerettem vol-
na a szeme közé vágni,

ha nem ront ránk azon az estén haramia módján, akkor eszébe se jut Pis-
tának Donbász, nem utazik, nem menekül el,

magára vessen Székelyné, szenvedjen csak, tudja meg ő is, mi az,

dúltam-fúltam magamban, szemernyi elégtételt nem éreztem, nem jutott
annak hely a lelkemben, nagy volt bennem a szomorúság,

elnéztem szótlánul jó ideig Székelynét, belefeledkezett egészen a sírásba,
már azt gondoltam, nem is tudja, hogy ott állok mellette,

ahogy kezdett elcsendesedni, azt mondtam neki,
elmennék, szóljon a kutyának,
gyorsan, kicsit tán restellkedve megtörölte a szemét, felém fordult,
le se ültél,
mondta,
már megyek,
ismételtem,
most már tényleg semmi keresnivalóm nincsen itt, jó éjszakát,
Isten áldjon, Eszti,
felállt, kikísért,
most ő jött mögöttem, útközben motyogta kérlelően,
ha valamit megtudnál Pistáról, ha levelet írna neked, szólj vagy üzenj, mi
van vele, megteszed, Eszti, majd én is szólok, ha megtudok valamit,
jó,
bólintottam megenyhülten, hazasiettem,
tulajdonképpen örülnöm kellett volna, hiszen meggyőződtem róla, Szé-
kelyné
nem halálos ellenségem már,
ha az volt valóban a Pista célja, hát elérte,
tiszteletesen szóbaállt velem az anyja, a végén még rimázkodott is,
ő
nekem,
biztosra vehettem, elfogadott volna már a menyének, nem hánytorgatta
volna a múltat, de hát
szerencsétlen embert ág húzza, rög nyomja, akad, marad mindig valami,
megkeseríteni az életét, az enyémet Pista távolléte,
szökdöstek hazafelé a fiúk, a lágerből is megjöttek páran megint, csak az
én Pistám nem jött,
egy napon meghallottam,
a Kis Elza öccse itthon van,
a szénatartóban bujkál,
kilestem az alkalmat, mikor Elza egyedül volt otthon, átmentem hozzá,
nekiestem,
hívja be Kálmánt, hadd beszéljek vele,
ijedten pislogott Elza a kancsi szemével, suttogva kérte, ne olyan hango-
san, aztán megértően kérdezte,
Pistáról, ugye,

ha tudod, miért kérded,
súgtam csendesen,
úgyse jönne most,
mondta,
nappal mindig a szénában lapul, késő este jön a házba, csak aludni, hajnalban már megy vissza,
muszáj beszélnem vele,
erősködtem,
abban egyeztünk meg, este tízkor újra átjövök, addig Elza beszél az öccsével, az apjával és az urával, ráveszi őket, tegyék meg nekem ezt a szívességet, lettek volna inkább kegyetlenek,
seprűztek volna ki a házukból,
az se fájtna jobban, mint amit akkor este megtudtam,
nyögvenyelősen beszélt Kálmán, úgy kellett kihúzni belőle a szót, de mert nem tágitottam, hát elmondta a maga dadogós módján,
ha a-annyira akarod tu-tudni, Pi-Pistának eszébe sincs a ha-hazajövetel, együtt voltam ve-vele, hi-hívtam őtet is, de csak ká-káromkodott egyet, az o-ottani orosz nőkkel ba-barátkozgat, mé-még a szá-szállásukra is be-bejáratos, merthogy va-vannak ott nő-nők is,
megfordult velem Elzáék szobája,
az arcok, a bútorok elhomályosodtak előttem, csak taláломra véltem tudni, merre az ajtó, kitántorogtam szédelegve,
odaát, már a mi udvarunkon
leültem a tornáctalpra, lebukott a fejem a térdemre, csak ültem meg-megnyikkanva, kicsordult, ömlött, patakzott a könnyem,
a ház eresze együtt sírt velem, súlyos cseppekben potyogott a megolvadt hó leve, toccsant-klottyant körülöttem, hullott rám is, pont az ereszcsergásban ültem,
elárulva, elárvulva
szétfolyt az agyam, akár a zavaros hólé, a test és a lélek összetöppedve, mint a kásás hórétteg,
Fürge kutyánk karikába kuporodva feküdt a küszöbön, álmában olykor nyöszörgött, körös-körül mélységes csend az éjszakában, aludt a falu, egyedül voltam a csillagtalán ég alatt, éppen úgy, mint három esztendővel azelőtt azon az éjszakán, a ködben vergődve, menekülve,

most belül, magamban éreztem a ködöt, ijesztő, átláthatatlan gomolygást
az agyamban, amelyből kicsapott a gondolat,
elveszett, elveszett minden, tudomásul kellennem,
felálltam, becipeltem súlyos terhemet a házba, az enyéim aludtak már,
felcsavartam a lámpalángot, megnéztem az órát a falon, éjfél elmúlt, lefe-
küdtem,
karácsony után,
két nappal

Újév előtt

anyám kijelentette,
az utak letisztultak a hótól, megyünk a jóshoz, nem nézheti napról napra
a búskomorságot rajtam, bennem, már csak az hiányzik, hogy megint beteg
legyek, ne üljek fel a Kálmán szavának, hallgassam meg a jóst, az megmondja
az igazat Pistáról is,
nem először mondta ezt, a Kálmánnal való beszélgetés óta folyvást azzal
hitegetett,
így a jós, úgy a jós,
jobban tudja az a valóságot, a jövőndőt,
minek ereszttem búnak a fejem, és ha egészen másfélét mond a jós, sose
lehet tudni, forduljak csak hozzá bizalommal,
nehezen,
nagyon nehezen fogamzott meg bennem újra egy kicsi reménység, de
megfogamzott, egyre inkább beleéltem magam a bizakodásba, tudtam pedig,
ez az utolsó szalmaszál,
ha Kálmánhoz hasonlóan beszél a jós, akkor
leírhatom Pistát,
le az életemet,
nem áltathatom magam többé az elképzelt közös életünkkel,
Istenem,
hogyan lehet ilyet,
ugyanazzal a kézzel, amellyel
régem engem,
most
idegen nőt, orosz nőt
ölel,

eszébe sincs a hazajövetel,
látni véltem Pistát orosz nőekkel hemperegve, minden embernél nyomorultabbul éreztem magam,
fel-felsejlett ugyan a gondolat, ő ugyanígy képzelt el engem a katonákkal,
s fájhatott neki nagyon,
de ahhoz túlságosan nagy volt bennem a bánat, hogy egy percre is együtt tudjak érezni vele, csak azt hajtogattam magamban mániákusan,
nem baj, ha kiéli magát, csak jöjjön, jöjjön haza, menjünk egybe, kész vagyok elfelejteni minden rosszat, se okom, se szándékom a szemrehányásra, szeretni fogom, ha kell, a cselédje leszek, semmi más nem számít azon kívül, hogy együtt élhessek vele,
volt időm tépelődni, Halmosig gyalogszerrel mentünk, onnan vonattal a városig,
fent, a vonaton is hajlamos lettem volna elmerülni az időben,
átélni még egyszer félresiklott életem megalázó perceit, óráit, éveit,
de a vonat befutott az állomásra, megállt, le kellett szállnunk,
anyám nekilódult, szedte a lábát szaporán a város utcáin, alig bírtam lépést tartani vele,
idegen volt nekem a város, azelőtt kétszer hozott magával édesapám, a háború előtt, a lovunk akkor még megvolt, de csak a nagyvásártér környékét láthattam, meg a központot, ahogy keresztülszekerezünk rajta,
rég elmosódott a gyermekkori emlék, csupán sejtettem, anyám most egészen más irányba vezet, teljesen ismeretlen utcákon jártunk,
egy kisebbfajta saroképület előtt végre megállt, kifújta magát,
ez lesz az,
mondta,
megismerem, ugyanolyan veres rajta a vakolat, mint régen,
nyomogta a kapukilincset, nem engedett, zárva volt,
érdeklődve néztem a házat, de csak egy-két pillantásra volt időm, az egyik ablak kinyílt, ősz hajú öregasszony dugta ki a fejét,
maguk hozzám jöttek,
mondta,
már vártam magukat,
folytatta,
küldöm a fiamat, nyisson kaput,

anyám hangja egy szempillantás alatt mézesmázossá vált, lelkendezve köszönt jó napot az öregasszonynak, a hogylétét tudakolta,
én elámultam, sehogy sem értettem, honnan tudta a néni, hogy jövünk,
éppen ma jövünk,
nem jutott időm ezen se sokat tépelődni, középkorú férfi jött, elforgatta a kulcsot a zárban, betessékelt bennünket,
üljenek le,
kedves,
fogadott a bodorított hajú néni odabent,
szép fehér bútorok a konyhában, a talpam alatt kockás kőpadló, csillogó-villogó tisztaság mindenütt, akár a halmosi patikában,
messziről jöttek, elfáradtak,
duruzsolta a néni,
párnázott székre ült, egy vereses, furcsamód hosszú szőrű macska mindjárt felugrott az ölébe, odadörgölte a fejét a néni nyakához, arcához,
városi macska,
gondoltam,
a mi iromba cirmosunk odahaza másképp szokott hízelegni, az a farát és a farkát fordítja az ember felé,
néztem a néni arcát, s azon töprengtem, mi adja azt a derűs nyugalmat nála, hogy lehet egy halványka mosollyal ekkora fényes kedvességet árasztani,
igen, maga már járt nálam, kedves,
mondta a néni anyámnak, gyengéden simogatva a macskát,
jártam bizony,
kapott a szón anyám,
ajjaj, többször volt rá okom,
láttam, belelendült volna a beszédbe, az emlékezésbe, ha a néni finoman elejét nem veszi,
és most megint eljött a lányával,
mondta,
közben rám nézett,
honnan tudja, hogy a lánya vagyok,
nyílt szét az ajkam ismét csodálkozva,
eljöttünk,
magyarázta anyám,
tetszik tudni, bajban vagyunk,

a lányom bajba került a katonákkal, született egy kisfiú, most két és fél éves, de még nem jár és nem beszél, hát mi úgy gondoljuk, valami oka lehet ennek, biztos rontás van rajta, ha meg tetszene mondani, mit tegyünk, és azt is tessék megmondani, hazajön-e a lányom vőlegénye, aki megkérte már magának, de utána elutazott messzire, Donbászra, mert az anyja nem hagyta elvenni a lányomat, a lányom pedig azóta csak szomorkodik, várja azt a fiút, hát szeretnénk megtudni, visszajön-e, elveszi-e,

figyelmesen hallgatta a néni anyám szapora beszédét, úgy tűnt, túlságosan nagy figyelemmel,

én elveresedtem, lesütöttem a szemem, szégyelltem nagyon a kibeszélt soromat,

a néni cseppet sem csodálkozott, csak eltűnődött kicsit,

jól van, kedves,

szólott,

felállt, eleresztette a macskát, hozzám lépett,

jöjjön, kedves,

kézen fogva vezetett a szomszéd szobába,

finom keze volt, éppen csak érintette az enyémet, alig éreztem a melegséget, mégis egész testemben megbizseregtem, szorongani kezdtem,

anyám a konyhában maradt, az ajtóból egy pillanatra visszafordulva láttam, akarna jönni ő is, tükön ülve babrálja a táska fülét az ölében,

odabent az ablakon nehéz, földig érő függöny, a néni villanyt gyújtott, fénybe borult a szoba, pedig a hármás csillár makulátlanul fehér burái közül csak kettő égett, a harmadik szürkén kivilágítatlan maradt,

nagy, sötéten csillogó asztal állt a szoba közepén, mellette székek, az egyik szék karján gondosan odaterített sötét kendő, a néni bekötötte vele a fejét, leült, helyel kínált engem is az asztal innenső oldalán,

összekulcsolt kezét széles, vastag fedelű könyvre helyezte, a szemét lehunyta, egy ideig így ült, mocsanatlanul, aztán mereven rám nézett, szinte belefúrta tekintetét az enyéembe, valósággal elbűvölt vele, nem tudtam oldalvást fordulva kimenekülni a nézéséből,

percek telhettek el, vagy csak nekem tűnt úgy, nem tudhatom, a szorongás nőttön nőtt bennem, visszafojtott lélegzettel vártam, mi lesz,

a néni keze szétnyílt, tenyérrel lefelé a könyv fedelén nyugodott, majd lassan eltávolodott egymástól, kétfelől lecsúszott az asztal lapjára, és abban a pillanatban

úgy láttam,

a súlyos könyv
magától
kinyílt,

hittem a szememnek, elszörnyedve néztem, ahogy a kemény fekete fedél
koppanás nélkül, kísérteties lassúsággal az asztal lapjához simul, a furcsa for-
májú betűkkel teleírt sárga lapokkal együtt,

én édes Istenem, ne hagyj el,
fohászkodtam,
boszorkányság ez, a kedveskedő néni
nem tiszta lélek,
gondoltam,
abban a könyvben lenne megírva
a sorsom,
a Pistáé, az Istvánkáé,

hideg borzongás futott a fejem bőrére, mintha égnek állt volna hajam
minden szála,

a néni egyenes tartással ült, nem hajolt a könyv fölé, csak a tekintetét ve-
tette rá a félig becsukódott szemhéj alól, hangtalanul mozgatta ajkát,

ijedten találgattam,
Istenhez

vagy
az ördöghöz
fohászkodik,

szerettem volna kiáltani, ültömből felugrani, kimenekülni anyámhoz, és
tovább, el innen, haza, haza Szilasra,

mikor leginkább dült bennem a félelem és a szándék, akkor szólalt meg a
néni teljesen elváltozott, mélyről jövő, kongó hangon,

először Istvánkáról beszélt, csupa biztató dolgot, azt mondta,

a kisfiú egyik cipőjét vessük át a házunk tetején, és ahová leesik, ott ássuk
el a földbe,

a másikat tegyük a gyermek mellé, a kezeügyébe mindaddig, amíg el nem
indul

megkeresni a cipő párját,
ez meg fog történni hamarosan,
és amikor elindul, megjön a beszéde is, csak előbb forgatni fogja a szót,
forgatni, Istenem,

ezt nem értettem, bővebben nem magyarázta meg, rákérdezni nem mertem, nem is lehetett, Istvánka után rögtön

rólam és Pistáról

kezdett beszélni, valahogy így,

azt mondja a könyv, leányom, hosszú árnyék van mögötted, gyász és szenvedés, elkísér ez az árnyék egészen a sírig, mert a szívednek oly kedves arc, amely után oly sokszor áhítozol, visszavárod bizakodva, az az arc egyre csak távolodik tőled, eltűnik a messzeségben, lehanyatlik a halottak közé, sose látod már, hír sem jön róla, de begyógyulnak a te lelkednek fájó sebei, megtalálod a vigaszodat gyermekedben, fölemelkedik az a gyermek a porból, elindul a te nyomdokaidon, együtt járjátok az élet útját, erős férfité lesz a gyermek, lesz mindhalálíg biztos támaszod, ő, aki sokáig oly idegen volt a te szívednek, akire boldogtalan perceidben haraggal gondoltál sokszor és felemelted rá a kezéd, most már ne félj, megbocsátotta Isten a bűnös szándékot, őrizd meg tehát nyugalmadat, ereddj utadra békével, leányom,

ennyi volt,

elég volt,

sok volt,

eszelősen kikerekedett a szemem, mert a néni

gyorsan bezárta a könyvet, levette a fejkendő, odajött hozzám, megsimogatta az arcom, és újra selymes hangon szólt,

maga erős lélek, kedves, ne hagyja el magát, oly sok rosszat kibírt már, kibírja ezt is, csak azt mondhattam, ami meg van írva, ne féljen, lesznek apró örömei az életben, ne sírjon, törölje meg az arcát, úgy, miért szomorítaná el az édesanyját, na jöjjön, kedves,

apró örömök

Pista nélkül,

ó-ó, Istenem,

alvajáróként jöttem ki a szobából,

elbámulva néztem, ahogy anyám átadja fizetség fejében a hízott libát,

szavak, szavak, azután ismét az a férfi, a kulcs fordulása a zárban,

az utca, utcák, az állomás, néma ücsörgés a fületlen váróteremben, vonatozás, gyaloglás hazáig, otthon édesapám kérdő tekintete, és bennem

a görcs, öklömnyi gombóc újra a torkomba szorulva, nem tudok szólni, faggatnak pedig, mindent mondjak el, jaj, mindent,

nem tudják, nem tudhatják,

a minden

töredéke
is
elmondhatatlan,
Pista
távolodik, eltűnik, nem látom többé,
lehanyatlik a halottak közé,
hát
hogyan lehetne ezt
elmondani, kimondani,
nehéz a szó, nincs hozzá erő, ne,
ne is legyen,
csak rám tartozik, az én keresztm, cipelem egyedül mindhalálíg,
Istvánka más,
az Istvánka dolgát el tudom mondani,
édesapám kimeresztí a szemét, megcsóválja a fejét,
egy pár cipője van a gyermeknek, azt is hajítsuk el,
mondja szemrehányóan,
de anyám már nyomja, adja a kezébe,
fogjad, vigyed csak, te át bírod hajtani, mit törödsz vele, majd kerül má-
sik, ezt úgyis kinőtte már,
és édesapám
viszi, viszi Istvánka ballábas cipőjét, átalveti a háztetőn Elzáék udvarára,
utána megy a rugós ásóval, elássa az ereszcorgásban, visszajön szomorúan,
kinyitja a Bibliát, Pál apostol leveleit olvassa,
estéről estére beletemetkeznek,
múlnak a napok,
odakint szokatlanul megszelídült január,
olvad a hó, a tél kellős közepén
eső esik,
esik reggeltől estig, estétől reggelig, elemészti a temérdek havat, megtelnek
az árkok, a laposok, a gödrök veszedelmesen zavargó áradattal, egyszer csak
meggondolja magát a patak,
visszafordul,
Uram, Teremtőm, már nem Kelecsény felé folyik, Szilason át Halmosnak
indul,
árvíz,
jön az árvíz,

kiabálják az emberek, zúgnak a harangok,
megháborodott a patak, kicsap a kövesútra, rátelepszik, betör a kiskertek-
be, árad fel az udvarokra,
villát ragad, aki csak él és mozogni tud,
targoncával, szekérrel és kassal hordják a trágyát, rakják méteres magas-
ságba a házak köré,
hordjuk mi is anyámmal, édesapám igazítja, tömöríti a fundamentum tö-
vében, és mondja, mondja megunhatatlanul,
hozzátok, hozzátok, gyorsan, gyorsan, micsoda szerencse
a szerencsétlenségben,
hogya nagy hó miatt nem tudtuk kivinni a mezőre,
eléri a víz a trágyafalat, mossa, nyaldossa, fekete-zsírosan még zavarosabbá
válík tőle, óráról órára dagad, emelkedik, aztán mintha megállapodna, fellé-
legzünk, behúzódnak a házba
pihenni, melegedni,
csak édesapám tartja szemmel a vízállást félóránként, vagy tán gyakrabban is,
anyám Istvánka mellett, mutatja neki a maradék fél cipőt, emelgeti a gyer-
meket, kézenfogva hívja, csalogatja, vezetgeti, és
megtörténik a csoda, Istvánka
elindul,
először csak két kézzel kapaszkodva, aztán elegendő anyám egyik keze,
utóbb arra sincs szükség, Istvánka a gyerekágy léceibe fogódkodva körbe-
körbe jár, jókedvűen visong, és
szavakat mond,
beszél, Istenem,
anyám kiemeli a gyerekágyból, megállítja, egyedül hagyja, távolabbról
biztatja,
menjél kisfiam, menjél anyuhoz, fuss oda hozzá, mondd neki, itt vagyok,
anyu,
pár lépés az egész, Istvánka azonban habozik, ingadozik, nem mer neki-
indulni,
anyám leguggol melléje, megöleli, össze-vissza csókolja, aztán ott hagyja
megint, mellém ül, hívja, biztatja,
ide, kisfiam, ide, na gyere szépen,
és Istvánka nekibátorodik, odabötyög hozzánk, elérhető távolságból már
megragadja a ruhámat, édesden kacagva hozzám simul, nyüzsög, beszél,
idde, idde, anyu, anyu, mamma, pappó,

anyám és édesapám arcán mennyei boldogság, elfelejtve mind a gond, a baj, el az árvíz, és ami azzal egyidőben jött, a legújabb parancs, hogy kolhozt kell csinálni,
nincs apelláta, be kell lépnie minden gazdának földestül, jószágostul, szekerestül, vethették maguknak ősszel a magot, az aratási termés,
ha lesz,
mind a kolhozé lesz már,
de ez most nem gond, Istvánka apró lépései fontosabbak, anyám és édesapám kisimult arccal úszik az örömben, hálálkodva áldják a Teremtőt, a jóst, csak az én lelkemben, mint odakint a félelmetes víztömeg, zúgva kavargó iszonyat
csak arra tudok gondolni,
a jóslat fele,
íme,
beteljesedett,
semmi kétség, be fog
teljesedni
a másik fele
is,
Pista távolodik, eltűnik, nem látom többé,
meg van írva
abban a fekete könyvben,
fekete,
fekete könyv, fekete árnyék, fekete áradat, fekete
rózsa, rózsa,
Fekete Rózsa,
mi ütött belém, a saját hangomat hallom,
rózsa, rózsa,
Fekete Rózsa,
dúdolom,
illegve-billegve a tükörhöz megyek, beszélek ahhoz a másik archoz, megfésülöm a haját, teszi ugyanazt, amit én, jaj de furcsa, a szemébe nevetek, visszanevet,
haha,
hahaha,
anyám, édesapám,
mi van veletek,

miért bámultok rám,
jó a kedvem, ez csak nem baj, hát ezt akartátok, nem,
haha, hahaha,
perdülj-fordulj, meglebben, suhog Tóth Eszti fekete ruhája, vissza a tükör
elé, tükröm, tükröm, mondd meg nékem,
juhé, szép vagyok, a legszebb én vagyok, hozzám jönnek a katonák, enged-
jétek be őket, hé, hé, öten, öten voltak, én csak egy gyermeket szültem, hol
van még négy, adjátok elő a többit, hallod anyám, hallod édesapám,
csak bámulnak rám, micsoda furcsaság a szemükben, nem értem, mi lett
velük, mit akarnak velem, jaj, csak ne bántsanak, ne bánts, édesapám, ne nyúlj
hozzám, tessék, hogy feküdjek le,
de hiszen jön a víz, nem látjátok, ott van már a küszöbön, anyám, édes-
apám, fussunk, meneküljünk,
Istvánka, jaj,
gyere, gyere az ölembe drága kisfiam,
nem, nem adom, senkinek nem adom, az enyém, csak az enyém,
nem adlak, kisfiam, gyere, menjünk, meneküljünk, látod,
mamma is, pappó is
fut, szalad a víznek,
ne félj, kisfiam, veled vagyok, el nem hagylak, semmi, semmi baj, meg-
mondta a néni, erős férfivé leszel, biztos támaszom, jaj, milyen nehéz vagy,
leteszlek, jó, tudsz te már járni, fogd a kezem, gyere, erre megyünk, erre van
Donbász, ott a te édesapád, ne félj a víztől, nem árthat nekünk a víz, Jézus is
járt a vízen, mert ártatlan volt, büntelen volt, látod a víz tetején járunk, hát
persze, mi is ártatlanok vagyunk, kisfiam.